

ORTADOĞU VE GÖÇ

Araştırmaları Dergisi

Journal of Middle East and Migration Studies

ARAşTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Muhammet Koçak

COMPARATIVE ANALYSIS OF PUTIN-MEDVEDEV
FOREIGN POLICY MAKING: SYRIA AND LIBYA CASE

Zehra Karayel

'SPARTA' MI TRUVA ATI MI?
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NİN BÖLGESEL GÜÇ
SERÜVENİ

Şehadet Bulut

ORTADOĞU ÜLKELERİNDE KAMU VE ÖZEL SAĞLIK
HARCAMALARININ BEKLENEN YAŞAM SÜRESİNE
ETKİSİ

Mehmet Fatih GÜloğlu

NİTEL DESENLİ GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM
SORUNLARI

Canan Seyfeli

"MESİH SIRRI": SAKRAMENTLER FİKRİNİN KUTSAL
KİTAP'TAKİ DAYANAĞI (PAVLUS)

ESER DEĞERLENDİRMELERİ / BOOK REVIEWS

Safiye Merve Özkaldı

Yasin Meral, Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik,
İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2021, 442.

Mustafa Koyuncu

Halil Özşavlı, Ermeni Terörizmi Tehdit-Taktik-Tedhiş,
Ankara: TBMM Basımevi, 2021, 3 Cilt.

Cilt/Volume 11

Sayı/Issue 02

Aralık/December 2021

p-ISSN: 2718-0980

e-ISSN: 2757-5144

ORTADOĞU VE GÖÇ

Journal of Middle East and Migration Studies

Cilt/Volume 11

Sayı/Issue 02

Aralık/December 2021

“Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, bilimsel ve süreli bir yayındır. Yayınlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Journal of Middle East and Migration Studies is a peer-reviewed, academic, periodical journal published twice a year. Facts and opinions published in the Journal of Middle East and Migration Studies express solely the opinions of the respective authors.

Eski Adı/Previous Title: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

*Eski Adla Yayınlanan Sayılar/Year Range of Publication with Former Title: 2011-2020 Vol. 1, no. 1 – Vol. 10, no. 19
Eski ISSN/Former ISSN: 2146-4561*

ORTADOĞU VE GÖÇ

JOURNAL OF MIDDLE EAST AND MIGRATION STUDIES

p-ISSN: 2718-0980

e-ISSN: 2757-5144

SAHİBİ / OWNER

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü adına / on behalf of Kilis 7 Aralık University Graduate Education Institute DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDİNÇ GÜLCÜ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / RESPONSIBLE MANAGER

DR. ÖĞR. ÜYESİ BİLAL GÖRENTAŐ / Kilis 7 Aralık Üniversitesi

EDİTÖRLER KURULU / EDITORS

DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH ALTUNCU (BaŐkan) / Kilis 7 Aralık Üniversitesi
DOÇ. DR. İBRAHİM EFE / Kilis 7 Aralık Üniversitesi
DR. OSMAN ÜLKER / Kilis 7 Aralık Üniversitesi

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

PROF. DR. M. DOĞAN KARAOŐKUN / KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MUSA YILDIZ / GAZİ ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. CENGİZ TOMAR / AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ/KAZAKİSTAN
PROF. DR. HALİL İBRAHİM ZEYBEK / GÜMÜŐHANE ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. M. RUHAT YAŐAR / KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. NUH ARSLANTAŐ / MARMARA ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. ALİ BALCI / SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MEHMET SAİT TOPRAK / MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. TİM JACOBY / THE UNIVERSITY OF MANCHESTER / İNGİLTERE
PROF. DR. AYTAÇ YILDIZ / ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MEHMET ALİ YILDIRIM / KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. ELDAR HASANOĐLU / İZMİR KÁTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ / SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MURAT YEŐİLTAŐ / ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MAHMUT KAYA / HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. YASSER TARSHANY / ALMADINAH INT. UNIVERSITY / MALEZYA
DR. ÖĞR. ÜYESİ MÜZEYYEN PANDIR / İŐIK ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH YAMAN / İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. MOHAMMED SULIMAN SHBAIR / ALAZHAR UNIVERSITY / GAZZE / FİLİSTİN
DR. FOUAD BENDIFALLAH / UNIVERSITY OF MONTRÉAL / KANADA

DİL EDİTÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

ARŞ. GÖR. GÜLTEN SİLİNDİR KERETLİ / İNGİLİZCE
ARŞ. GÖR. HAMİDULLAH GENÇ / İNGİLİZCE
ÖĞR. GÖR. MURAT YILMAZ / ARAPÇA
ÖĞR. GÖR. ENVER BURAK BADIN / ARAPÇA
ARŞ. GÖR. ENES FURKAN ÖMEROĞLU / ARAPÇA
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHARREM ŐAHİNER / FRANSIYZA
ARŞ. GÖR. SAFİYE MERVE ÖZKALDI / İBRANİCE
ARŞ. GÖR. EMİNE ZEYTUNLU / FARŐA

SEKRETARYA / SECRETARIES

ARŞ. GÖR. M. YASİN ÇAKIR
ARŞ. GÖR. M. MÜCAHİD DALKILIÇ
ARŞ. GÖR. MUSTAFA KOYUNCU
ARŞ. GÖR. YELİZ SAYGILI SAVAŞ
ARŞ. GÖR. SEFA ALTAY

GRAFİK TASARIM / GRAPHIC DESIGN
ÖĞR. GÖR. KADIR POLAT

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

PROF. DR. ŞİNASİ GÜNDÜZ / İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MUHİTTİN ATAMAN / ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ / İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. NURETTİN GEMİCİ / İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. İSMAİL DEMİREZEN / İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. ENVER ÇAKAR / FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. SAMİ KILIÇ / FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. M. FATİH KANTER / KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. HALİL ALDEMİR / KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. YAŞİN MERAL / ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MUAZZEZ HARUNOĞULLARI / KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. LÜTFİ SUNAR / İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. ZEYNEP SAĞIR / FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. OMAR HASAN ALAMERİ / KUWAIT INTERNATIONAL LAW SCHOOL /
KUVEYT
DR. MONA MOHAMMED YOUNES / LEBANESE UNIVERSITY / LÜBNAN
DR. ENAS M. I. ALQODSI / ABU DHABI UNIVERSITY / BAE

KAPSAM / SCOPE Sosyal Bilimler-Social Sciences

BASIM YERİ / PLACE OF PUBLICATION Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası

BASIM TARİHİ / PUBLICATION DATE Aralık 2021 / December 2021

YAZIŞMA ADRESİ / CORRESPONDENCE Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü KİLİS

e-posta: ortadoguvegoc@kilis.edu.tr

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

“Ortadoğu ve Göç” dergisi, uluslararası bir dergi olup en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır. Journal of Middle East and Migration Studies, an international journal, it uses a double-blindreview carried out by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN / FROM EDITOR / كلمة رئيس التحرير
-----181-186-----

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Muhammet Koçak
COMPARATIVE ANALYSIS OF PUTIN-MEDVEDEV FOREIGN POLICY MAKING: SYRIA AND
LIBYA CASE
-----190-222-----

Zehra Karayel
'SPARTA' MI TRUVA ATI MI?
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NİN BÖLGESEL GÜÇ SERÜVENİ
-----224-267-----

Şehadet Bulut
ORTADOĞU ÜLKELERİNDE KAMU VE ÖZEL SAĞLIK HARCAMALARININ BEKLENEN YAŞAM
SÜRESİNE ETKİSİ
-----268-290-----

Mehmet Fatih Güloğlu
NİTEL DESENLİ GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM SORUNLARI
-----292-331-----

Canan Seyfeli
“MESİH SIRRI”: SAKRAMENTLER FİKRİNİN KUTSAL KİTAP'TAKİ DAYANAĞI (PAVLUS)
-----332-375-----

ESER DEĞERLENDİRMELERİ / BOOK REVIEWS

Safiye Merve Özkaldı
Yasin Meral, Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik, İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2021, 442.
-----378-385-----

Mustafa Koyuncu
Halil Özşavlı, Ermeni Terörizmi Tehdit-Taktik-Tedhiş, Ankara: TBMM Basımevi, 2021, 3 Cilt.
-----386-390-----

EDİTÖRDEN

Değerli Okuyucular,

Ortadoğu ve göç alanlarında yapılan nitelikli çalışmalarını okuyucuya ulaştırmak amacıyla çıktığımız bu yolda yeni sayımızı sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Ortadoğu ülkelerinin dini, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel durumlarının yanı sıra insanlığı ilgilendiren göç olgusunu konu edinen çalışmalarını merkeze alan dergimizin bu sayısında farklı disiplinlerden çalışmalara yer verilmiştir. Ortadoğu ve Göç dergisinin bu sayısında beş araştırma makalesi ve iki kitap değerlendirmesi bulunmaktadır.

“Comparative Analysis of Putin-Medvedev Foreign Policy Making: Syria and Libya Case” başlıklı makalesinde Muhammet Koçak, Ortadoğu bölgesine yönelik Rusya’nın dış politikasında yaşanan değişimleri açıklamaya çalışmıştır. Rusya’nın Libya ve Suriye’ye yönelik alınan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararında neden farklı bir politika izlediği probleminden hareket edilen bu çalışmada karar birimi analizi merkeze alınmıştır. Yazar, bu makale ile Rusya’nın Ortadoğu’da izlediği politikayı anlamlandırmaya yönelik alternatif bir bakış açısı sunmuş ve Rus dış politikası ile ilgili mevcut literatüre katkı sağlamayı hedeflemiştir.

“Sparta mı Truva Atı mı? Birleşik Arap Emirlikleri’nin Bölgesel Güç Serüveni” başlıklı çalışmada ise Zehra Karayel, Arap Baharı sürecinden itibaren Birleşik Arap Emirlikleri’nin dış politika davranışlarında önemli bir değişim yaşandığı tespitinde bulunmuş, bölgede artan çok kutupluluğun Birleşik Arap Emirlikleri gibi küçük devletlerin gelecekteki çıkarlarını daha iyi gözetmesine izin verdiği ifade etmiştir.

Şehadet Bulut tarafından kaleme alınan “Ortadoğu Ülkelerinde Kamu ve Özel Sağlık Harcamalarının Beklenen Yaşam Süresine Etkisi” başlıklı makalede, Ortadoğu coğrafyasında yer alan on sekiz devletin kamu ve özel sağlık harcamalarının doğumda beklenen yaşam süresine etkileri incelenmiştir. Çalışma neticesinde kamu ve özel sağlık harcamalarının uzun vadede yaşam beklentisi üzerinde etkili olup olmadığı üzerine bir tartışma yürütülmüştür.

Göç olgusunu konu edinen ve nitel yöntemi benimseyen çalışmalarda uygulanan yöntem ve tespit edilen eksiklikler Mehmet Fatih Güloğlu tarafından “Nitel Göç Araştırmalarının Yöntemlerine Eleştirel Bir Katkı” başlığıyla kaleme alınan çalışmada ele alınmıştır. DergiPark sisteminde yer alan, 2018 yılı ve sonrasında yayımlanmış, başlık bölümünde göç anahtar terimini içeren araştırmalar arasından tesadüfi örnekleme ile belirlenen makaleler incelenmiş ve bu makalelerde nitel yöntemin uygulanması noktasında tespit edilen eksiklikler altı tema altında eleştirel bir okumaya tabi tutulmuştur.

Sakramentler fikrinin Kutsal Kitap’a dayandığı ve ‘Mesih sırrı’ fikrinin, sakramentler teolojisinin çıkış noktası, dayanağı ve kaynağı olduğu vurgulanan “Mesih Sırrı: Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap’taki Dayanağı (Pavlus)” adlı çalışmada Canan Seyfeli, ele alınan Hıristiyanlığın temel fikirlerinin bugünkü şekliyle ilk defa Pavlus tarafından oluşturulduğunu ve Mesih sırrı fikrinin Pavlus’a ait olduğunu öne sürmüştür.

Yukarıda bahsedilen beş makalenin yanı sıra dergimizin bu sayısında yakın zamanda yayımlanan ve okuyucu ile buluşan iki kitap değerlendirmesine yer verilmiştir. Yasin Meral’in yazdığı *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik* isimli eserin değerlendirmesini Safiye Merve Özkaldı yapmıştır. Halil Özşavlı’nın arşiv belgelerine dayanarak kaleme aldığı hacimli çalışması *Ermeni Terörizmi Tehdit-Taktik-Tedhiş* ise Mustafa Koyuncu tarafından değerlendirilmiştir.

Ortadoğu ve Göç dergisi olarak bu sayıda yer alan çalışmaların okuyucularımıza katkı sunmasını temenni ediyoruz. Son olarak bu sayımızın ortaya çıkmasında çalışmalarıyla katkıda bulunan yazarlarımıza, kıymetli görüşlerini bildiren hakemlerimize ve dergimizin yayımlanması aşamasında emeği geçen arkadaşlarımıza teşekkürü bir borç biliriz.

Saygılarımızla...

Dr. Abdullah ALTUNCU

FROM EDITOR

Dear Readers,

We are happy to present our new issue to you on this road that we set out to convey qualified studies in the fields of the Middle East and the migration. In this issue of our journal, which focuses on the religious, social, political, economic and cultural situations of the Middle East countries, as well as the studies on the migration phenomenon that concerns humanity, studies from different disciplines are included. There are five research articles and two book reviews in this issue of the Journal of Middle East and Migration Studies.

In his article titled "Comparative Analysis of Putin-Medvedev Foreign Policy Making: Syria and Libya Case", Muhammet Koçak tried to explain the changes in Russia's foreign policy towards the Middle East region. The article tries to answer question why Russia follows a different policy in the United Nations General Assembly resolution on Libya and Syria. The author presented an alternative perspective to make sense of Russia's policy in the Middle East and aimed to contribute to the existing literature on Russian foreign policy.

In the article "Sparta or Trojan Horse? The Regional Power Adventure of the United Arab Emirates", Zehra Karayel determined that there has been a significant change in the foreign policy behavior of the United Arab Emirates since the Arab Spring. She also discusses that how increasing multipolarity in the region provide small states such as the United Arab Emirates better protection for their future interests.

In the article titled "The Effect of Public and Private Health Expenditures on Expected Life expectancy in Middle Eastern Countries" written by Şehadet Bulut, the effects of public and private health expenditures of eighteen states in the Middle East geography on life expectancy at birth were examined. As a result of the study, a discussion was conducted on whether public and private health expenditures have an effect on life expectancy in the long run.

Mehmet Fatih Güloğlu examines how academic articles in the field of migration adopt qualitative method. In his work "A Critical Contribution to

the Methods of Qualitative Migration Studies", he examines seven articles in the DergiPark index which are determined by random sampling. The deficiencies identified in the application of the qualitative method in these articles were subjected to a critical reading under six themes.

In the study titled "The Secret of the Christ: The Biblical Basis of the Idea of the Sacraments (Paul)", it is emphasized that the idea of the 'Christ secret' is the foundation and source of the theology of the sacraments. Canan Seyfeli explains that the main ideas of the Christianity discussed today are created by Paul and that the idea of the mystery of Christ belonged to Paul himself.

In addition to the five articles mentioned above, this issue of our journal includes two book reviews that were recently published. Safiye Merve Özkaldı reviewed the work named *Judaism in the Light of Jewish Sources* written by Yasin Meral. The voluminous work of Halil Özşavlı, based on archival documents, *Armenian Terrorism: Threat-Tactical-Terrorism* were reviewed by Mustafa Koyuncu.

As the Middle East and Migration journal, we hope that the studies in this issue will contribute to our readers. Finally, we would like to thank our authors who contributed with their work to the emergence of this issue, our referees who gave their valuable opinions, and our friends who contributed to the publication of our journal.

Regards...

Dr. Abdullah ALTUNCU

كلمة رئيس التحرير

الى القراء الأعزاء،

يسعدنا أن نقدم لكم عددنا الجديد على الطريق الذي وضعناه لجمع القراء مع الدراسات المؤهلة في الشرق الأوسط ومجالات الهجرة. في هذا العدد من مجلتنا، والذي يركز على الأوضاع الدينية والاجتماعية والسياسية والاقتصادية والثقافية لدول الشرق الأوسط، بالإضافة إلى الدراسات حول ظاهرة الهجرة التي تهم الإنسانية، تم تضمين دراسات من مختلف الاختصاصات. هناك خمس مقالات بحثية ومراجعتان لكتاب في هذا العدد من مجلة "الشرق الأوسط والهجرة".

في مقالته بعنوان "تحليل مقارن لصنع السياسة الخارجية لبوتين وميدفيدف: حالة سوريا وليبيا"، حاول محمد كوجاك شرح التغييرات في السياسة الخارجية لروسيا تجاه منطقة الشرق الأوسط. في هذه الدراسة، التي تناقش مشكلة غاية في الأهمية وهي: لماذا تتبع روسيا سياسة مختلفة في قرار الجمعية العامة للأمم المتحدة بشأن ليبيا وسوريا؟ يكون تحليل وحدة القرار في المركز. من خلال هذا المقال، قدم المؤلف منظوراً بديلاً لفهم سياسة روسيا في الشرق الأوسط ويهدف إلى المساهمة في الأدبيات الموجودة حول السياسة الخارجية لروسيا.

أما في الدراسة المعنونة "سبارتا أم حصان طروادة؟ مغامرة القوة الإقليمية في الإمارات العربية المتحدة"، فقد أقرت زهرة كرايل أن هناك تغييراً كبيراً في سلوك السياسة الخارجية لدولة الإمارات العربية المتحدة منذ عملية الربيع العربي، وأن التعددية القطبية المتزايدة في المنطقة تسمح بذلك للدول الصغيرة مثل الإمارات العربية المتحدة لحماية مصالحها المستقبلية بشكل أفضل.

في المقال الذي يحمل عنوان "تأثير نفقات الصحة العامة والخاصة على متوسط العمر المتوقع في دول الشرق الأوسط"، للباحث شهادة بولوت، تمت من خلاله دراسة آثار النفقات الصحية العامة والخاصة لثمانية عشرة دولة في جغرافيا الشرق الأوسط اعتماداً على متوسط العمر المتوقع عند الولادة. نتيجة للدراسة، تمت مناقشة مسألة ما إذا كانت النفقات الصحية العامة والخاصة لها تأثير على متوسط العمر المتوقع على المدى الطويل.

تمت مناقشة الطريقة المطبقة وأوجه القصور المحددة في الدراسات التي تتناول ظاهرة الهجرة واعتماد الأسلوب النوعي في الدراسة التي كتبها محمد فأتح جول أوغلو بعنوان "مساهمة نقدية في مناهج دراسات الهجرة النوعية". كما تم تقييم المقالات المنشورة بتركيا في 2018 وما بعده، والتي تم تحديدها عن طريق أخذ عينات عشوائية من بين الدراسات التي تحتوي على مصطلح المفتاح: الهجرة في قسم العنوان، كما تم إخضاع أوجه القصور التي تم تحديدها في تطبيق الطريقة النوعية في هذه المقالات لقراءة نقدية تحت ستة مواضيع.

في دراسة بعنوان "سر المسيح: الأساس الكتابي لفكرة الأسرار المقدسة (بولس)"، والتي أكدت أن فكرة الأسرار تستند إلى الكتاب المقدس وأن فكرة "سر المسيح" هو نقطة البداية وأسس لاهوت الأسرار المقدسة ومصدرها، يوضح جانان سيفيلي من خلال هذه الدراسة أن الأفكار الرئيسية للمسيحية التي نوقشت اليوم هي أنه ادعى أن بولس ابتكرها لأول مرة وأن فكرة سر المسيح يخص بولس.

بالإضافة إلى المقالات الست المذكورة أعلاه، يتضمن هذا العدد من مجلتنا مراجعتين لكتابين تم نشرهما مؤخراً وقابلهما القارئ. أولها تقييم كتاب بعنوان "اليهودية في ضوء المصادر اليهودية"، من إعداد صفية مروة أوزقاضي ونشر قبل فترة وجيزة، بقلم ياسين مرال. والآخر هو مراجعة لكتاب بعنوان "التهديد الإرهابي الأمريكي - التهديد والقتل والإرهاب"، بقلم مصطفى كويونجو وكتبه خليل أوزشاولي.

بصفتنا "مجلة الشرق الأوسط والهجرة"، نأمل أن تساهم هذه الدراسات في تقديم الفائدة لقرائنا. أخيرًا، نود أن نشكر المؤلفين الذين ساهموا بأبحاثهم في هذا العدد، ولا يفوتنا أن نقدم شكرنا لمحكمينا الذين لم يبخلوا بأرائهم القيمة، لأصدقائنا الذين ساهموا في نشر مجلتنا.
مع تحياتنا.....

د. عبد الله آلتنوجو

ORTADOĞU VE GÖÇ

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Journal of Middle East and Migration Studies

2021/2 | CİLT: 11 | SAYI: 02

COMPARATIVE ANALYSIS OF PUTIN- MEDVEDEV FOREIGN POLICY MAKING: SYRIA AND LIBYA CASE

Muhammet Koçak, PhD

Florida International University

Mkoca001@fiu.edu

<https://orcid.org/0000-0002-6448-9250>

doi: 10.31834/ortadoguvegoc.1009090

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 13 Ekim / 13 October 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 21 Aralık / 21 December 2021

Yayın Tarihi / Published: Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Season: December / Aralık

Atıf / Cite: Koçak, M. (2021). Comparative Analysis of Putin-Medvedev Foreign Policy Making: Syria And Libya Case. *Ortadoğu ve Göç*, 11(2). ss. 190-222

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved

Abstract

This article explains the shift in Russia's foreign policy strategy towards the Middle East. Particularly, it aims to address the question of why Russia supported the UNSC Resolution 1970 towards Libya in 2011 but refused to cooperate with the West in Syria. In this article, it is argued that the West's use of the authorization of the no-fly zone as a green light for military intervention in Libya paved the way for Russia's obstinacy in Syria. To test this hypothesis, this article focus on the foreign-policy decision-making mechanism in Russia regarding these two events. In this article two decision-making processes are compared to provide an alternative explanation of Russia's Middle Eastern policy. This article contributes to the existing literature on Russian foreign policy and Foreign Policy Analysis literature.

Keywords: Russian Foreign Policy, Syrian Civil War, Arab Uprisings, Libyan Civil War.

PUTİN VE MEDVEDEV'İN DIŞ POLİTİKALARININ KARŐILAŐTIRMALI ANALİZİ: SURİYE VE LİBYA ÖRNEĞİ

Öz

Bu makale, Rusya'nın dış politika stratejisindeki Orta Doğu'ya yönelik değişimi açıklamaktadır. Özellikle, Rusya'nın 2011 yılında Libya'ya yönelik 1970 tarihli BMGK Kararını neden desteklediği ancak Suriye'de Batı ile işbirliği yapmayı reddettiği sorusunu ele almayı amaçlamaktadır. Makalede Batı'nın uçuŐa yasak bölge yetkisini Libya'ya askeri müdahale için yeŐil ışık olarak kullanmasının Rusya'nın Suriye'deki inatılığının önünü

açtığını savunulmaktadır. Makale, bu hipotezi test etmek için, bu iki olayla ilgili olarak Rusya'daki dış politika karar alma mekanizmasına odaklanıyor. Makalede iki karar verme süreçleri ve Rusya'nın Orta Doğu politikasına alternatif bir açıklama sunmak için karşılaştırılmaktadır. Bu makale, Rus dış politikası ile ilgili mevcut literatüre ve Dış Politika Analizi literatürüne katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rus Dış Politikası, Suriye İç Savaşı, Arab Ayaklanmaları, Libya İç Savaşı.

Introduction

Libya and Syria were two of the allies of the USSR's during the Cold War. During the 1990s, however, Russia did not establish a strong presence in the Middle East because it lacked the grand ambitions of the USSR, and bogged down with its own domestic political and economic problems. Fast forward to 2021, Russia established a military base and began to control Syrian airspace. Russia remains the key external actor in the conflict as the chief supporter of the Assad regime along with Iran. Besides providing a diplomatic umbrella to the Assad regime through its seat in the UNSC, Russia also provides military support to the regime through aircraft, military advisors, soldiers, and defense systems. Libya, where Russia enabled a military intervention in 2011, was also included in the area where Russia projected power in 2015. Through its support to Khalife Hafter, who was a Gaddafi-era military commander exiled in the US for decades, Russia has been able to shape the course of events in Libya. It also established military presence in Libya through military advisors and mercenaries. Russia's presence in Libya enables Russia to establish a foothold in the Mediterranean and Africa.

This article revisits the time when Russia's Middle Eastern Policy in particular and its foreign policy, in general, had a significant turnaround. In 2011-12, Russia positioned itself with the counter-revolutionary forces against the backdrop of a revolutionary wave that came with the Arab Uprisings. Under Medvedev, Russia enabled a military operation to Libya through abstaining from the UNSC Resolution 1970 regarding a no-fly zone. In the following process, however, Russia's foreign policy strategy towards the Middle East-North Africa region took a different path as Russia became one of the chief guardians of the counterrevolutionary regimes in the Middle East.

I argue that the abuse of Russia's green light for no-fly zone by the Western powers through a large scale invasion in Libya in 2011 played a significant role in Russia's preference of rather confrontational path in its foreign policy. Using Margaret Hermann's decision-unit framework (Hermann, 2001). I will examine Russia's decision-making processes in Libya and Syria. The decision-unit framework helps analyzing the way a particular state formulate a foreign policy towards in a point of decision. My analysis demonstrates that the segments in the Russian foreign policy decision-making process that was not pleased with the fact the West abused Russia's green light for a no-fly zone in Libya through a full-blown military intervention, which was finalized with the lynching of Libya's Gaddafi, pushed for a change of course in Russian Foreign Policy.

A review of the literature on Russian foreign policy will follow this section. Then, I provide a short analysis of the theoretical framework I utilize for this research. In the following section, I analyze Russia's decision-making process regarding a possible international military intervention in Libya and Syria

respectively. I conclude this article with a conclusion part where I discuss the findings of this article.

Literature Review

There is a rich literature on Russian foreign policy because the Soviet Union was one of the two superpowers during the Cold War and Russia remains an important military power in the post-Cold War era. Russia's emerging aggression that first manifested itself in Georgia in 2008 and then continued in Ukraine and Syria gave an additional boost to this scholarship. In this section, I review the literature that attempts to explain the aggressive turn in Russian foreign policy. Then, I suggest how the analysis in this article could contribute to the existing scholarship.

Realism dominated the Cold War era thinking on Russian foreign policy (Kanet, 2012). According to such a view, Russia has fixed national interests, which are determined by conditions beyond the control of Russia. For example, Mearsheimer argues that Russia's annexation of Crimea in 2014 was simply an attempt to counter the NATO enlargement (Mearsheimer, 2014, p. 78). It is possible to give more examples of this line of thinking from the literature (Lynch, 2011; Feinstein and Pirro, 2021). Realism provides a simple explanation for the changes in foreign policy strategies of different states based on the changes in balance of power. In this approach, various external factors, such as the emergence of other great powers, changing balance of power, and changes in the system influence Russia's foreign policy actions. The fundamental deficiency of Realist thinking is its tendency to ignore internal factors. Russia's domestic political structure, threat perceptions, identity, and economic structure do play a significant role in Russia's foreign policy actions. For example, Realist theories do not explain why

Russia sees the West as more of a threat than China with whom Russia shares a long border and in competition in Central Asia and other places (Ziegler, 2012). Kropatcheva argues that through a neoclassical realist account it is possible to discuss both internal factors, such as Russia's pursuit of status and external factors, such as the changes in the balance of power, that influence Russia's foreign policymaking (Kropatcheva, 2012, p. 38). Such a framework still does not allow examining wider normative dimensions with its acceptance of material power balance as the main tenet of the international system. In addition to that, neoclassical realism considers the economy within the framework of state resources with its state-centric approach.

Following the end of the Cold War, the constructivist scholars successfully attacked the epistemological foundations of realism and paved the way for the inclusion of history, culture, and ideas in the discussion of foreign policy (Kanet, 2012, p. 394). Most studies that focus on ideational factors problematize Russia's perception of the West. In her book, for example, Clunan demonstrates that the West is an important element for the most significant self-images of Russia (Clunan, 2009, p. 62). For instance, Hopf argues that discursive exercises that consider Crimea a part of Russia played a significant role in facilitating Russia's decision to annex Crimea (Hopf, 2016). Forsberg et al. argue that status concerns played a significant role in the aggressive turn in Russia's foreign policy (Forsberg et al. 2014). Similarly, Larson and Schevchenko argue that the West's refusal of Russia as part of the West played a significant role in Russia's assertive foreign policy (Larson and Schevchenko, 2010, p. 67). Beyond this spectrum, there are those scholars with alternative frameworks focusing on various aspects that might influence Russian foreign policymaking. Among these, Toal uses critical

geopolitics (Toal, 2017), and Morozov uses a post-structuralist framework (Morozov, 2015). There is a well-established literature on Russian strategic culture (Snyder, 1977; Ermath, 2009). While the contribution of these works is undeniable, they do not aim to bring about a wholesome explanation of Russian foreign policy or Russia's place in the international order.

Due to the dynamism, he brought to the Kremlin, Putin became the focus of several analyses in the literature. Hill and Gaddy's 2013 book where the authors delineate his identity and explain his impact on Russian foreign policymaking is one of the more popular of these works (Hill and Gaddy, 2013). However, as Lynch correctly notes, these studies tend to ignore the fact that some tendencies attributed to Putin are shared by a wide spectrum of the Russian political elite (Lynch, 2009, p. 62). Another important potential deficiency commonly seen in these works is that they tend to ignore the relevance of external dynamics in pushing Russia in certain directions. Therefore, it is possible to raise questions about the explanatory power of these works from a rather Realist angle.

Focusing on Russia's domestic politics as an important dynamic in Russian foreign policymaking is another important part of the literature. I also focus on the interpretations and reflections of the Russian foreign policy decision-making elite could contribute to the existing scholarship in this article. Cadier and Light, for example, argue that domestic regime consolidation concerns play a significant role in setting Russia's foreign agenda (Cadier and Light, 2015, p. 205). Similar to the argument put forward in this article, many analyses focus on the interests of Russia's different political elite groupings in determining Russia's foreign policy. For instance, Tsygankov attributes the changes in Russian foreign policy to the increasing or decreasing of the impact of groups of

political elites (statists, westernizers, and civilizationists) on the foreign policymaking process in Russia (Tsygankov, 2016, p. 9). Bremmer and Charap bring a more functional classification of Russia's political elite as technocrats, liberals and siloviki (Bremmer and Charap, 2007, p. 85). This paper takes benefit from this classification in an attempt to explain the infighting over Russia's foreign policy towards the Middle East.

Analytical Framework

This article attempts to take benefit from the Foreign Policy Analysis (FPA) literature to analyze the impact of foreign policy decision-making processes on Russian foreign policy strategy. Through a state-level analysis, I focus on how the changing impact of different political factions in the foreign policy making and the changing nature of the decision-making processes affect the outcome of the decision. Margaret Hermann's decision-unit analysis conceptualizes a model, through which the 'decision-unit framework' can be determined and the effects that these kinds of decision-making units can have on governments' foreign policy behaviors can be tested (Hermann, 2001). In her work she shows how whether one person, a group or a coalition of autonomous actors make the decision impact the decision-making process.

The FPA literature dates back to the Cuban Missile Crisis, which was a turning point as it systematized the efforts to look inside the 'black box' and consider unit-level instead of system-level dynamics. One of the first attempts in this research agenda was Ole Holsti's 'The 1914 Case,' which examined political decision-making in moments of stress (Holsti, 1959, p. 365). Graham Allison took this agenda one step further and developed this approach by focusing on bureaucracy in his

book, 'Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis' (Allison, 1969). Irving Janis examined the impact of the dynamics of group decision-making on foreign policymaking (Janis, 1972). Operational Code Analysis, which was formulated by Nathan Leites in his study of Bolshevism (Leites, 1953) has been used to examine the way key decision-making group perceives the world and responds to it. Lastly, Poliheuristic Theory was developed by Alex Mintz to examine decision-making processes through cognitive shortcuts (Mintz, 2005).

Hermann utilizes the findings of Janis regarding the psychological variables affecting the decision-making process (Hermann, 2001, p. 51), while it gives credit to Graham Allison in initiating the studies on decision-making units (Hermann, 2001, p. 49). The decision-unit framework is the consequence of decades of research. Margaret Hermann and Charles Hermann in their 1982 article 'A look inside the black box: Building a Decade of Research' pointed out that the literature of foreign policy analysis was mature enough to produce a model, which can analyze what is inside the black box (Hermann & Hermann, 1982). They examined how the decision-making mechanism enables the beliefs of actors to affect the final decision to be determined (Hermann & Hermann, 1982, p. 2). In 1987, Hermann, Hermann, and Hagan presented their 'ultimate decision-making unit analysis' that enables to analyze of the impact of the bureaucratic structure of decision-making on foreign policy decisions (Hermann, Hermann & Hagan, 1987). The model achieved its final stage and transformed into a theoretical framework in 2001, with the article of Margaret Hermann: 'How Decision Units Shape Foreign Policy' (Hermann, 2001).

The main feature of the 'Decision-unit framework' is the authoritative decision-making unit, which refers to 'an

individual or a set of individuals with the ability to commit the resources of the society and, when faced with a problem, the authority to make a decision that cannot be readily reversed' (Hermann, 2001). This model detects the type of decision unit that emerges in response to a decisive moment and examines the impact of the type of unit on the decision (Hermann, 2001, p. 51-52). The decision-making units are 'predominant leader', "single group" and "coalition of autonomous actors" (Hermann, 2001, p. 57-58). By applying this model, it is possible how the 'ultimate decision-making unit' affects the foreign policy outcomes and how much capacity does the 'ultimate decision-making unit' has to commit or withhold the resources of the state for external affairs (Hermann, 2001, p. 58-60). Figure 1 shows the three phases of the 'decision-unit framework' (Hermann, 2001, p. 52).

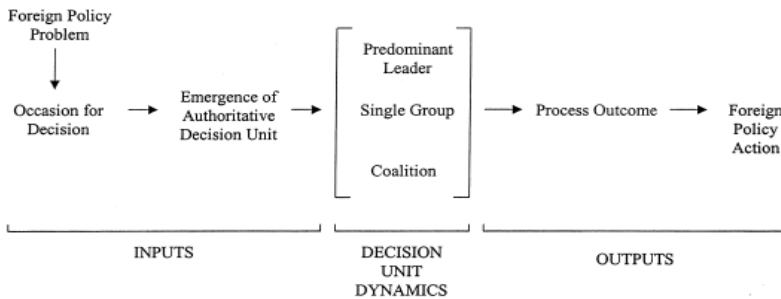

Figure 1: Overview of the 'decision-unit framework' (Hermann, 2001).

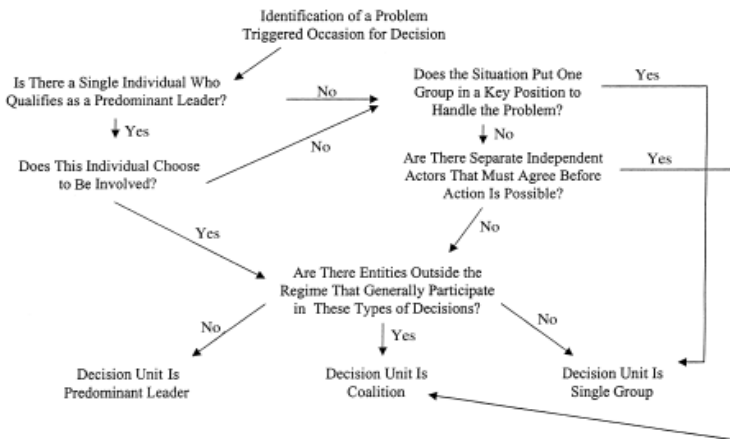
The first phase, 'input', starts with the emergence of a foreign policy problem. This creates the 'occasion for decision' for the state and the 'authoritative decision-making unit' emerges to deal with the problem. Then the problem is evaluated within the decision-unit dynamics. An instant solution or progressive set of solutions emerge as a consequence of this process. The three authoritative decision-making units of Margaret

Hermann's decision-unit analysis are: 'predominant leader', 'single group', and 'coalition of autonomous actors'. A 'predominant leader' emerges when there is only one person effective in the decision-making process. It refers to a structure where there is somebody on top of the government, like Gaddafi's Libya. In the case of 'single group', a group of individuals is involved with the decision as in the case of the Soviet Politburo. Lastly, the 'coalition of autonomous actors' is the case where multiple actors are involved with the decision and none of them can rule the resources of the government, as in today's UK. The decision unit framework offers key contingencies that enable us to analyze why different decision-making units produce different outcomes. The key-contingency for a 'predominant leader' is the 'sensitivity of the leader'; for 'single group' it is the 'techniques used to manage disagreement and conflict'; for 'coalition of autonomous actors' it is the 'nature of rules and procedure guiding interaction' (Hermann, 2001, p. 64-65). 'The decision-unit framework' helps to infer the policy outcome based upon the authoritative decision-making unit, which prevails upon the occasion for decision. Table 1 shows the six categories of process outcomes. Table 2 shows the guideline to be used to choose the authoritative decision-making unit.

Table 1: Process Outcome (Hermann, 2001).

Range of Preferences Represented in Decision	Distribution of Payoffs	
	Symmetrical	Asymmetrical
One Party's	Concurrence (All own decision; see decision as final; move to other problems)	One Party's Position Prevails (Only one party owns decision; others monitor resulting action; push for reconsideration if feedback negative)
Mixed Parties	Mutual Compromise/Consensus (Members know got all possible at moment; monitor for change in political context; seek to return to decision if think can change outcome in their favor)	Lopsided Compromise (Some members own position, others do not; latter monitor resulting action and political context, agitating for reconsideration of decision)
No Party's	Deadlock (Members know no one did better than others; seek to redefine the problem so solution or trade-offs are feasible)	Fragmented Symbolic Action (No members own decision; seek to change the political context in order to reconstitute decision unit)

Table 2: Determining the Authoritative Decision-Making Unit (Hermann, 2001).

In this work, the focal point is the foreign policy conduct regarding the intervention in Libya under Medvedev's presidency and the intervention in Syria under Putin's presidency. I analyze and compare the foreign policy decision-making processes in the case of Libya and Syria. For each decision, I first determine the authoritative decision-making

unit based upon the guideline shown in Appendix A, then I evaluate the dynamics of the foreign policy conduct. Finally, the process outcome will be evaluated.

The Elements of the Russian Foreign Policy Decision Making Mechanism

In this section, I analyze Russia's foreign-policy decision-making dynamics. This section serves as a transition to the main part where Russia's foreign policy towards the Middle East-North Africa region will be discussed. I argue that despite the centralization of power as a predominant character of Russia's decision-making dynamics, elite groupings are vying for influence in foreign policy conduct in Russia. These groupings balance the impact of the President, who may belong to one of these groupings, and create an advantage to their preferences.

The centralization of power is the most predominant character of Russian governance. President is the sole authority regarding foreign policy matters according to the Russian Constitution (Article 86 of the Russian Constitution). Even though the Russian Constitution was written in 1993, this practice has been prevalent in Russian polity for centuries as can be seen in the examples of Peter the Great and Stalin. Putin utilized his power to restore order in Russian Federation, revitalize its military and economic power, and ensure the rule under a strong central government in Russian Federation. He also accumulated personal political capital so much that when Dmitri Medvedev was elected President in 2008, he was seen as Putin's puppet (Duncan, 2013). However, as further analyzed below, Medvedev also utilized his Presidential authority.

The Presidential authority in Russia, however, is not without qualifications. The bureaucratic institutions inside Kremlin, as well as informal groupings, also play a major role in foreign policymaking. Although there are different versions of classifications of the groupings inside the Kremlin, three major groups stand out: Siloviki (sila means power in Russian), Liberals, and Technocrats. Siloviki refers to the influential civil servants in the security establishment, who come from the military or KGB background. Putin's coming to power increased the influence of Siloviki at the expense of Liberals and Technocrats (Renz, 2006). Distinctive characteristics of Siloviki can be summarized with their hawkish attitude towards the West, Cold War mentality, and that most of them owe their political carrier to Vladimir Putin.

Within the Russian bureaucracy, Security Council ensured the Siloviki control over Medvedev's decisions. The Security Council of the Russian Federation was one of the elements of foreign policymaking in the Russian Federation. It is made up of handpicked top-level bureaucrats by the president and its function is to contribute to the handling of state affairs by the president including foreign policy conduct. Putin was attending the meetings of the Security Council of Russia along with other bureaucrats, mostly Siloviki. Therefore, the Security Council of Russia was more or less a forum, which ensures the Silovik control over the president's policies. Technocrats are composed of specialists in the Kremlin. Medvedev was among the most important members of this clique (Bremmer and Charp, 2007, p. 85). The Technocrats' role in the Putin era has been to execute the decisions of Vladimir Putin and other Silovik bureaucrats. Liberals are composed of the Western-minded liberal bureaucrats of the Kremlin, who were brought into top positions in the Kremlin by Yeltsin. 'The liberals, led by Economic Development and Trade Minister German Gref and

Finance Minister Aleksei Kudrin, are defined by their shared approach to economic policy, which, although significantly more interventionist than Western liberalism, is more market-friendly than the philosophies of their rivals' (Bremmer and Charap, 2007, p. 85). However, they remained loyal to the Putin-era bureaucrats who ended up becoming effective in Kremlin (Reder, 2013, p. 10).

Russia's Foreign Policy in Syria and Libya

This section analyzes changes Russia's foreign policy towards the Middle East-North Africa region using Hermann's decision-unit framework. I first look at the case of Libya where, a decision taken by a 'coalition of autonomous actors' resulted in Russia's green light to a no-fly zone in Libya. Then, I look at the case of Syria, where Russia did not cooperate with the West and prevented efforts for a UN-mandated military intervention. Unlike the first one, this decision was taken by Putin who appeared as the 'predominant leader.' I argue that the failure of the first course of action in securing Russia's interests played a significant role in bringing the change in Russia's foreign policy.

Authorization of No-Fly Zone in Libya

Libya was one of the most important decision points for Medvedev, who became President in 2011. Upon the human rights violations committed by the Gaddafi regime, the international community led by France and the US pushed for military intervention in Libya. The intervention could be justified on human rights grounds although it was doubtful whether an intervention could bring stability to Libya or whether Russia could pursue its interests through a new form of government. In such a scenario, the Technocrat and Liberal factions within the Kremlin could be expected to opt for

intervention while the Siloviki would oppose going with the West. This situation played out through two decision-making processes. At first, Russia partially agreed to the measures against Libya. In the second round, Russia enabled a Western intervention through a no-fly zone. In this section, these two decision-making processes will be discussed using the decision-unit framework.

Starting from January 2011, opposition groups began to protest the Gaddafi government 'over the late completion of government subsidized housing (Abdel-Baky, 2011). These protests were met with the harsh reaction by disproportionate government forces, which caused the deaths of tens of protesters. The situation quickly turned into a civil war. Meanwhile, the opposition forces founded the National Council to provide a political mechanism to the revolution (Al-Jazeera, 2011). The magnitude of the civil war was not realized in the first place because of the simultaneous events in Egypt, where Mubarak was toppled. Libyan regimes' using mercenaries and air bombings against the civilian population demonstrated that there would be no smooth transition to a new regime in Libya, hence the attention of the international community.

When the Libyan civil war broke out and attracted the attention of the international community, Medvedev faced a dilemma between cooperation with the West in Libya and preventing an international military action. On the one hand, preventing the efforts for action would place Russia in a position of an uncooperative actor when human rights issues are at stake, something the Liberals of the Kremlin are sensitive about. Medvedev commented that what happened in Tunisia should be a lesson for all the governments about what would happen when they are not sensitive to the public demands (Medvedev, 2011c). On the other hand, siding with

the West could mean increasing the Western influence in the Middle East, if one sees international politics as a zero-sum game, which the Siloviki do. Moreover, if Russia gave its full consent to the West and a regime change occurs in Libya it was not guaranteed that the new regime would act per Russian interests in the region. Putin was also wary of the rise of extremism in the Middle East (Rossiya 24, 2011).

In collaboration with two liberals: Foreign Minister Lavrov and Russian ambassador to UN Vitaly Churkin; Medvedev worked out the Russian decision to support the West in Libya. By voting 'Yes' for the UN Resolution 1970, Russia approved the referring of Libya to the International Criminal Court, imposing a travel ban to and freezing the assets of Libyan rulers (Security Council of Russia, 2011). While Russia approved sanctions on Libya, it did not cooperate with the West on military intervention, which was not enabled by UN Resolution 1970. While it was not expected from Siloviki to support putting sanctions on a friendly leader, it can be suggested that the Medvedev and Liberals would not be in favor of putting such a provision that would prevent the resolution of the conflict on a large scale.

Whose decision was that? As stated earlier, Medvedev had the presidential power to realize his foreign policy agenda. However, he was put into the president's office by Putin so his decisions were being taken in collaboration with the Siloviki faction. Therefore, to understand whose decision was Libya, we need to consider the agenda of the Presidency and the Security Council. The issues that were covered in the Security Council of Russia when the agenda of foreign policy was Libya were not particularly related to the decision on Libya. In February 2011 the Security Council of Russia discussed the NATO-Russia relations, Patrushev's visit to Poland, and Russian-American cooperation in regional security (Security

Council, 2011). Thus, it can be stated that Dmitri Medvedev, decreased the effect of the Siloviki faction in the decision-making process, by avoiding discussing the matter in the Security Council of Russia. On the other hand, the Ministry of Foreign Affairs, which is known to work in tandem with Medvedev played a significant role in the process (Reder, 2013, p. 247). However, as Reder argues, Putin was involved in the decision-making process but Medvedev's liberal temperament could have precluded Russia's decision (Reder, 2013, p. 247). Therefore, there appeared two schools of thought in the Kremlin regarding how to act towards the situation in Libya. First, the Siloviki, who were distrustful about the intervention by the West and considered a scenario, which would harm Russian interests in the region. This decision, therefore, could be an example of 'lopsided compromise', where 'one party's preferences have prevailed but they have yielded a little to allow the others in the decision process to save face' (Hermann, 2001, p. 69). While Medvedev got his preferences prevailed by voting yes on UNSC Resolution 1970, he have compromised the military option by then.

Table 3: Application of ‘Decision-Unit Framework’ to Libya case
(Resolution 1970)

The occasion for Decision -1- (Resolution 1970): The eruption of the civil war in Libya, and calls for intervention from the international society through the channels of the UNSC.
Authoritative Decision-Making Unit: ‘coalition of autonomous actors’ (<i>Siloviki</i> faction for non-involvement into Libya and no support to West and Liberals plus Medvedev for coercive action to stop the violence)
Process Outcome: Lopsided Compromise (Russia supported the measures on Gaddafi but secured a provision preventing military intervention)

Upon the continuation of violence in Libya, the UNSC convened again, now for imposing a no-fly zone in Libya. In this second decision-making process, Russia supported the Western coalition with an abstention in the UNSC resolution 1973. This situation qualifies to be a situation which is described by Hermann as ‘one party’s position prevails’, where ‘some of those in the decision process have their preferences accepted as the choice’ (Hermann, 2001, p. 69). Hermann also suggests that ‘if the feedback is negative, the members of the decision unit whose ideas were not represented in the action can be agitators for different or further action’ (Hermann, 2001, p. 71). It was not a surprise that Putin was not feeling happy that his preferences were not taken into consideration while the decision on Libya was being taken. That’s why, according to the ‘decision-unit framework’, a further agitation could have been expected by him, which came with his push for the reconsideration of legal base regarding the place of the

Security Council of Russia in the foreign policy decision making which makes it way more effective and Putin's firm policy regarding Syria.

Table 4: Application of 'Decision-Unit Framework' to Libya case

The occasion for Decision -2- (Resolution 1973): Calls for further action, which would involve military intervention, concerning escalation of violence and rising civilian death.
Authoritative Decision-Making Unit: 'coalition of autonomous actors' (The two actors in coalition holding their stance)
Process Outcome: One Party's Position Prevails (Medvedev's preferred course of action prevails. The <i>Siloviki</i> faction's potential influence is realized after the foreign policy action in amending the constitution in favor of the effect of the <i>Siloviki</i> institution -Security Council- on foreign policy and in the discourse of Putin afterward.)

To sum up, the *Siloviki* faction and Medvedev were almost equally influential in the decision-making process. While Medvedev had the presidential powers, the *Siloviki* faction had the bureaucratic control mechanism, and Putin, who had still been the most charismatic leader in Russia. The decision-making process, therefore, has developed with respect to this power balance. The UNSC Resolution 1970 reflected this power balance with a situation of lopsided compromise as described by Hermann. In the UNSC Resolution 1973, however, the power of *Siloviki* would appear in further agitations and reactions, which revealed itself in the constitutional change,

which increased the Siloviki control over foreign policy and the foreign policy-making regarding Syria.

Russia's Unilateral Initiative in Syria

Between late 2010 to early 2012, a wave of grassroots protests across the Arab World seriously threatened autocratic regimes. The protests achieved significant success in their call for reforms in several countries and regime change in multiple countries. In Syria, however, the protests evolved into a large-scale humanitarian calamity with the regime's reckless torturing and murdering of civilians, the involvement of several states and the non-state actors, and the emergence of radical groups. Despite the expectations for the contrary, the Syrian Baath regime led by President Bashar Assad did not fall within months (Ataman, 2012, p. 35). In a few years, Syria has become a battleground where a balance of terror was established in which none of the two sides of the conflict could prevail over the other, eventually producing a prolonged civil war where several domestic, regional, and global conflicts were fought through proxies. One of the major reasons why the Syrian regime could resist the opposition and has been able to pursue a bloody battle against its citizens is the Russian support behind the Assad regime. Along with Iran, Russia became the most important ally of the Assad regime. Syria has taken benefit from the policy of Russia, which pursues influence in the Eastern Mediterranean through Syria. Russia supported Syria against the Western countries even when the chemical weapons use became apparent in August 2013. In this part I discuss how the decision regarding Syria was taken in the Kremlin bureaucracy, and why Russia chose to support the Assad regime.

When the Arab spring first sparked in Syria within the beginning of 2011, Assad suggested in a rare interview he has

given to Wall Street Journal: 'protests in Egypt, Tunisia and Yemen are ushering in a "new era" in the Middle East, and that Arab ruler would need to do more to accommodate their people's rising political and economic aspirations' (Solomon and Spindle, 2011). However, when the protests began in March 2011 he did not act as such and chose to suppress the rebels with brutal force. Starting from June 2011, the tensions in Syria have escalated and the Syrian regime began to use heavy machinery, tanks, and planes. The spread of violence in Syria raised the expectations for military intervention, an example of which was seen in Libya.

Being amongst the five permanent members of the UNSC, Russia was in a key position to resolve the crisis. Regarding the aftermath of the decision-making process (Libya) which concluded with the situation 'one party's position prevails', Hermann suggests that: 'those members of the decision unit whose positions are not represented in the outcome can become agitators for different or further action' (Hermann, 2001, p. 71). Therefore, it could be expected from Putin to make an alternative set of actions possible for similar situations, if they recur. In parallel to this, Putin on several occasions declared his dissatisfaction regarding the consequences of the intervention. Besides, although Medvedev was in power for three years by then, Putin was still powerful within the circles of the Kremlin and was able to suppress Medvedev in his last year of presidency and became the 'predominant leader' even before he was elected.

Putin was disappointed when he heard that imposing of no-fly-zone, which turned out to be a full-scale military attack by Western powers. Putin would regard that the military involvement of Western powers, France, UK, USA, and Canada, meant that Western encirclement took one step further to Russia. Therefore, it could be stated that Putin's

feedback was negative and he would push for reconsideration. Putin publicly criticized the decision, by saying that ‘he was "dumbfounded" over how easy decisions are made to use force against countries’ and concerning that the imposing of ‘no-fly zone’ which was agreed in UNSC has been turned out to be a full-scale military attack he said: ‘Don't you think that there is a serious controversy between words and practice of international relations?’ (RIA Novosti, April, 2012). Besides regarding the consequences of the intervention he stated that: “Nearly the entire Gaddafi family was killed. His corpse was shown on all world TV channels. It’s impossible to look at it without disgust” (RIA Novosti, October 2012). Putin made it very clear that the intervention was not a good idea, concerning its consequences and its way of conduct. In response, Medvedev openly rejected Putin’s position and publicly stated that he finds Putin’s declarations unacceptable while underlining the crimes against humanity committed by the Gaddafi regime (Levy and Shanker, 2011).

Putin did not wait too long to make the move, which would render him the ‘predominant leader’ in the foreign policy decision-making mechanism. Security Council of Russia was set up by Yeltsin to replace the Security Council of the USSR in 1992. The Constitution states that the President picks the members of the Security Council (Constitution of Russian Federation, Article 83). Security Council was thought of as an advisory body in which different factions can get together and discuss state affairs face to face. However, it should be noted that the head of the Security Council is Nicolai Patrushev, whose KGB career and Silovik affiliation is widely known. In May 2011, the authorities of this organization were increased by a presidential decree. The organization, since then, has been able to supervise the military administration regarding national and international security matters (Medvedev, 2011b).

Therefore, it was a move by Putin to increase the power of Siloviki within the Kremlin through which he became the 'predominant leader' even before he became president.

The foreign policymaking mechanism in Russia faced another decision-making point in Syria upon the international outcry for a military intervention to Syria upon the findings of chemical weapon usage by the Assad regime. Back in August 2012, Obama stated that he would not consider military intervention in Syria but he suggested that the usage of chemical weapons 'would change his calculus' (The White House, 2012). In April 2013, US Secretary of State Chuck Hagel states that 'the US now believes that sarin gas was used in Syria by the regime' (Armbruster, 2013). Regarding that, Britain and France informed the UN Secretary that there is credible evidence that Syria has used chemical weapons on more than one occasion since December (Lynch and Karen, 2013). After the leakage of hundreds of videos of people dying as a result of what seems to be chemical weapons allegedly used by Assad forces in the Ghouta region of Damascus, while the UN observer mission was on duty, created an outrage in the international community as US sources verified that the chemical weapons have been used by the Assad regime (Shachtman, 2013). The Russian response to this crisis has evolved within the dynamics of foreign policymaking orchestrated by Putin, who became the 'predominant leader'.

It is noteworthy that, unlike what had happened concerning Libya, when the split between the ideas of Medvedev and Putin was revealed within their public speeches; Lavrov, Putin, and Medvedev regarding Syria held a similar stance. In that sense, it can be suggested that the authoritative decision-making unit was 'predominant leader' is Putin. Days after the issue erupted, Putin stated in a press conference that the Syrian government had to defend itself against terrorists and

the chemical weapon issue is a provocation of opposition forces (Putin, 2013). Lavrov, on the other hand, stated that he doesn't believe that it was Assad forces that used chemical weapons (Lavrov, 2013). It is noteworthy that the statements were in line with what the information minister El-Zabi said on TV had, he suggested that: "We have never used chemical weapons in Syria in any form, be it liquid or gas" (Ria Novosti, August 2013).

With such discourse and action, Russia managed to work out a resolution, which would secure the continuation of the Assad regime. Upon the talks between Russia and the USA, it was agreed that the UN and OPCW (Organization for the Prohibition of Chemical Weapons) work together to destruct the chemical weapons, which the Syrian regime is known to hold. It was a momentous event; when Lavrov, after the adoption of the UNSC Resolution 2118, stressed to the point that the Resolution 'does not allow for any automatic use of force or measures of enforcement for compliance failures by Syria and Security Council would have to "carefully" consider any enforcement decisions' (Yoon, 2013). This can demonstrate how delicate Russian Foreign Policy became regarding the intervention after Putin established his control over the foreign policy apparatus.

Having been dissatisfied with the intervention in Libya, Putin sought further influence within the foreign policy mechanism of Russia. Therefore, before moving to President's Office he managed to work out a constitutional change, which would secure Siloviki control. Putin's inauguration to presidency rendered the intervention to Syria, virtually impossible.

Table 5: Application of Decision-Unit Framework to Syria Case

An occasion for Decision: The eruption of the alleged chemical weapons use by the Assad forces.
The emergence of Authoritative Decision-Making Unit: ‘predominant leader’
Process Outcome: Publicly denying the chemical weapons use by Assad forces and holding a firm stance against the idea of military intervention. In conclusion: UNSC Resolution 2118, which would not enable military involvement.

Conclusion

This paper addressed the question of why did Russian Federation enabled the intervention in Libya but did not do the same for Syria. I argued that the main factor was the alteration in the foreign policy decision-making mechanism, which was made possible by Putin. This research required a comparative analysis of Russian foreign policy decision-making mechanisms that emerged concerning Syria and Libya cases, which I dealt with the ‘decision-unit framework,’ which provided a sophisticated set of tools to analyze these two cases coherently. The framework enables to predict the policy outcome concerning the characteristic features of the emerged ‘authoritative decision-making unit’ upon the occasion for decision.

It should be noted that Russia was the key actor when the international community was seeking a resolution for the

problems in Libya and Syria respectively. Russia was the main actor, which could block the initiatives for action through UNSC channels with its veto power. Therefore, the western camp in the UNSC could further its actions only to the point where Russia approves. In other words, the UNSC Resolutions, in a sense, reflecting how much compromise Russia could make.

Considering these points, it was revealed within this article that Russia's Libya decision was made within the dynamics of "coalition of autonomous actors". While the UNSC 1970 Resolution, in which Russia secured a provision that prevents further military action was a product of 'lopsided compromise'; the UNSC 1973 Resolution was made possible when Medvedev's position prevailed as opposed to Putin and Russia enabled the military intervention to Libya. The story begins after this point. Putin was not satisfied with what has happened at all. Therefore, he pushed for further consideration of the way the foreign policy of Russia is conducted. Concerning this, the constitution was amended for increasing the authority of the Security Council, which ensures the Siloviki control over military and bureaucracy regarding security matters. Moreover, when Putin came to power he utilized being 'predominant leader' through which he utilized the foreign policy apparatuses to the point where Lavrov has stressed the point that the UNSC Resolution 2118 could not enable the use of force against Syria.

Bibliography

- Abdel-Baky, M. (2011). Libya Protest Over Housing Enters Its Third Day. *Ahramonline*. Available at <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/4032/World/Region/Libya-protest-over-housing-enters-its-third-day.aspx> accessed from on 15.11.2021.
- Allison, G. (1969). Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis, *The American Political Science Review*, 63 (3), 689-718.
- Armbruster, B. (2013) How We Got Here: A Timeline Of The Syria Chemical Weapons Saga. *Thinkprogress*. 28 August 2013 <https://archive.thinkprogress.org/how-we-got-here-a-timeline-of-the-syria-chemical-weapons-saga-ead5d39642cc/> accessed from on 15.11.2021
- Ataman, M. (2012). Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum (Report No. 6), SETA. Available at http://file.setav.org/Files/Pdf/20121126132435_seta-suriye_de_iktidar_mucadelesi.pdf accessed from on 15.11.2021.
- Bremmer, I. and Charap, S. (2007). The Siloviki in Putin’s Russia: Who They Are and What They Want, *The Washington Quarterly*, 33 (1), 83-92.
- Cadier, D. and Light, M. (2015). Conclusion: Foreign Policy as the Continuation of Domestic Politics by Other Means, In *Russia’s Foreign Policy: Ideas, Domestic Politics and External Relations*, ed. D. Cadier and M. Light, (p. 204–216), Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Clunan, A. L. (2009). *The Social Construction of Russia’s Resurgence Aspirations, Identity, and Security Interests*, Baltimore: The John Hopkins University Press.

- Constitution of Russian Federation, Article 83, <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm> accessed from on 15.11.2021.
- Duncan, P. J. S. (2013). Batman and Robin? Exploring foreign policy differences between Putin and Medvedev during the Medvedev presidency, CEPSI: Working Paper.
- Ermath, F. (2009). Russian Strategic Culture in Flux: Back to the Future? In *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction*, edited by Jeannie L. J., Kerry M. Kartchner, and Jeffrey A. Larsen, Palgrave Macmillan.
- Feinstein, S. G. & Pirro E. B. (2021). Testing the world order: strategic realism in Russian foreign affairs, *International Politics*, 58, 817-834.
- Forsberg, Tuomas at all. (2014). Status and emotions in Russian Foreign Policy. *Communist and Post-Communist Studies*, 47(3-4), 261-268.
- Hermann, M. G. & Hermann, C. F. (1982). A Look Inside the Black Box: Building on a Decade of Research, In G. Hopple, *Biopolitics, Political Psychology and International Politics*, (pp. 1-36), New York: St. Martin's Press.
- Hermann, M. G. & Hermann, C. F. (1989). Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical Inquiry. *International Studies Quarterly*. 33 (4), 361-387.
- Hermann, M. G. (2001). How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework. *International Studies Review*, 3 (2): 47-81.
- Hermann, M. G., Hermann, C. F. & Hagan, J. D. (1987). How Decision Units Can Shape Foreign Policy Behaviors, In *New Directions in the Study of Foreign Policy* ed. by J. N. Rosenau, Hermann, R. F. and Kegley, C. W., (p. 309-336), London: Allen Unwin.
- Hill, F. and Gaddy C. (2013). *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*, Washington DC: Brookings Institute.

- Holsti, O. R. (1959). The 1914 Case, *The American Political Science Review*, 59 (3), 365-378.
- Hopf, T. (2016). 'Crimea is ours': A discursive history. *International Relations*, 30(2), 227-255.
- Janis, I. (1972). *Victims of groupthink: A psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes*, Boston: Mifflin.
- Kanet, R. (2012). Russia in the new international order: Theories, arguments and debates, *International Politics*, 49 (4), 393-399.
- Kropatcheva, E. (2012). Russian foreign policy in the realm of European security through the lens of neoclassical Perspective, *International Politics*, 49 (4), 30-40.
- Larson, D. W. and Shevchenko A. (2010). Status Seekers: Chinese and Russian Responses to U.S. Primacy, *International Security*, 34 (10), 63-59.
- Lavrov, S. (2013). Speech and answers to questions from the mass media by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov during the press conference on the topic of chemical weapons in Syria and the situation around the Syrian Arab Republic, Moscow, 26 August 2013. http://www.mid.ru/bdomp/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/7426df843775abd244257bd500611d38!OpenDocument accessed from on 15.11.2021.
- Leites, N. C. (1953). *A Study of Bolshevism*, Santa Monica, CA: Rand Corp.
- Levy, J. Clifford and Shanker, Thom (2011). *In Rare Split, Two Leaders in Russia Differ on Libya*, NY Times. <https://www.nytimes.com/2011/03/22/world/europe/22russia.html> adresinden accessed from on 15.11.2021.
- Libya opposition launched council (2011). *Al-Jazeera*. 28 February 2011. <https://www.aljazeera.com/news/2011/2/28/libya-opposition-launches-council> accessed from on 15.11.2021.

- Lynch, A. (2009). The Realism of Russia's Foreign Policy, *Europe-Asia Studies*, 53 (1), 7-31.
- Lynch, C. (2011). *UN votes to impose sanction on Gaddafi*, Washington Post.
<http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2011/02/26/AR2011022603386.html> accessed from on 15.11.2021.
- Lynch, C. and Karen D. (2013). *Britain, France claim Syria used chemical weapons*, Washington Post.
http://www.washingtonpost.com/world/national-security/britain-france-claim-syria-used-chemical-weapons/2013/04/18/f17a2e7c-a82f-11e2-a8e2-5b98cb59187f_story.html accessed from on 15.11.2021.
- Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin, *Foreign Affairs*, 93 (5), 77-89.
- Medvedev, D. (2011a). *Executive order on fulfilment of UN Security Council Resolution 1973*. <http://eng.kremlin.ru/news/2703> accessed from on 15.11.2021.
- Medvedev, D. (2011b). *Prezident Rossii vystupil na otkrytii Vsemirnogo ekonomicheskogo foruma*, Kremlin.ru,
<http://kremlin.ru/events/president/news/10163> adresinden accessed from on 15.11.2021.
- Medvedev, D. (2011c). *Utverzhdeno novoye Polozheniye o Sovete Bezopasnosti Rossii*, President of Russia
<http://kremlin.ru/acts/11171#sel=> accessed from on 15.11.2021.
- Mintz, A. (2005). Applied Decision Analysis: Utilizing Poliheuristic Theory to Explain and Predict Foreign Policy and National Security Decisions, *International Studies Perspectives*, 6 (1), 94-98.
- Morozov, V. (2015). *Russia's Postcolonial Identity A Subaltern Empire in a Eurocentric World*, London: Palgrave Macmillan.

- Putin, V. (2013). *Otvety navoprosy zhurnalistov*, kremlin.ru, <http://kremlin.ru/news/19113> accessed from on 15.11.2021.
- Reder, J. M. (2013). *The Medvedev Years: An Examination of the External Forces & Internal Dynamics Affecting the Kremlin's Foreign Policy Decisions*, University of Hull. <https://hydra.hull.ac.uk/assets/hull:7197a/content> accessed from on 15.11.2021.
- Renz, B. (2006). Putin's Militocracy? An Alternative Interpretation of Siloviki in Contemporary Russian Politics, *Europe-Asia Studies*, 58 (6), 903-914.
- Ria Novosti. (2012, April). *Putin says 'dumbfounded' over NATO operation in Libya*. <http://en.ria.ru/russia/20110427/163739739.html> accessed from on 15.11.2021.
- Ria Novosti. (2012, October). *Putin condemns footage showing Gaddafi death*. <http://en.ria.ru/world/20111026/168144832.html> accessed from on 15.11.2021.
- Ria Novosti. (2013). *Syrian Minister Rejects Chemical Attack Reports*. <http://en.ria.ru/world/20130825/182952149.html> accessed from on 15.11.2021.
- Rossiia 24 TV (2011). *Russia's Putin Warns Against 'External Interference' in North Africa, Middle East, World News Connection*.
- Security Council of Russia (2011). *Deyatel'nost'*. <http://www.scrf.gov.ru/news/19/index5.html> accessed from on 15.11.2021.
- Shachtman, N. (2013). *Exclusive: Intercepted Calls Prove Syrian Army Used Nerve Gas, U.S. Spies Say, Foreign Policy*. http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2013/08/27/exclusive_us_spies_say_intercepted_calls_prove_syrias_army_used_nerve_gas accessed from on 15.11.2021.

- Snyder, J. (1977). *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*, Santa Barbara: Rand Corporation.
- Solomon, J. and Spindle, B. (2011). Syria Strongman: Time for 'Reform, Wall Street Journal. <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052748704832704576114340735033236> accessed from on 15.11.2021.
- Stern, E. (2006). Contextualizing and Critiquing the Poliheuristic Theory, *The Journal of Conflict Resolution*, 48 (1), 105-126.
- Toal, G. (2017). *Near Abroad: Putin, the West and the Contest over Ukraine and the Caucasus*, New York: Oxford University Press.
- Tsygankov, A.P. (2016). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
- The White House (2012). *Remarks by the President to the White House Press Corps*. 20 August 2012. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps> accessed from on 15.11.2021.
- Yeltsin, B. (2010). 'Konstitutsiya Rossii.' ArkhivKremlina. <http://archive.kremlin.ru/articles/ConstMain.html> accessed from on 15.11.2021.
- Yoon, S. (2013) Syria chemical weapons resolution passed by UN security council. *Mint*. 28 September 2013. <https://www.livemint.com/Politics/7AktxpHaDnUunwfxO3jQ1J/Syria-chemicalweapons-resolution-passed-by-UN-security-coun.html> accessed from on 15.11.2021.
- Ziegler, C. (2012). Conceptualizing Sovereignty in Russian Foreign Policy: Realist and Constructivist Perspectives, *International Politics*, 49 (4), 400-417.

‘SPARTA’ MI TRUVA ATI MI? BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ’NİN BÖLGESEL GÜÇ SERÜVENİ*

Arş. Gör. Zehra KARAYEL

Hitit Üniversitesi, İİBF

zehrakarayel35@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8744-3215>

doi: 10.31834/ortadoguvegoc.988346

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29 Ağustos / 29 August 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Aralık / 29 December 2021

Yayın Tarihi / Published: Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Season: December / Aralık

Atıf / Cite: Karayel, Z. (2021). ‘SPARTA’ MI TRUVA ATI MI? Birleşik Arap Emirlikleri’nin Bölgesel Güç Serüveni. *Ortadoğu ve Göç*, 11(2). ss. 224-267

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık
Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved

* ABD Savunma Bakanı olmadan önce James Mattis’in BAE’ye ‘Küçük Sparta’ benzetmesine atıf (Chandrasekaran, 2014)

Öz

Kurulduğundan beri küçük devlet politikaları izleyen Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) özellikle Arap Baharı süreciyle beraber dış politika davranışlarında önemli bir değişim yaşanmıştır. Daha önce dış politikada genelde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Suudi Arabistan'ı takip eden BAE, bölgede yaşanan çalkantı sonrası pro-aktif bir politika benimsemiştir. Çıkarları gerektirdiğinde ABD'den farklı tutum takınan, tehdit algıları farklılaştığından beri Riyad'a meydan okumaktan geri durmayan BAE, bölgesel bir aktör gibi hareket etmektedir. Makale küçük devlet kategorisine giren BAE'nin Arap Baharının bölgede yarattığı boşluğu doldurmada aktif bir tutum sergilemesinin nasıl mümkün olduğunu inceleyecektir. Bölgesel güvenlik kompleksi ile Arap Baharı öncesi ve sonrası BAE'nin içinde bulunduğu konjonktür değerlendirilip çok kutupluluğun küçük devlet politikalarına sunduğu hedging seçeneği ve BAE'nin hedging stratejisini bölgesel aktivizminde nasıl kullandığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: BAE, Küçük Körfez Devletleri, Çok Kutupluluk, Arap Baharı, Hedging Stratejisi.

'SPARTA' OR TROJEN HORSE? UNITED ARAB EMIRATES' REGIONAL POWER STRUGGLE

Abstract

The United Arab Emirates (UAE), which has followed small state policies for decades, has experienced a significant change in its foreign policy behavior since the Arab Spring. The UAE which used to bandwagon the United States (US) and Saudi Arabia for decades has adopted a more pro-active foreign policy in the turmoil. It has been acting like a regional

actor, ceasing to comply with the US when its interest is at stake and challenging the Saudi regional leadership when its threat assessment differs from Riyadh's. The article will examine how it is possible for the UAE, which is a small state, to take an active stance in filling the vacuum created by the Arab Spring in the region. The regional security complex and the conjuncture of the UAE before and after the Arab Spring will be evaluated. The hedging option offered by the multipolarity to the small state policies and how the UAE used the hedging strategy in its regional activism will be evaluated.

Keywords: The UAE, Small Gulf States, Multipolarity, Arab Spring, Strategic Hedging.

Giriş

Bölgede uzun yıllar statüko ve güvenlik odaklı politikalar izleyen ve genelde tepkisel şekilde hareket eden Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE), Arap Baharından beri aktif ve önleyici politikalar izlediği ve bölgesel bir güç gibi hareket ettiği görülmektedir (Steinberg, 2020). Bölgesel güvenliğe genelde marjinal katkı sunan küçük devletlerden pek beklenmeyen bu durum, BAE'nin geleneksel müttefiki Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) bölgedeki hegemonyasının düşüşte olduğu bir döneme denk geldiği için daha dikkat çekicidir. BAE'nin küçük bir devlet olarak bunu nasıl gerçekleştirebildiği bu makalenin konusudur.

İngiltere'den bağımsız olan yedi emirliğin güvenlik kaygısıyla birleşmesiyle kurulan Arap Emirlikleri (Miller & Verhoeven, 2020) enerjisini uzun yıllar iç ve dış güvenliğe harcamıştır. Kuruluş aşamasında (1971) üç adasını İran'a kaptıran ülke, 1981'de KİK'e üye olmuş, 1980'lerde ve 1990'larda Suudi Arabistan Krallığı'nın (SAK) küçük müttefiki olarak kalmaya devam etmiştir (Steinberg, 2020). Özellikle 1990'lara dek içine

kapalı politikalar izleyen ülke, dış ilişkilerini dar bir çerçeveye sınırlı tutmuş, dış politikada genelde girişimci değil, tepkisel hareket etmiştir. Güvenlik konusunda dışa bağımlı ülkenin kurucusu, Abu Dabi emiri Şeyh Zayid, enerjisinin büyük kısmını gevşek bir yapıda birleşen emirlikleri bir arada tutmak için harcamış, bölgede siyasi/askeri etki üretmesi mümkün olmamıştır (Miller and Verhoeven, 2020).

BAE'nin son dönemde ortaya koyduğu dış politika aktivizminin en önemli açıklaması sistemde yaşanan değişimdir. BAE gibi küçük devletlerin iki kutuplu düzende taraflardan birinin peşine takılmak dışında seçeneği olmamıştır. Soğuk Savaşın bitişiyle ortaya çıkan tek kutupluluğun 2000'lerde yerini giderek çok kutuplu bir düzenin alışı, dünyada sayısı artan küçük devletlere manevra alanı açmıştır (Rickli and Almezaini, 2016). BAE'nin de 1990'lı yıllardan itibaren askeri kapasitesini geliştirdiği, ilişkilerini çeşitlendirdiği, 2000'li yıllardan itibaren Asya ekonomileri ile iş birliğini arttırdığı görülmektedir (Sherwood, 2017).

Bunun yanında Arap Baharı gibi bölgesel gelişmelerin yarattığı istikrarsızlık ve güç boşluğu da 2010'lu yıllarda Körfez'deki küçük devletlerinin bölgesel önemini arttırmıştır (Gervais, 2017). Sahip oldukları refah sayesinde halk ayaklanmalarını daha hafif atlatan Körfez monarşileri, finansal güçleri sayesinde bölgedeki nüfuzlarını arttırmıştır. Arap Baharından önce bölgede genel olarak İran'ı dengeleme doğrultusunda politika izleyen BAE, Arap Baharıyla beraber Şii yayılcılığıyla mücadelenin yanında otoriter yönetimleri korumayı ve İslamcılıkla mücadeleyi bir dış politika önceliği haline getirmiştir (Krieg, 2019). Özellikle ABD'den beklediği desteği görememesi BAE'ni, bölgesel gelişmeleri şekillendirme noktasında SAK'yla beraber inisiyatif almaya itmiştir (Watanabe 2016; Steinberg, 2020).

Arap Baharı ile dönüşüm geçiren bölge, Çin, Rusya ve başka aktörlerin etkisine daha açık hale gelmiştir. Bölgede yükselen çok kutupluluğun farkında olan Abu Dabi, Moskova ve Pekin başta olmak üzere ilişkilerini, kapsamlı ve işlevsel hale getirmiş ve askeri ve ekonomik kapasitesini artırma yoluna gitmiştir. Bu süreçte bazı politikalarını gözden geçirmek durumunda kalan BAE, 2015'te Rusya'nın Suriye'ye girişi sonrası İran'a karşı daha pragmatik bir tavır takınmıştır. Farklı aktörlerle geliştirdiği ilişkiler sayesinde bölgedeki en etkin aktörlerden biri haline gelmiştir.

Makale, birçok açıdan küçük devlet kategorisine giren BAE'nin bölgesel politikalarında yaşanan değişimi tespit edebilmek için önce BAE'nin eski bölgesel güvenlik kompleksindeki pozisyonu, seçenekleri ve ittifaklarını inceleyecek, daha sonra Arap Baharının ve yükselen çok kutupluluğun yeniden şekillendirdiği bölgesel güvenlik kompleksinde BAE'nin yerini ve bölgenin küçük aktörleri için ortaya çıkan yeni politika seçeneği 'stratejik hedging' ele alınacaktır. Çin ile yaptığı yumuşak hedging ve Rusya ile yaptığı ekonomik hedging incelenecek, bunun bölge politikalarına etkisi ele alınacaktır. Küçük devlet literatüründen ve bölgesel güvenlik kompleksinden yararlanacak olan makale karar süreçlerini neo-klasik bir perspektifle inceleyecektir. Zira rasyonel devlet konsepti bölgedeki beka odaklı ve kişisel karar mekanizmalarının öne çıktığı yönetimlerinin dış politika süreçlerini anlamada yeterli değildir (Gause III, 2010; Krieg, 2017).

2010 Öncesi Bölge Güvenlik Kompleksinde BAE

Soğuk Savaşın bitmesine rağmen Orta Doğu'da istikrarın ve barışın tesis edilememiş olması, güvenliğin bölgesel bir konsept olarak ele alınmasının gerekliliğini göstermektedir. Güvenliğin bölgesel seviyede ele alan ve bunu bölgesel güvenlik

kompleksini geliştiren Buzan ve Waever (2003) bölgelerin kendilerine has bazı ortak özellikler gösteren birimlerden oluştuğunu, bu birimlere ait unsurların güvenliğinin/güvensizliğinin birbirine bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Güvenlik Kompleksi bölgesel güvenliği küresel seviye (dünyadaki kutuplar ve büyük güç rekabeti), devletler seviyesi ve bölgesel seviye, (ideolojiler, gruplaşmalar) şeklinde farklı seviyelerde analiz eder (Buzan and Waever, 2003).

Ortadoğu'nun alt bölgesi olan Körfez, on yıllardır ABD'nin süper güç olarak domine ettiği en önemli bölgelerden biri olmuştur. İki kutuplu düzende ABD Sovyet yayılcılığını 1979 İnan İslam Devrimi'ne dek, İnan ve Suudi Arabistan aracılığıyla, 'uzaktan dengelemiştir' (Mearsheimer and Walt, 2016). Devrim sonrası müttefik İnan'ın bir güvenlik tehdidine dönüşmesiyle ABD, Ortadoğu'yu hayati çıkarlarının olduğu bir bölge olarak ilan etmiştir. 1981'de küçük Körfez ülkelerinin SAK liderliğinde ve Körfez İşbirliği Teşkilatı (KİK) çatısında toplanmasını desteklemiştir. 1990'a kadar Körfez'in küçük ülkeleri, İnan ve Irak'ın arz ettiği tehdit karşısında SAK'nın liderliğinde hareket etmiştir.

1991'de Kuveyt'in işgalinde Körfez'e doğrudan müdahale eden ABD'nin bölgedeki varlığı daha önce olmadığı kadar artmış, 1990'lı yıllarda Körfez ülkeleriyle ikili savunma anlaşmaları imzalamıştır (Gervais, 2017). 2003 Irak'ın işgaline dek Irak, İnan ve SAK üçlüsünün birbirini dengelediği bölgede, Körfez ülkeleri Riyad'ın yanında yer almış, 2003 Irak İşgali sonrası Irak'ın denklemden çıkması, SAK-İnan arası rekabetin "bölgesel soğuk savaş" a dönmesine sebep olmuştur (Soubrier, 2016, s. 132). Bu istikrarsız denklemde Körfez'in küçük ülkeleri Umman, Bahreyn, Katar, Kuveyt ve BAE'nin desteği SAK'a desteği daha önemli hale gelmiştir.

Dış Politika Seçenekleri

Devletlerin dış politika seçenekleri, kapasiteleriyle yakından ilişkilidir. Devletler kabaca büyük, orta ölçekli ve küçük güçler olarak sınıflandırılabilir. Büyük güçler küresel ölçekte etki üretme kapasitesi ve deneyimine sahip olan egemen devletler olarak tanımlanırken orta ölçekli güçler (kendi çıkarlarının yoğunlaştığı) genelde bölgesel düzeyde etki üreten devletler olarak sınıflandırılmaktadır (Chapnick, 1999; Organski, 1959). BAE ve Körfez ülkelerinin büyük kısmı geleneksel olarak küçük devletler kategorisine girmektedir. (K. S. Almezaini and Rickli, 2016) Orta ölçekli güçler küçük devletlere göre daha dirençli ve desteksiz ayakta durabilirken (Edström and Westberg, 2020) küçük devletler uluslararası arenada genelde zayıf devletler olarak görülmekte, (Handel, 1990) uluslararası sistemdeki etkilerinin marjinal olduğu değerlendirilmektedir. Bununla beraber gücün tanımı zamana ve bağlama göre değişiklik arz ettiğinden, genel geçer bir sınıflandırma yapmak kolay değildir. Bu makalede güç, diğer devletlerin davranışlarını etkileyebilme ve bunu yaparken otonomisini koruyabilme, yani diğer devletlerin davranışlarından etkilenmeme kapasitesi olarak ele alınacaktır.

Küçük devletlerin diğer devletlere göre daha güçsüz olduğundan hareketle, bir 'güç açığı' (power deficit) içinde olduğu ve 'küçük devlet ikilemi' yaşadığı düşünülmektedir (Rickli and Almezaini, 2016; Tür ve Salik, 2017). Bu devletlerin gücünün hem otonomisini koruyup hem de diğer devletleri etkileyemeyeceği varsayılmakta ve bir tercih yapmak zorunda kalacağı değerlendirilmektedir. Bu durumda küçük bir devlet ya savunma stratejisi izleyip gücünü otonomisini korumaya harcayacak ya da peşine takılma ya da iş birliği stratejisi izleyip enerjisini bölgesel etkisini arttırmaya harcayacaktır (Rickli and Almezaini, 2016).

BAE Körfez'in diğer küçük güçleri gibi, sahip olduğu istisnai enerji ve ekonomik güç sayesinde güç açığına diğer küçük devletlere göre daha hafif yaşamıştır, bölgenin güvenlik kompleksi içinde hem (ABD ve SAK ile) ABD ile (eşit olmasa da) bir miktar çıkar-bağımlılık ilişkisi geliştirebilmiştir (Soubrier, 2016). Ancak büyük devletlerle çevrili bir bölgede küçük nüfusa ve sınırlı askeri kapasiteye sahip ülke kendi güvenliklerini sağlama imkanına sahip olmadığı için, özellikle halk ayaklanmalarına kadar, genelde peşine takılma stratejisi izlemiş, tercihlerini otonomiden yana yapmış, etkisini pek genişletememiştir.

İç Siyasal Süreçler

BAE'nin de facto lideri, emir Şeyh Muhammed bin Zayid el Nahyan (MbZ) 1990'lı yıllarda muvazzaf olan bir emirdir. 1990'lı yıllardan itibaren ülkede önemli reformlar gerçekleştirmiş, BAE'ni askeri ve bölgesel bir güç yapmaya çalışmış (Steinberg, 2020) bu doğrultuda askeri birlikleri entegre etmiş, ordu personelinin sayısını arttırmış, yeni savunma teknolojilerini devreye sokmuş, orduyu özellikle de hava kuvvetlerini bölgede önemli bir yere getirmiştir. 2004'te velihaht prens olmuş ancak emir olan abisi Halife bin Zayid'in sağlık sorunları nedeniyle yönetimi bizzat devralmıştır (Davidson, 2019).

Devlet yönetiminin merkezileşmesine başından beri en büyük direnç Dubai'den gelmiştir (Soubrier, 2016, p. 131). 1960'lardan itibaren alternatif bir gelişim modeli ortaya koyan Dubai, 1990'larda lojistik yatırımları ve 1979'da inşa edilen Cebel Ali Limanı sayesinde Çin ve Avrupa arası ticaretin kalbi haline gelmiş, Abu Dabi'nin liderliğine meydan okumuştur. 2000'lerin ilk yarısında inşaat patlaması yaşayan emirliğin hızlı yükselişi, 2008 finansal krizi sonrası durur ve emirliğin devlet şirketi Dubai World batma noktasına gelir. Abu Dabi'nin 2009'da Dubai'ye yaptığı 20 milyar dolar nakit transferi sonrası BAE'ne

daha merkezi ve güvenlik odaklı bir yönetim modeli hâkim olur (Ulrichsen, 2016).

Yönetimi merkezileştiren MbZ'nin güç konsolidasyonunda karşılaştığı bir başka sıkıntı BAE'de 1980'lerde ve 1990'larda giderek güç kazanan Müslüman Kardeşler (MK) ideolojisi ve siyasi organı el-İslah Partisi'dir (Steinberg, 2020). 1990'lardan itibaren dikkate değer toplumsal tabana ulaşan, reform talep eden yolsuzluğu, kültürel yozlaşmayı ve batılılaşmayı reddeden parti yönetim tarafından tehdit olarak algılanır ve 2000'lerde güvenlikleştirilir. (Bazoobandi and Alexander, 2020). Abu Dabi'nin MK ile mücadelesi sonraki yıllarda da devam eder.

İttifaklar

BAE yönetimi ABD ile güvenlik ittifakına devamlı sadık kalmıştır. BAE, güvenli ve stabil lojistik imkanları sayesinde diğer Körfez ülkeleri arasından sıyrılıp ABD için giderek daha önemli hale gelmiştir. Öyle ki Cebel Ali, zaman içinde ABD'nin kendi limanları dışında en çok kullandığı liman haline gelmiş, İran'a çok yakın olan al-Dhafra hava üssü de ABD'nin uzun yıllardır bölgedeki operasyonlarında güvenle kullandığı bir üs olmuştur (Steinberg, 2020). BAE'nin bir diğer önemi de operasyonlarda yer almaya gönüllü Müslüman bir ülke oluşunda yatmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren ABD'nin bölgedeki tüm önemli operasyonlarına destek vermiş, 2004'te NATO'nun Ortadoğu ülkelerine yönelik İstanbul İş birliği İnisiyatifine katılmış, çatışma bölgelerinde barınma, yiyecek, cami gibi insani ihtiyaçları karşılayarak (Gardner, 2020) ABD için kritik bir müttefik olmuştur.

BAE ve ABD'nin bölgesel vizyonunun 2003'e dek uyumlu olduğu gözlenmektedir. İki ülkenin uzun yıllar ortak hareket ettiği konular İran ve Irak'ın bölgede dengelenmesi ve terörle mücadeledir. ABD'nin 2003 Irak İşgali ve liberal değerleri

yayma çabası, iki ülke ilişkilerini sınavan konulardır. BAE yönetimi işgalin İran'a yarayacağı öngörüsüyle ABD'yi caydırmaya çalışsa da uyumlu hareket etmeye gayret etmiştir.

BAE'nin diğer bir müttefiki SAK ile arasında on yıllardır devam eden yakın ve hiyerarşik bir ilişki vardır. Irak İşgali sonrası İran'ı dengeleme konusunda dayanışma gösteren iki ülke arası ilişkiler giderek daha fazla rekabeti barındırmaktadır. İlişkiler BAE'nin 2000'lerde askeri ve finansal gücünün artmasından etkilemiş, bölgesel politikalar bağlamında giderek daha görünür hale gelen BAE, küçük ortak olmaktan rahatsızlık duymaya başlamıştır (Steinberg, 2020). 2009'da Körfez'de ortak bir merkez bankası kurulması sırasında her iki ülke de bankanın merkezinin kendi topraklarında olması gerektiğini savunduğu için akamete uğramıştır. Bunun yanında MbZ liderliğindeki Abu Dabi modernist ve seküler bir duruşa sahipken İslam Dünyasında önemli bir konuma sahip Riyad muhafazakâr bir duruş sergilemek durumundadır ve karar alım süreçleri BAE kadar pragmatik değildir. SAK'nın bölgede desteklediği Selefi ideolojiye karşılık BAE, devlet kontrolünde bir İslam anlayışını benimsemektedir.

Bu ittifaklar dışında 1990'lı yıllardan itibaren dış ilişkilerini çeşitlendirme yoluna giden ve (Miller and Verhoeven, 2020; Sherwood, 2016) İngiltere ve Fransa ile askeri işbirliği geliştiren BAE, 1990'lı yıllarda bu ülkelerden bir miktar silah alımı yapmıştır. 11 Eylül (2001) saldırısının bölgeye uzun vadeli sonuçlarını öngören MbZ, (Quilliam, 2020, s.105-106) 2000'lerde dış ilişkileri çeşitlendirme konusunda adımlar atmış, birçok Asya ülkesiyle de ticari ilişkilerini geliştirmiş, askeri ve ekonomik egemenliğini güçlendirmeye çalışmıştır (Bazoobandi & Alexander, 2020; Quilliam, 2020, ss. 101-102).

2010 Sonrası Bölge Güvenlik Kompleksi

2010 sonrası hem Arap Baharı merkezli bölgesel gelişmeler hem de çok kutupluluğun yükselişi gibi küresel gelişmeler, bölgenin güvenlik kompleksinde bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu yeni kompleksin ilk katmanında Suriye, Yemen ve Libya gibi iç savaşta ki ülkelerde iktidar için savaşan yerel isyancılar ile devletçiler/hükümetçiler, ikinci katmanda bölgesel etki için mücadele eden İran, Türkiye, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkeler, üçüncü katmanda da bölgede rekabet gösteren küresel güçler; ABD, Rusya ve Çin vardır (Quilliam, 2020). Bu yeni güvenlik kompleksinde küçük ülkelerin rolleri genişlemiş, manevra alanları artmıştır.

Arap Baharı

Arap Baharı Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın 2010'lu yıllarına damgasını vurmuş, halk isyanları sonucu otoriter rejimlerin büyük kısmını yıkmış, Körfez monarşileri sahip olduğu refah ve Batı ile iyi ilişkiler sayesinde ayakta kalmayı başarmıştır (Gervais, 2017). Mısır, Libya, Suriye gibi önemli devletlerin istikrarsızlığa gömülmesi sonucu İran karşısında yalnız kalan Körfez monarşileri, artan petrol fiyatlarının yardımıyla, ekonomik yatırımları araçsallaştırmış, sert güce de başvurarak merkezi aktörler haline gelmiştir (Watanabe, 2016).

İslamcılık ve Şiilik gibi sınır aşırı ideolojilerin ulusal devlet yapıları için arz ettiği tehditler, Körfez güvenliğini Levant ve Afrika'dakiyle daha bağlantılı hale getirmiştir, Bölge halkının otoriter yönetimlerden memnuniyetsizliği, reform yanlısı İslamcı hareketlere destek olarak ortaya çıkmıştır. Mısır, Tunus, Cezayir gibi ülkelerde iktidara gelen MK ve türevi hareketler Körfez'de de protesto gösterileri düzenlemiştir (Gervais, 2017, s. 40; Krieg, 2017). Bunun yanında Kuveyt, Bahreyn ve SAK gibi Şii nüfusa sahip Körfez ülkelerinde Şii

ayaklanmaları yaşanmış, İran'ın demokrasi ve İslamcılık söylemiyle isyanlara verdiği destek, Esad yönetimine verdiği destekle ters düşmüş bölgedeki güç mücadelesi mezhepsel bir hal almıştır.

SAK-İran rekabetinde genelde tarafsız bir tutum sergileyen Türkiye'nin, isyanlar karşısında reform yanlısı bir tavır alması, Sünni blokta kırılmaya neden olmuş, İran ve Türkiye'nin Arap halkları üzerindeki nüfuzunun artmasından endişe eden Körfez ülkelerinin önemli bölümü, Sünni/otokrat yönetimlere ve figürlere destek vermiş, bir karşı devrim bloğu oluşmuştur (Krieg, 2019; Watanabe, 2016). Bu blok içinde özellikle 2015 sonrası, BAE ve SAK'nın öncelikleri farklılaşmış, SAK Sünni/İslamcılarını, BAE ise seküler/otoriter yönetimleri destekleyen bir odak haline gelmiştir. Ancak Katar ambargosunda görüldüğü üzere bu öncelikler birini tamamen dışlayan öncelikler değil, iş birliğine izin veren önceliklerdir.

Çok Kutupluluğun Bölgede Yükselişi

2010'lar çok kutupluluğun bölgede görünür olmaya başladığı yıllardır. Soğuk Savaş sonrası iki kutupluluğun yerini önce tek kutupluluğun sonra da giderek çok kutuplu bir düzenin alışı, 2000'li yılların ortasından itibaren Ortadoğu'da ve alt bölgesi Körfez'de etkisini göstermeye başlamış, bölge Rusya ve Çin gibi aktörlerin etkisine daha fazla açılmış, ABD'nin bölgesel hakimiyeti azalmaya eğilimine girmiştir (Hinnebusch, 2014).

Son on yıldır, dünya ekonomisinde yaşanan değişim, Asya ülkelerinin küresel refahtan aldığı payı arttırmış, dünya ekonomisinin merkezi Asya'ya kaymıştır. IMF'ye göre 2017'de gerçekleşen küresel büyümenin %63,3'ü Asya-Pasifik'te yaşanmıştır (Samaan, Chalmers, and Angelis, 2019). Nüfus artışına eşlik eden endüstriyel büyüme, enerji ihtiyacını beraberinde getirmiştir, ekonomisi büyük ölçüde petrol

gelirlerine dayanan Körfez ülkeleri, ihracatı Asya ekonomilerine kaydirmiştir. Eskiden OECD ülkelerinin tükettiği Körfez petrolünün büyük bölümünü artık Çin ve Hindistan gibi Asya ülkeleri tüketmektedir (Samaan vd., 2019). Bu durum Körfez ile Asya ülkeleri arası iş birliğini teşvik etmektedir.

ABD'nin Asya'ya yönelmesi sonucu Ortadoğu angajmanı azalmaktadır. Körfez, ABD'nin son dönem bölge politikalarından pek memnun değildir. ABD'nin Irak'tan çekilerek İran'a alan açması, Obama'nın İran'la nükleer konusunda anlaşmaya varması, Arap Baharı sürecinde demokrasi yanlısı açıklamaları Körfez'in tepkisini çekmiştir. Trump yönetimi demokrasi bağlamında Körfez'deki otoriter yönetimleri Obama kadar tedirgin etmese de İran'ı sınırlamada Körfez'in beklentisini karşılayamamıştır (Cafiero, 2019a). Nükleer anlaşmadan çekilen Trump'ın İran'a karşı 'maksimum baskı' politikası, retorik ve ekonomik araçlarla sınırlı kalmıştır.

Bölgede artan gerilim, İran'ın saldırıları ile sonuçlanmış, 2019'un haziran ayında İran ABD casus uçağını düşürmüş, eylül ayında İran'ın desteklediği Husiler Suudi Arabistan'ın ARAMCO petrol tesisine saldırı düzenlenmiş, 2020 Haziran'ında İran Umman Körfezi'ndeki ABD tanker gemilerini bombalamıştır. İran'ın hidrokarbon ve ticaret altyapısına saldırısı karşısında dahi ABD'den askeri bir cevap gelmemesi, Körfez'in güvenlik açığına ortaya çıkarmıştır. Biden'ın da İran'la anlaşmaya geri döneceğini ifade etmesi ve Afganistan'dan çekilmesi bu politikanın sürekliliğini göstermektedir.

Azalan ABD angajmanı, Asyalı aktörlerin bölgeye girişini kolaylaştırmaktadır. Yakın zamanda lider bir ekonomiye sahip olması beklenen Çin, artan enerji ihtiyacı, Tek Kuşak Tek Yol (TKTY) gibi dev projeleri ve finansal gücü ile önemli bir yumuşak güce ve bölgede artan bir nüfuza sahiptir. ABD'nin bölgede bıraktığı boşluğu değerlendiren bir diğer ülke de

Rusya'dır (Rumer, 2019; Sim and Fulton 2018). Avrupa'da ve Ortadoğu'da ABD'nin tek taraflı hareket etmesini sınırlamaya çalışan Kremlin, diğer iki aktöre kıyasla sınırlı askeri ve finansal güce sahip olsa da coğrafi yakınlığını kullanarak, seçmeli bir askeri angajmanla, kendini yeniden süper güç olarak konumlandırmaya çalışmaktadır. Yavaş, planlı ve ekonomik araçlarla bölgede varlık gösteren Çin'e kıyasla Rusya daha hızlı, fırsatçı ve askeri bir angajman izlemektedir, jeopolitik konumunu güçlendirmeye, enerji piyasalarındaki hakimiyetini arttırmaya çalışmaktadır (Quilliam, 2020; Sim and Fulton, 2020, ss. 11-14; Wormuth, 2019). Suriye Krizi sayesinde Moskova kendini bölgede onayı alınması gereken diplomatik bir aktör olarak konumlandırmayı büyük ölçüde başarmıştır (Sim and Fulton, 2020, s. 12).

Çok Kutupluluğun Küçük Devlet Politikalarına Etkisi ve Armağanı: Stratejik Hedging

İki kutuplu sistemde daha az hata payları olduğu düşünölen küçük devletlerin, (Jervis, 1978, s. 172) dış politikada genelde bir grup içinde ve iddiadan uzak, tepkisel ve düşük profilli hareket ettiği değerlendirilmektedir (Keohane, 1969). 1990'ların başında küçük devletlerin sayısında yaşanan artış, liberalizmin galibiyeti, uluslararası örgütlerin öneminin artması ve küresel yönetim gibi süreçlerin yaygınlaşması, Waltz'ın (1979) deyimiyle "küçük devletlerin içinde hareket ettiği dar manevra alanını" genişletmiştir. İki kutuplu sistemde peşine takılma ya da dengeleme dışında bir politika izlemeleri pek mümkün olmayan küçük devletlerin çok kutuplu düzende daha esnek hareket etmeleri mümkün olabilmektedir.

Sistemde ve bölgesel güvenlik kompleksinde meydana gelen bu gelişmeler küçük devletlere, stratejik hedging gibi riski dağıtmaya yönelik bir seçenek sunmaktadır. Özellikle geçiş

dönemlerinde başvurulan stratejik hedging, “bir devletin peşine takılma, dengeleme ve tarafsız kalma gibi doğrudan stratejiler izleyemediği durumlardan kaçınmak için izlediği politikalar bütünü” olarak tanımlanmıştır (Goh, 2005). Tessman (2012) stratejik hedging’i ikiye ayırarak A tipini sistem liderine ileride rakip olabilecek güçlü ve büyük devletlerin, ileride sistem lideri ile karşı karşıya gelme ihtimaline karşı, B tipini de sisteme lideri ile ittifak halindeki küçük devletlerin sistem liderinin gücünün azalması ihtimaline karşı hazırlık yapmak şeklinde tanımlamıştır.

Buna göre bir devletlerin sistem lideriyle muhtemel bir çatışmayı göz önünde bulundurarak dikkat çekmeden askeri, ekonomik ve diplomatik hazırlık yapması A tipi hedging’dir, Çin’in sessiz yükselişi buna güzel bir örnektir (Salman, 2017). B tipi ise genelde küçük devletlerin daha önce peşine takıldıkları sistem liderinin gücünün ve sağladığı (askeri, ekonomik ya da diplomatik) desteğin azalması yada bitmesi ihtimaline karşı hazırlık yapmasıdır (B. F. Tessman, 2012). Bu hazırlık kendi askeri ve ekonomik kaynaklarını güçlendirmek ve alternatif askeri, ekonomik, diplomatik ittifaklar kurma şeklinde yapılır. Tarafsız kalma stratejisinden farklı olarak gelecek için hazırlık yapma ve zaman kazanma, stratejik hedging’te öne çıkar.

Geeraerts ve Salman’a göre, özellikle geçiş süreçleri ve belirsizliğin hâkim olduğu bölgesel rekabet ortamı hedging stratejisinin, dengeleme, peşine takılma ve tarafsız kalma gibi geleneksel stratejilere göre daha avantajlı olduğu durumlardır (Geeraerts and Salman, 2016). Hedging stratejisi, küçük devletlere hem tarafların ileride arz edebileceği tehditten korunma hem de var olan ilişkileri ileride geliştirme imkânı sunar. Bu strateji bir nevi ‘jeopolitik sigorta’ stratejisidir (Medeiros, 2005). B tipi hedging yapan devlet ittifakları konusunda stratejik bir belirsizlik ortaya koyarak tam peşine takılma ve dengeleme stratejilerinin barındırdığı risklere karşı

korumuş olur. (Koga, 2018) Böylece süper güç mücadelesinin içine hapsolmadan çıkarlarını daha iyi koruyan küçük devlet, güç dengesindeki yapısal dayatmanın yani realist ‘güvenlik ikilemi’nin ötesine geçer.

BAE’nin Hedging Politikaları

Sahip olduğu nüfus, askeri güç ve coğrafi büyüklük açısından realist perspektife göre küçük devlet kategorisine giren ve bölgesel tehditler karşısında dış desteğe ihtiyaç duyan BAE yeni düzende azalacağı öngörülen Amerikan angajmanı karşısında, bir yandan kendi askeri, ekonomik ve diplomatik kapasitesine yatırım yaparken bir yandan da ABD dışında önemli aktörlerle ilişkilerini geliştirmektedir (El-Dessouki and Mansour, 2020, s. 5-9; Krieg, 2020; Lons, Fulton, Sun and Al-Tamimi, 2019; Quilliam, 2020, s. 102; Sherwood, 2017). MbZ, BAE’nin savunma kapasitesini kendi kendine yetecek hale getirmeyi önceliklerinin başına koymasını gerektiğini ifade etmiş, (England and Kerr, 2017) Dışişleri Bakanı Enver Gargaş ‘mevcut sistemde artık çek yazıp karşılığında birinin gelip bölgedeki istikrarı korumadığı, yükü paylaşmak konusunda kendilerinin de birşeyler yapması gerektiği’ni ifade etmiştir (James, 2018). Küçük bir devlet olan ve ABD ile askeri olarak bir mücadeleye girme ihtimali olmayan BAE’nin yaptığı hedging, Tessman’ın B tipi olarak sınıflandırdığı hedging’tir (Samaan vd., 2019).

Rusya, ABD’nin ilgisiz kaldığı bölge meselelerinde askeri angajmanda bulunmaya gönüllü tavrı ve Suriye’deki başarısıyla BAE’nin dikkatini çekmiştir. Ekonomik ve askeri alanda ABD ve Çin gibi aktörlerle rekabet edecek kapasiteye sahip olmasa da bölgedeki etkisini giderek arttırmakta ve sınırlı ekonomik ve askeri gücüyle üretebileceği maksimum etkiyi üretmeye çalışmaktadır. Pekin ise Körfez ile ekonomik ve ticari ilişkiler bağlamında giderek Batı’nın yerini almaktadır. Üstelik bölgedeki ekonomik nüfuzu arttıkça, bunu askeri varlığı ile

desteklemesi beklenmektedir. Yükselen ekonomisiyle ABD'den sonraki lider olması muhtemeldir (Salman, 2017, s. 362). BAE, Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi olan bu ülkelerden Rusya ile askeri, Çin ile ekonomik alanda yoğunlaşan iş birliklerine yönelmiştir.

Bu iş birlikleri ABD'yi dengeleme gibi bir amaç taşımamakta, bölgesel tehditlere karşı yapılmaktadır. Çin ve Rusya ile ilişkilerinde hassas dengeler gözetilen BAE, ABD ile ilişkilerini koruyarak bölgedeki gelişmelere hazırlık yapmak istemekte, ABD'nin desteğini kaybetmekten kaçınmaktadır. BAE yetkilileri tarihsel sürece, yaptıkları yatırımlara ve insani ilişkilerin yoğunluğuna atıf yaparak ABD'nin birincil müttefikleri olduğunu ifade etmekte, diğer ülkelerle ilişkilerini pragmatizm çerçevesinde açıklamaktadır (Kerr, 2021). Abu Dabi bu sayede kendini ABD ve Çin arası rekabetin üstünde konumlandırarak ilişkilerini çeşitlendirme ve doğu ile ittifaklar kurma fırsatı yakalamaktadır (Soubrier, 2021).

Lim ve Cooper (2015) başta olmak üzere akademisyenlerin hedging'i daha çok askeri ve güvenlik alanlarında ele aldıkları, ekonomi ve diplomasiyi bir miktar göz ardı ettikleri görülmektedir. Oysa ekonomik ilişkilerin uzun vadede güvenlik alanında da bazı sonuçları vardır. Bir ülkenin ekonomik olarak başka bir devlete bağımlılığı, karşı karşıya gelmenin maliyetini arttırdığı için onu askeri olarak dengelemek konusunda daha az istekli olmasını beraberinde gerektirir. Kei Koga, (2018) hedging'i ele aldığı makalesinde hedging'i devlet davranışlarına göre sınıflara ayırmıştır. Koga, hedging'i ait olduğu askeri bağlamından koparmadan devletlerin dış politika nüanslarından yola çıkarak hedging'in çeşitlerini ortaya koymaktadır. Hedging'i dengeleme ve peşine takılma arasında bir strateji olarak tanımlayan Koga (2018) dengeleme ve peşine takılma davranışlarını askeri, ekonomik ve diplomatik olarak analiz eder.

Tablo 1: Hedging Tipleri

Hedging Tipleri			
	Ekonomik Dengeleme	Askeri Dengeleme	Diplomatik Dengeleme
Ekonomik Peşine Takılma	-	Geleneksel Hedging	Yumuşak Hedging
Askeri Peşine Takılma	Ekonomik Hedging	-	Güvenlik Hedging
Diplomatik Peşine Takılma	Diplomatik Hedging	Askeri-Siyasal Hedging	-

Bu sınıflandırmaya göre BAE'nin bölgede giderek daha önemli bir aktör haline gelmesi beklenen Çin'e yumuşak hedging, bölgede askeri aktörlerden biri haline gelen Rusya'ya da ekonomik hedging yaptığı görülmektedir. Zira BAE'nin Çin ile ilişkilerinde ekonomik peşine takılma ve (ABD ile) diplomatik dengeleme, Rusya ile ilişkilerinde de askeri peşine takılma ve ekonomik dengeleme söz konusudur. ABD ike ilişkilerini korumak için ise önemli lobi faaliyetleri yürüten BAE, diğer ülkelerden silah alımlarını sınırlı tutmakta ve ABD'yi memnun edecek diplomatik hamlelerde bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, BAE'nin 2020'de İsrail ile imzaladığı İbrahim Antlaşması'dır.

İsrail ile normalleşme sürecinde BAE'nin önemli bir motivasyonunun ABD ile ilişkileri korumak olduğu değerlendirilmektedir (Al Ketbi, 2020). Zira BAE ile İsrail, İbrahim Anlaşması öncesinde de zaten hükümetler bazında bazı iş birliklerine haizdir (Batrawy, 2020). Normalleşmeyi resmiyete dökmek BAE için İsrail ile iş birliğini arttırsa da bölgesel bazı maliyetleri beraberinde getirmiştir. BAE'nin bu önemli hamlesine rağmen ABD ile ortak değerlerin fazla olmaması da ilişkilerin derinliğine gölge düşürmektedir. Demokrasi, liberal değerler ve insan hakları gibi değerler

BAE'nin Rusya ve Çin ile ilişkilerinde sorun teşkil etmezken ABD ile ilişkilerinde bir baskı unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunu aşabilmek için BAE'nin sıkça sekülerizme, modernizme, kadın haklarına atıf yaptığı ve demokrasiyi hedef alan bölgesel politikalarını terörle mücadele bağlamında gerekçelendirdiği görülmektedir (Krieg, 2019).

Lim ve Cooper (2015) askeri ittifakların, izlek bağımlılığı (path dependency) (bir çeşit teamül) oluşturduğunu ve izlek bağımlılığı olan ülkeler tarafından hedging stratejisinin pek tercih edilmeyeceğini ifade eder. 1992'de ABD ile ikili güvenlik anlaşmasını yapan ve 2017'de ABD ile Savunma İşbirliği Anlaşmasını 15 yıl daha uzatan BAE'nin, bu bağlamda hedging kapasitesi sorgulanabilir. Ancak BAE, 2021 Aralık ayında ABD ile güvenlik işbirliği açısından kritik önem sahip ve uzun zaman beklediği F35 alım sürecini askıya almıştır. BAE'nin diğer ülkeler ile iş birliğine sınırlamalar getireceği değerlendirilen bu satışı askıya alması, ittifakları konusunda belli bir "stratejik belirsizlik" yarattığını göstermektedir (Koga 2018).

Süper Güç Mücadelesi İçindeki Aktörlerin Bölge Vizyonu

Moskova ve Pekin'in bölgesel stratejileri bir miktar rekabeti barındırır da ABD hegemonyasına karşı ortak duruşları şimdilik büyük ölçüde uyumlu gözükmez (Dannreuther, 2016, s. 93; Medeiros, 2005; Siddi and Kaczmarek, 2019). Rusya ve Çin'in bölgede etkisini ve iş birliklerini arttırması, ABD ile bölgedeki müttefikleri arasındaki ilişkileri bir miktar olumsuz etkilemektedir (Alterman, 2009). Ancak her iki ülkenin çıkarı da şimdilik ABD'nin bölgede kurduğu düzenin devamından yanadır. Dolayısıyla ABD hegemonyasına karşı olan bu ülkeler, ABD'nin bölgeden tamamen çekilmesini istememektedir.

Bölgenin enerjisine giderek daha bağımlı hale gelen Çin, enerji güvenliğini konusunda inisiyatif alma ihtiyacı hissetmektedir.

Küresel rekabet içinde olduğu ABD'nin, bölgedeki hakimiyetini kendisine karşı kullanması ve enerji arzının kesintiye uğraması ihtimali Çin için endişe kaynağıdır (Salman and Geeraerts, 2013). Ancak enerjisini Ortadoğu'nun kronik sorunları yerine büyümeye ve güçlenmeye harcamak istemediği düşünölen Pekin'in ABD'yi karşısına almadan bölgede kendine yer açmaya çalıştığı değerlendirilmektedir (Salman, 2017, s. 368).

Bölge yönetimlerinin ABD'nin son dönem politikalarından memnuniyetsizliğinin farkında olan Rusya ise, bölgede kolektif güvenlik sistemi kurma önerisinde bulunmuştur (Ramani, 2020a, ss. 133-136; Sim and Fulton, 2020, s. 12). Kendini bölgede diplomatik bir ortak olarak sunan Moskova, hiçbir aktörün diğerine karşı kayrılmayacağı, tüm devlet ve devlet üstü aktörlerin yer alacağı bir kolektif sistem önermektedir. Buna göre ABD'nin İran'a karşı müttefiklerine verdiği desteğin sistemi dengeleyememekte, ABD müttefikleri (Körfez ve İsrail) toplamda İran'dan daha güçlü olduğu halde, Tahran'ın hibrit savaş kapasitesi yüzünden çatışmalar devam etmektedir. Moskova, karşıt taraflar arasında diyalogu artırarak, özellikle Körfez-İran hattında normalleşmenin sağlanmasını önermektedir. Bölgede ticari alanda faaliyet gösteren ve güvenlik sorumluluğunu paylaşmaktan yana olan Çin, yakın zamanda gerçekleşmesi beklenmese de öneriye destek vermiştir; ABD'nin güvenlik sağlayıcı rolünü terk etmesi ya da azaltması ihtimaline karşı güvenlik maliyetini paylaşmak istemektedir (Lons vd., 2019).

Rusya ve Çin'in Körfez ile ilişkilerinin en önemli sınırı bu iki ülkenin İran'la yaptıkları iş birliğidir. Bu aktörler İran'ın nükleer silah elde etmesine karşı olduklarını izlenimini verse de (Almaqbalı and Ivanov, 2018; Siddi and Kaczmariski, 2019) İran'a yönelik yaptırımlardan iki ülke de rahatsızdır ve siyasi ve ekonomik olarak İran'ı desteklemektedir. Zira İran, ABD'nin bölgesel hakimiyetinin sınırlarını ortaya koymaktadır

(Almaqbalı and Ivanov, 2018). Rusya İıan'a y6nelik 6nleyici bir saldırıya kayıtsız kalmayacağını ve bunun bir felakete sonuqlanacağı ifade etmiş, ABD'ye g6zdağı vermiştir (Ramani, 2020a). ABD hakimiyetinin sınırını g6steren bir diğer alan da Suriye Savaşı'dır ki Suriye ordusunun savaşta aldığı hasar g6z 6n6nde bulundurulduğunda, rejimin g6venliği için şii milislere duyulan ihtiyaç hala devam etmektedir.

Bu 6lkeler İıan'ın sınırlandırılması konusunda K6rfez'le hemfikir olsa da sınırlandırmanın y6netimi ve 6l6s6 konusunda bir anlaşma yoktur. Rusya'nın 6nerdiği kolektif g6venlik sistemi oldukça muğlaktır ve b6lge 6lkeleri için ABD şemsiyesine şimdilik alternatif teşkil etmemektedir. ABD'nin taahh6tlerine bağlılığının azaldığını değerlendiren diğer b6lge 6lkeleri gibi BAE'nin de Rusya ve Çin ile ilişkiler 6zerinden İıan'ı dengelemeyi umması muhtemeldir. Suriye'ye yatırım ve TKTY projesinde 6nemli bir rol edinmek bu bağlamda 6nemli araçlardır.

Aslında ABD'nin b6lgede uzun yıllar g6zettiği, K6rfez'in istikrarı, enerji ve ticaret g6venliği, ter6rle m6cadele ve İsrail'in g6venliği gibi kritik konularda Pekin ve Moskova'nın duruşu ABD'ninkinden çok farklı değildir. Bu y6zden ABD'nin Çin'in b6lgenin en 6nemli ticari partneri yahut yatırımcısı olmasıyla ilgili ciddi sorunu olmadığı değerlendirilmektedir. Çin'in b6lge politikaları, stratejik iş birliği yaptığı 6lkeler genelde ABD m6ttefikleridir (Fulton vd., 2021). Ancak Çin'in b6lgede 6zellikle dijital alanlarda yaptığı iş birlikleri Washington'ın politik ve g6venlik endişelerine sebep olmaktadır. Teknolojik alanlarda yapılan işbirlikleri data g6venliği ve standart oluşturmayı da içine alan bir s6re olduğundan Çin'in b6lgede artan rol6 konusunda ABD'yi endişeye sevk etmektedir (Fulton vd., 2021).

Rusya ve Çin ile BAE Arasındaki İdeolojik Ortaklık

ABD'nin bölgede en güvenilir müttefiklerinden olan Abu Dabi'nin, Çin ve Rusya ile bölgeye dair paylaştığı önemli bir ortak vizyon vardır. Batı'nın liberal demokrasi ve insan hakları gerekçesiyle yaptığı müdahalelerden duyulan rahatsızlık ve istikrarın önceliğine yaptıkları vurgu ortaktır. Rusya'nın liberal demokrasiye getirdiği eleştiri ve İslami aşırıcılık ile mücadele söylemi, Abu Dabi yönetiminin 'otoriter istikrar' ve terörle mücadele söylemiyle neredeyse aynıdır (Dannreuther, 2016; Krieg, 2019, s. 100). Çin de 2016'da imzaladığı Arap Politikası Belgesinde (Arab Policy Paper (The Chinese government, 2016) statükoyu koruma ve iç işlere karışmama prensibini savunmaktadır ki bu BAE başta olmak üzere bölge yönetimleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Radikal İslam'ın yükselişinden BAE'nin duyduğu rahatsızlık da Rusya ve Çin tarafından paylaşılmaktadır. Arap Baharıyla yükselişe geçen savaştı hareketliliğinin Kafkasya ve Sincan özerk bölgesine etkisi sırasıyla Moskova ve Pekin'i tedirgin etmektedir (Wormuth, 2019). Suriye savaşının başında Sünni blok içinde yer alıp Esad'ın devrilmesine destek veren BAE, daha sonra İslamcı grupların güçlenmesinde duyduğu endişeyle Rusya'nın pozisyonunu kendine daha yakın bulmuş, 2018 sonrası Esad hükümetiyle yakınlaşmıştır (Almezaini, 2021). BAE'ye göre Esad kontrolü altında bir Şam, İhvan kontrolünde bir Şam'dan evladır. 2019 itibarıyla Abu Dabi'nin Suriye politikası, Esad'ı yeniden Arap Dünyasına almak ve en azından söylem bazında Esad'ı güçlendirme yoluyla İran'ın Suriye'deki nüfuzunu azaltmaktır.

SAK'yla Suriye ve Yemen başta olmak üzere İslamcı hareketler meselesinde ayrışan Abu Dabi, terörle mücadele zemininde, Rusya ve Çin ile yakınlaşmıştır (Lin, 2017; Samaan vd., 2019). Çin, Sincan özerk bölgesinde Uygurlara yönelik işlenen insan

hakkı ihlallerini terörle mücadele söylemiyle açıklamakta, iç işlere karışmazlık ilkesini savunmaktadır. BAE'nin de aralarında olduğu bir grup ülke BM'de Çin'in Uygur politikasına destek vermiştir. 2016'da da BAE, Rusya ile Çeçenistan'da ortak konferans düzenlemiş, konferansta İhvan, Selefilik/Vahhabilik İslam'ın yanlış yorumları olarak ele alınmış, İslam'ı siyasallaştırıp şiddete kapı araladığı sonucuna ulaşılmıştır (Ramani, 2020a). Konferans Riyad'ın tepkisini çekmiş ve Suudi din adamlarından ilgili kınama mesajları gelmiştir (Diwan, 2016).

BAE-Çin İş birliği

Son on yıldır Körfez'le ilişkilerini geliştiren Çin'in BAE ile iş birliği, diğer ülkelerden daha derinliklidir. 2012'de Çin ile BAE arasında yapılan stratejik iş birliği, 2018'de (Çin'in en yüksek iş birliği modeli olan) kapsamlı stratejik iş birliğine yükseltilmiştir. Bu iş birliği bölgede BAE dışında yalnızca SAK ve İran ile yapılmıştır ki bunlar Çin'in en önemli enerji ihracatçısıdır. Oysa 2000-2017 arasında Çin'in ithal ettiği petrolün yalnızca % 2.5'i BAE kaynaklıdır, (Fulton, 2019) yani iki ülke arasında güçlenen iş birliğinin itici gücü enerji değildir.

Bölgede enerjiye erişim, ticaret güvenliği ve TKTY projesinin hayata geçirilmesini amaçlayan ve bu doğrultuda bölgede istikrardan yana olan Çin için BAE, ticari kapasitesi, finansal gücü, açık piyasa ekonomisi ve "otoriter istikra"a desteği ile Çin'in bölgede görmek istediği türden bir ülkedir (Sim and Fulton, 2020). Körfez'in birçok yerinde iş yapan Çin'in devlet teşebbüsleri, Çin'in en önemli petrol ihracatçısı ve bölgenin en büyüğü SAK yerine, Dubai'yi operasyon merkezi olarak kullanmaktadır (Sim and Fulton, 2020, ss. 8-9).

Çin ise BAE için hedging stratejisinin bir parçası olarak ekonomik bağımsızlık noktasında önem arz etmektedir (Krieg,

2020). Ayrıca, ABD'den sonra küresel lider olacağı öngörülen Çin ile ilişkiler, BAE için uzun vadeli bir yatırımdır. 2017'de Cibuti'de ilk deniz aşırı askeri üssünü kuran Çin, Pakistan'ın Gwadar Limanı'nın yapımını da üstlenmiş ve limanı 43 yıllığına kiralamıştır. Yakın gelecekte Pekin'in burada da asker konuşlandırması ve Körfez'de yeni deniz üsleri kurması beklenmektedir (Lons vd., 2019). Böyle bir deniz üssü için ise BAE, ilk akla gelen ülkelerin biridir. ABD'nin etkisinin azaldığı bir bölgede BAE, İran ve diğer tehditlerin dengelenmesi için, Pekin ile iyi ilişkilere sahip olmak isteyecektir.

Çin ve BAE arası ilişkilerin en önemli boyutu ekonomidir. Çin'in enerji dışı sektörlerde Arap ülkeleriyle yaptığı karşılıklı ticaretin yüzde 26'sı BAE ile yapılmaktadır. Pekin'in Afrika ve Avrupa'ya yaptığı ihracatın yüzde 60'ı Dubai'deki Cebel Ali Limanından geçmektedir. İki ülke arası karşılıklı ticaret 2000'de 2,5 milyar dolarken 2019'da 51 milyar dolara yaklaşmıştır (Samaan vd., 2019). BAE'nin ulusal varlık fonu Mubadala, Çin Kalkınma Bankası ile 10 milyar dolarlık ortak yatırım fonu kurmuştur (Samaan vd., 2019). Bunun yanında Çin Ulusal Petrol Şirketi CNPC, BAE petrol şirketi ADCO'nun yüzde 8'ini satın almıştır.

Bunun yanında Çin'in marka projesi TKTY'un gelişen ekonomileri yatırıma açması ve Avrasya ve Hint Okyanusunu yeniden şekillendirmesi beklenmektedir. Bölgenin finans ve lojistik merkezi olan ve petrol dışı gelirlerini arttırmak isteyen BAE, 2018'de TKTY projesinin bölgedeki duraklardan biri haline gelmiştir (Krieg, 2020). BAE bölgede nüfuzunu arttırmak ve bölge ticaretinde İran'a karşı koz elde etmek isteyen BAE, limanla entegre endüstri parkı Khalifa Endüstri Bölgesi için Çin'den yatırım almaktadır.

BAE için yatırım ve ticaret alanlarında önemli bir partner haline gelen Çin, teknoloji, yazılım ve istihbarat gibi stratejik alanlarda da BAE'ye katkı sağlamaktadır. 2019'da MbZ'in Pekin resmi

ziyaretinde, kritik alanları da içine alan 16 anlaşma imzalanmış, ikili ilişkiler, eğitim ve kültür alanında da desteklenmiştir. Çince BAE eğitim müfredatına girmiştir. Aşı, yenilenebilir enerji gibi önemli alanlardan yapılan iş birliklerinin yanında, Çin BAE'ye, vatandaşların izlenmesinde kullanılan bazı ileri teknoloji yazılımlar satmıştır.

ABD ile BAE arasında halihazırdaki en önemli açmaz BAE'nin Çin'le teknolojik iş birlikleridir. Bu iş birlikleri sebebiyle ABD'nin teknoloji güvenliği noktasında çekinceleri vardır (Kerr, 2021). Washington hem veri güvenliği hem de sofistike silah teknolojilerinin Çin'in eline geçeceği konusunda endişeye sahiptir. ABD'nin kara listeye aldığı teknoloji devi Huawei ile 5G için masaya oturan, akıllı şehirler ve e-devlet alanlarında Huawei ile ortak çalışmalar yapan BAE, iş birliğini düşük maliyet gibi pragmatik sebeplerle açıklasa da (Fulton vd., 2021) iki ülke arası ilişkilerin daha stratejik olduğu düşünülmektedir.

BAE-Rusya İş birliği

BAE, Rusya'nın KİK içindeki en önemli ticari partneri olsa da iki ülke arası ilişkiler ticaretin ötesinde, stratejik niteliğe sahiptir (Sim and Fulton, 2020). İki ülkenin bölgeye dair ortak vizyonları ve askeri iş birlikleri, diğer iş birliği alanlarını gölgede bırakmaktadır. Rusya, Suriye hamlesiyle MbZ'nin gözünde (o dönem siyasi olarak desteklemese de) ciddi prestij kazanmıştır. İhvan gibi İslamcı hareketlere olan güvensizlik ve Esad'ın yakın zamanda devrilmeyeceği öngörüsü, BAE'ni Suriye ve genel olarak İran politikasını gözden geçirmeye itmiş ve Rusya'yla iş birliğine uygun bir zemin yakalanmıştır (Ramani, 2020a).

Suriye'de ABD'ye rağmen pozisyon alan BAE, Rusya ile önemli eşgüdüm yakalamış, Esad'ın Arap dünyasına kazandırılmasına öncülük etmiştir. (Fenton-Harvey, 2019) Daha önce ABD'nin Esad hükümetine uyguladığı boykotu ('Ceaser Act')

destekleyen ülkelerin önemli kısmı, özellikle ABD'nin Suriye'den çıkış sinyalleri vermesiyle Suriye'deki Rus varlığı ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Pragmatik sebeplerle de olsa birçok Arap lider ve Esad arasında sessiz bir yakınlaşma gerçekleşmiş, (Macaron, 2020) Arap kamuoyu Esad'lı Suriye fikrine yaklaşmıştır.

Moskova'nın Suriye'de tam anlamıyla başarılı olabilmesi, Suriye'nin yeniden inşasıyla mümkündür. Ancak ne Rusya ne de İran ülkeyi yeniden yapılandıracak finansal kaynağa sahip değildir. BAE ve genel olarak Körfez'in finansal desteği Kremlin için kritiktir. Suriye konusunda "ideolojik bir sinerji" yakalayan iki ülkenin, bu iş birliğini bölgedeki diğer alanlarda devam ettirdiği görülmektedir (Ramani, 2020a, s. 126). İki ülke arası güçlenen ilişkilerin bir sonucu olarak, BAE 2018'de, Rusya ile stratejik ortaklık anlaşması imzalayan ilk Körfez ülkesi olmuş, savunma, ticaret ve yatırım gibi alanlarda iş birliği yapılmıştır.

2010'da 0.9 milyar dolar olan karşılıklı ticaret hacmi, 2018'de 2.7 milyar dolara yükselmiştir. BAE'nin Rusya'daki sağlık, lojistik ve havaalanı yatırımları 2 milyar doları geçmektedir. (Sim and Fulton, 2020) Abu Dabi'nin yatırım şirketi Mubadala, 2019'da Rusya'nın Gazpromneft-Vostok petrol şirketinin yüzde 44'lük hissesini satın almıştır. Rusya da BAE'nin petrol dışı gelirlerini çeşitlendirme programına yardım etmektedir. Bu amaçla yapay zekâ projeleri için dijital girişimler merkezi açmış, BAE'nin nükleer santrali Barakah'a yakıt arzı sözü vermiş, BAE'nin ilk astronotunu yetiştirmesine katkı sunmuştur (Sim and Fulton, 2020). 2019'da Putin'in ziyaretinde iki ülke arasında askeri teçhizattan ekonomiye birçok alanda yapılan anlaşmalar iki ülke arasında ilerleyen ortaklığı göstermektedir.

Kremlin'in bölgede askeri ayak izini genişletmesinden yararlanmak isteyen BAE'nin Rusya ile Suriye'de başlayan yakınlaşması Yemen, Sudan ve Libya'ya da uzanmaktadır

(Cafiero, 2019b). BAE, bölgede karşı devrim operasyonlarında, Rus hükümetiyle bağlantısı çokça tartışılan özel güvenlik şirketlerinden yardım almakta, Rusya da müdahale ettiği ülkelerde jeopolitik kazanımlar elde etmektedir (Krieg, 2018; Rauta vd., 2019). Sudan'da askeri darbeye destek veren BAE, askeri bir rejim kurulmasına yardım etmiş, (Ramani, 2020a) BAE ile eşgüdüm yakalayan ve askeri hükümete destek veren Moskova da Sudan'da deniz üssü elde etmiştir (Bratersky, 2020) Rusya Sudan'da BAE'nin destek verdiği Askeri Geçiş Konseyi'nin işlediği insanlık suçları konusunda BM'nin 2019'daki kınama kararını veto etmiştir (Fenton-Harvey, 2019).

Libya'da önce daha tarafsız bir görüntü veren Moskova çok öne çıkmadan BAE'nin desteklediği Hafter'e destek vermiş (Luhn and Nicholls, 2019) ancak her ihtimale karşın Trablus hükümeti ile bağlantıyı kesmemiştir (Ramani, 2019a). Libya'da müzakere masasına oturan Moskova'nın özel güvenlik şirketi Wagner Grup ile Hafter lehine varlık gösterdiği bilinmektedir (Karasik, 2017, s. 8; Krieg, 2018, s. 11). Libya'da Moskova'nın çabalarını, Trablus hükümetine destek vererek dengelemeye çalışan ancak net bir tavır alamayan ABD'nin, 2020'de Libya'da BAE ile diplomatik olarak ayrı düştüğü bir süreç yaşanmış, Pentagon, 2020'nin sonunda BAE'nin Rus paralı askerlerini finanse ediyor olabileceğine dair açıklama yapmıştır (Mackinnon and Detsch, 2020).

Husilerin ayaklandığı Yemen'de, İran ve Körfez arasında uzun süre denge politikası izleyen ve bu sayede meseledeki nüfuzunu arttıran Moskova'nın, SAK ve BAE arasındaki çatlaktan ve BAE öncülüğündeki Güney Hareketinin (STC) güçlenmesinden memnun olduğu değerlendirilmektedir. Moskova'nın Husilere destek veren İran'la olan iş birliği göz önünde bulundurulduğunda, BAE'nin Husiler'le mücadeleyi bırakıp SAK'ndan ayrışması Kremlin'in denge politikasını kolaylaştırmıştır (Ramani, 2019b).

İlerleyen iş birliğine paralel Moskova, BAE'nin kazançlı silah pazarına girmek istemekte, ABD'nin bölgedeki askeri hakimiyetine meydan okumaya çalışmaktadır. ABD'nin bölge politikalarından ve bölgede ileri teknoloji silah satışına (F35 savaş uçağı gibi) koyduğu kısıtlamalardan duyduğu rahatsızlığın bir sonucu olarak BAE 2017'de Rusya'dan küçük ölçekte silahı satın almıştır (Sim and Fulton, 2020). Putin BAE'ye SU-57 satmak istemiş ve SU-75'i birlikte yapmayı teklif etmiştir (Ramani, 2020c). BAE, ABD ile güvenlik alanında yaptığı iş birliğini riske atmamak için Batılı ülkeler dışında silah ticaretini sınırlı tutsa da ABD'nin yakın Ortadoğu'ya silah satışını sınırlı tutması, diğer bazı Körfez ülkeleri gibi BAE'nin de ABD dışındaki ülkelerden silah almasının önünü açmıştır.

Hedging'in Bölgesel Yansımaları

Arap Baharı ile beraber değişime daha açık hale gelen bölgedeki gelişmeleri kontrol etmek ve yönlendirmek konusunda daha girişken bir tutum takınan BAE, bu süreçte yalnızca ticari bir aktör olmadığı, askeri güç de kullanabilen bir güvenlik aktörü olduğu mesajını vermiştir (Miller and Verhoeven, 2020, s. 15). 2011'den itibaren BAE, SAK'yla bölgede sert gücü öne çıkaran karşı devrim/terör karşıtı operasyonlar(ı) yürütmüş ve İran'ın etkisini sınırlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, 2011'de Bahreyn'e askeri müdahaleye katılmış, Esad aleyhine Suriye Savaşına müdahil olmuş, 2015'te Husilere karşı koalisyon içinde yer almış, Mısır'da (2013), Libya'da (2014) Somali'de (2018), Sudan'da (2019) ve Tunus'ta (2021) gerçekleşen darbelere/girişimlerine destek vermiştir. Sürecin başında eşgüdüm halinde ve ABD'den bir miktar bağımsız hareket eden SAK ve BAE'nin dış politika öncelikleri Rusya'nın bölgeye girişi sonrası bir miktar ayrılmış, (Ramani, 2019b) SAK İran tehdidini incelemiş, BAE ise İslamcılıkla mücadeleye ağırlık vermiştir.

ABD'nin İran'la yeniden masaya oturacağına konuşulduğu bir zamanda BAE, İran'ı provoke etmenin iyi bir fikir olmadığını değerlendirmektedir. Özellikle İran'ın 2019 ve 2020'de Körfez'de düzenlediği/düzenlettiği saldırılar kırılğan bir coğrafyada konumlanan BAE'ni tedirgin etmiş, BAE, saldırılar konusunda İran'ı suçlamaktan kaçınmıştır. Tahran'a karşı daha pragmatik bir duruş ortaya koyan BAE, İran yayılmacılığı ile mücadeleyi büyük ölçüde SAK'na devretmiş, (Dogan-Akkas, 2021) 2020'de Tahran'a yönelik tansiyonu düşürücü bazı diplomatik adımlar atan BAE, ticari ilişkileri hızlandırmıştır.

Abu Dabi'nin bu politika değişikliğinde, İran ekonomisinin yaptırımla sarsılması ve etki alanının büyük ölçüde Şiilerle sınırlı olmasına karşılık İhvan'dan daha fazla tehdit algılaması etkili olmuştur. BAE, Esad kontrolündeki bir Şam'ı İhvan kontrolündeki bir Şam'a tercih etmektedir. Bunun dışında Suriye ile artan ticari ilişkiler, yatırım fırsatları, Yemen'de Husilerin, 2019'da BAE şehirlerine saldırı tehdidinde bulunması da (BBC, 2019), BAE'nin Suriye ve Yemen politikalarında şekillenmesinde etkili olmuştur (Azodi and Cafiero, 2020).

Bölgede karşı devrim politikalarına odaklanan, laik ve otoriter figürlere destek veren ve İslamcı grupları güvenikleştiren BAE, Türkiye'nin Suriye operasyonlarına karşı Esad'la dayanışma içine girmiş, Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı koalisyonun içinde yer almış, Afrika Burnu'nda yatırımlar ve diplomasi alanında, Libya'da askeri alanda Ankara'yla mücadeleye girmiştir (Altıntaybaş and Cinzia, 2021). Bölgenin şekillenmesinde önemli rol oynamış, darbelere ve otoriter figürlere verdiği desteğin bir kısmı başarıya ulaşmıştır. BAE'nin bazı müdahaleleri ise gücünün sınırlarını aşmış (over-stretch) Yemen'deki askeri varlığı, BAE için sıkıntıya sebep olmuş, Libya'daki çabaları Türkiye'nin askeri gücü karşısında başarısız olmuş, Katar ambargosuyla hedefe konan Katar yönetimi, Ankara'yla askeri iş birliğini arttırmıştır (Ulrichsen, 2021).

Bunun yanında KİK içinde meydana gelen kamplaşma, Katar'dan sonra Umman ve Kuveyt'in de güvenliklerini arttırmak amacıyla Ankara ile askeri iş birliğini arttırmasına neden olmuş, (Altıntaybaş and Cinzia, 2021) BAE'nin Körfez hamlesi ters tepmiştir. Kısaca BAE'nin Türkiye ile girdiği bölgesel güç mücadelesinden bir galip çıkmamıştır.

Katar'dan sonra SAK ile de ticari alanda rekabete giren Abu Dabi, (Findakly, 2021) sert güç kullanımını azaltmaya, bölge ülkeleri ile daha iyi ilişkiler kurmaya ve rakiplerini diplomatik ve ekonomik olarak dengelemeye yönelmiştir. Son birkaç senedir İran'a daha pragmatik bir yaklaşım sergileyen BAE'den 2021'de hem İran hem Türkiye'ye resmi ziyaretler düzenlemiş, bu ülkelerle enerji, ticaret ve yatırım alanlarında önemli iş birliği anlaşmaları yapılmıştır. BAE İran ve Türkiye ile ticari ilişkilerini güçlendirerek gerilimi düşürme ve çatışmanın maliyetini arttırmayı amaçlamaktadır. Abu Dabi'nin 2021 Aralık ayında ekonomik olarak kırılgan bir dönemden geçen Türkiye'ye 10 milyar dolarlık yatırım fonu tesis etmesi, dikkat çekicidir (Bakir ve Law, 2021.; Özkızılcık, 2021).

BAE'nin on yıl sonra yeniden yumuşak/akıllı güce dönmek istemesindeki muhtemel nedenler; Arap Baharının monarşilere eskisi kadar tehdit arz etmemesi, askeri politikaların aşırı maliyetli olması, Yemen ve Libya'da yıpranan imajını tazelemek istemesidir (Soubrier, 2021). Bunun yanında İsrail ile normalleşme sonrası BAE, muhtemelen İran ve Türkiye'nin bölgede kendisine karşı bir koalisyon oluşturması ihtimalini de göz önünde bulundurmaktadır. Böyle bir koalisyonu istemeyen BAE'nin o dönemki dış işleri bakanı Enver Gargaş, İsrail ile iş birliğinin İran'ı hedef almadığını açıklamıştır (Arab News, 2020). BAE için optimal olan bu iki bölgesel gücün rekabet halinde olmasıdır. Ankara ve Tahran'ın karşı karşıya geldiği alanlarda (Suriye bunun en güzel örneği) BAE ayrı cephe açmak yerine kendisine daha yakın gördüğü tarafa destek

vermektedir. BAE'nin özellikle Türkiye ile ilişkilerinde yeni bir sayfa açılıp açılmayacağı zaman içinde belli olacaktır ancak bölgesel politikalarında yumuşak gücü ve diplomasiyi daha çok öne çıkaracağı değerlendirilmektedir.

Değerlendirme ve Öneriler

İki kutuplu düzende marjinal bölgesel etkiye sahip olduğu düşünülen BAE'nin artan çok kutupluluk sayesinde Arap Baharının türbülans ortamıyla beraber hedging stratejisi izlediği görülmektedir. Bölgede artan çok kutupluluk sayesinde fazla dikkat çekmeden yeni iş birlikleri geliştiren BAE'nin bu sayede hem bölgede aktif bir rol üstlendiği hem de güvenliğini sürdürdüğü yani küçük devlet ikilemini aştığı görülmektedir. Batılı ülkelerle ilişkiler BAE için hala merkezi konuma sahip olsa da BAE'nin Asyalı aktörlerle ilişkileri üzerinden stratejik belirsizlik yarattığı görülmektedir. Genel kabul gören terör karşıtı söylemleri, bölge ticaretindeki yeri ve esnek/pragmatik karar mekanizması, hedging stratejisi ve müdahaleci politikalar izleyen BAE'nin uluslararası arenada daha az baskıya maruz kalmasında etkili olmuştur (Sherwood, 2017).

BAE'nin ABD'nin güvenlik şemsiyesine güveninin hiç olmadığı kadar azaldığı görülmektedir. Diğer Körfez ülkeleri gibi BAE de uzun yıllar diğer aktörlerle ilişkilerini, genelde silah satışları yahut spesifik bir alanda çıkarlarını daha iyi kollamak için ABD'ye karşı bir pazarlık unsuru olarak kullanmıştır. Ancak özellikle Suriye ve Afganistan çıkışı sonrası BAE, Rusya ve Çin ile ilişkilerini ABD ile ilişkilerden bağımsız olarak geliştirmeye çalışmaktadır. Çin'e yumuşak, Rusya'ya da ekonomik hedging yapmaktadır.

Artık yalnızca ABD korumasına güvenemeyen BAE'nin bölgede güvenebileceği bir Çin askeri varlığı henüz yoktur. Ancak çok

uzak olmayan bir gelecekte Çin'in de bölgede askeri varlığa sahip olması beklenmektedir. Rusya'nın ise kaynakları diğer iki ülkeye kıyasla sınırlıdır politikaları bölgede tarafları birbirine karşı oynayarak ve tarafsız görünerek, az eforla maksimum nüfuzu elde etmeye yöneliktir. BAE için bazı çatışma alanlarında BAE'ye sağladığı askeri kazanımlara rağmen Rusya'nın BAE'ye, ABD'nin yıllardır sunduğu hizmeti sunması zordur. Bu açıdan şartlar BAE'nin ABD ile köprüleri atması için uygun değildir.

BAE'nin ABD ile ilişkileri bir mikar gerilese dahi halen güçlüdür, bölgede ABD askeri üsleri, milyar dolarlar değerinde silah satışları, ortak askeri operasyonları, istihbarat paylaşımı, elitler, akademisyenler ve iş insanları düzeyinde köklü ilişkileri vardır. Ayrıca kendi kapasitesini arttırma ve ilişkileri çeşitlendirme yönündeki çabalara rağmen BAE, ABD askeri teknolojisine ve desteğine halen önemli ölçüde muhtaçtır. BAE'nin Çin ve Rusya ile yaptığı iş birlikleri ABD'nin son zamanlarda dikkatini çekse de BAE açısından ABD'yi hedef almayan, ABD'nin yarattığı boşluğu doldurmaya yönelik ilişkilerdir.

ABD'nin süper güç rekabeti yaşasa da Çin'in bölgedeki varlığına bakışı tamamen negatif değildir. Ancak özellikle teknoloji alanında yapılan iş birlikleri bölgede süper güç rekabetini kızıştırmakta, ABD'nin üzerinde müttefiklerine verdiği güvenlik teminatlarına daha bağlı olma noktasında baskı yaratmaktadır. Artan yatırımlar ve bağımlılıklar, eninde sonunda Çin'in bölgedeki çıkarlarını askeri varlığıyla desteklemesini gerektirecek, bu durum BAE ve diğer Körfez ülkeleri üzerinde taraf seçme baskısı artacak, hedging için manevra alanı daraltacaktır. Bölge ülkelerinin Çin gibi bir devle ticaret, yatırım ve diğer alanlarda iş birliği yapmaktan oldukça memnun olduğu göz önünden bulundurulduğunda Çin'i bölgede sınırlamak ABD için giderek zorlaşacaktır.

Son dönem yaptığı İbrahim Anlaşması Abu Dabi için ABD ile ilişkiler dışında bölgesel ittifaklarını güçlendirmek noktasında da önem arz etmektedir. Ancak süper ittifaklarının belirsizleştiği bir dönemde BAE anlaşmanın potansiyel negatif etkilerinden korunabilmek ve imaj tazelemek için bölgede yumuşak güce yönelmiştir. Ayrıca anlaşma, ABD liderliğindeki ittifaka katkı sağlasa da Çin ve İsrail arasında ilişkilerin gelişmesinde Körfez'in bir köprü vazifesi görmesini de sağlayabilir (Fulton vd., 2021). Süreç içinde görüldüğü üzere BAE'nin çıkarlarını optimum düzeyde kollayabilmesi ve rekabet içindeki aktörlerle ilişkilerini geliştirebilmesi, bu güçler arası rekabetin kontrol altında tutulabilmesi ile mümkündür.

Kaynakça

- Al Ketbi, E. (2020). Contemporary Shifts in UAE Foreign Policy: From the Liberation of Kuwait to the Abraham Accords. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 14(3), 391-398. <https://doi.org/10.1080/23739770.2020.1845067>
- Almaqbalı, M. M., and Ivanov, V. G. (2018). Russia's Relations with Gulf States and Their Effect on Regional Balance in the Middle East. *RUDN Journal of Political Science*, 20(4), 536-547 <https://doi.org/10.22363/2313-1438-2018-20-4-536-547>
- Almezaini, K. (2021). The Changing Dynamics in the UAE–Syria Relationship. *Turkey, Russia and Iran in the Middle East* 115-134. Cham.: Palgrave Macmillan. <https://www.springerprofessional.de/en/the-changing-dynamics-in-the-uae-syria-relationship/1966215>
- Almezaini, K. S. (2018). The UAE and foreign policy: Foreign aid, identities, and interests. K. C. Ulrichsen (Ed.), *The Changing Security Dynamics of the Persian Gulf*. Oxford University Press.
- Almezaini, K. S., and Rickli, J.-M. (2016). Small States in the Gulf. Almezaini, K. S., & Rickli, J. M. (Eds.) *The Small Gulf States: Foreign and Security Policies before and after the Arab Spring*. Taylor & Francis.
- Alterman, J. B. (2009). China's Soft Power in the Middle East. <https://www.csis.org/analysis/chinas-soft-power-middle-east> adresinden 12.07.2021'de erişildi.
- Altıntaybaş, A., & Cinzia, B. (2021). *Useful enemies: How the Turkey-UAE rivalry is remaking the Middle East* [Policy Brief]. European Council on Foreign Relations. European Council on Foreign Relations website: <https://ecfr.eu/publication/useful-enemies-how-the-turkey-uae-rivalry-is-remaking-the-middle-east/>
- Arab News. (2020, Ağustos 15). Gargash: Deal with Israel is not about Iran, dismisses

Erdogan's criticism [News]. ARAB NEWS website:
<https://www.arabnews.com/node/1719786/amp> adresinden
20.03.2021'de erişildi.

Azodi, S., and Cafiero, G. (2020, Eylül 22). BAE'nin İran'a İtidalli Yaklaşımı. İRAM Center | İran Araştırmaları Merkezi website:
<https://iramcenter.org/baenin-irana-itidalli-yaklasimi/>
adresinden 23.08.2021'de erişildi.

Bakir, A., & Law, W. (t.y.). *Abu Dhabi and the art of diplomacy*. Arab Digest.
https://open.spotify.com/episode/7ttzvdHpY9EqK42rPDkxb3?si=bZ_prTiPQP-zR7o_ZjcyOw adresinden 20.12.2021'de erişildi.

Batrawy, A. (2020, Ağustos 19). Quiet ties and secret talks paved way for UAE-Israel deal. Washington Post.
https://www.washingtonpost.com/world/national-security/uae-israel-agreement-followed-many-years-of-discrete-talks/2020/08/19/b82ac4ba-e1d4-11ea-82d8-5e55d47e90ca_story.html adresinden 12.08.2021'de erişildi.

Bazoobandi, S., and Alexander, R. (2020). GCC Oil Wealth: The Power and the People. International Political Economy Series. The New Regional Order in the Middle East Changes and Challenges (e-book). Switzerland: Palgrave Macmillan.

BBC. (2019, Eylül). Husilerden Birleşik Arap Emirlikleri'ne:"Hedef alanımız içindediniz". BBC News Türkçe.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49750461>
adresinden 01.02.2020'de erişildi.

Bratersky, A. (2020, Kasım 13). Sudan to host Russian military base. Defense News website:
<https://www.defensenews.com/global/mideast-africa/2020/11/13/sudan-to-host-russian-military-base/>
adresinden 21.02.2021'de erişildi.

Buzan, B., and Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press.

- Cafiero, G. (2019a). The “Trump Factor” in the Gulf Divide. *Contemporary Gulf Studies*. Gulf Divided (electronic). Singapore: Palgrave Macmillan.
- Cafiero, G. (2019b, Ekim 16). Understanding Russia and the UAE’s Special Partnership. <https://lobelog.com/understanding-russia-and-the-uaes-special-partnership/> adresinden 22.02.2021’de erişildi.
- Chandrasekaran, R. (2014, Kasım 9). In the UAE, the United States has a quiet, potent ally nicknamed ‘Little Sparta’. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-the-uae-the-united-states-has-a-quiet-potent-ally-nicknamed-little-sparta/2014/11/08/3fc6a50c-643a-11e4-836c-83bc4f26eb67_story.html adresinden 20.02.2021’de erişildi.
- Chapnick. (1999). The Middle Power. *Canadian Foreign Policy Journal*, 7(2), 73-82. <https://doi.org/10.1080/11926422.1999.9673212>
- Dannreuther, R. (2016). *Russia and the Arab Spring: Supporting the Counter-Revolution Responses to the ‘Arabellions’*. Taylor & Francis.
- Davidson, C. M. (2019). *The UAE, Qatar, and the Question of Political Islam* | SpringerLink. *Contemporary Gulf Studies*. *Divided Gulf: The Anatomy of a Crisis*. Doha Qatar: Palgrave Macmillan.
- Diwan, K. S. (2016, Eylül 16). Who Is Sunni?: Chechnya Islamic Conference Opens Window on Intra-Faith Rivalry. Arab Gulf States Institute in Washington website: <https://agsiw.org/who-is-a-sunni-chechnya-islamic-conference-opens-window-on-intra-faith-rivalry/> adresinden 21.02.2021’de erişildi.
- Dogan-Akkas, B. (2021). The UAE’s foreign policymaking in Yemen: From bandwagoning to buck-passing. *Third World Quarterly*, 42(4), 717-735. <https://doi.org/10.1080/01436597.2020.1842730>
- Edström, H., and Westberg, J. (2020). The defense strategies of middle powers: Competing for security, influence and status

in an era of unipolar demise. *Comparative Strategy*, 39(2), 171-190. <https://doi.org/10.1080/01495933.2020.1718992>

El-Dessouki, A., & Mansour, O. R. (2020). Small states and strategic hedging: The United Arab Emirates' policy towards Iran. *Review of Economics and Political Science*. <https://doi.org/10.1108/REPS-09-2019-0124>

England, A., and Kerr, S. (2017). UAE: The Middle East's power broker flexes its muscles. *The Financial Times*. <https://www.ft.com/content/1b2b7f54-b411-11e7-a398-73d59db9e399> adresinden 07.03.2021'de erişildi.

Fenton-Harvey, J. (2019, Kasım 8). Russia and the UAE Seek Greater Mutual Benefits. *Inside Arabia* website: <https://insidearabia.com/russia-and-the-uae-seek-greater-mutual-benefits/> adresinden 18 Şubat 2021'de erişildi.

Findakly, H. (2021, Eylül 13). Defusing Saudi Arabia-UAE tensions through economic rebalancing, *Atlantic Council* website: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/defusing-saudi-arabia-uae-tensions-through-economic-rebalancing/> adresinden 20.12.2021'de erişildi.

Fulton, J. (2019). China-UAE Relations in the Belt and Road Era. *Journal of Arabian Studies*, 9(2), 253-268. <https://doi.org/10.1080/21534764.2019.1756135>

Gardner, F. (2020, Eylül 23). How the UAE emerged as a regional powerhouse—BBC News. *BBC News* website: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-54235209> adresinden 06.06.2021'de erişildi.

Gause III, F. G. (2010). *The international relations of the Persian Gulf* (Kindle). Cambridge University Press.

Geeraerts, G., and Salman, M. (2016). Measuring strategic hedging capability of second-tier states under unipolarity. *Chinese Political Science Review*, 1(1), 60-80. <https://doi.org/10.1007/s41111-016-0010-6>

- Gervais, V. (2017). The changing security dynamic in the Middle East and its impact on smaller Gulf Cooperation Council states' alliance choices and policies. Almezaini, K. S., & Rickli, J. M. (Eds.) *The Small Gulf States Foreign and security policies before and after the Arab Spring*. Taylor & Francis.
- Goh, E. (2005). *Meeting the China challenge: The United States in Southeast Asian regional security strategies*. Washington, DC: East-West Center.
- Handel, M. I. (1990). *Weak States in the International System*. Londra: Frank Cass & Co. Ltd.
- Harb, I. K. (2019, Ağustos 1). Why the United Arab Emirates Is Abandoning Saudi Arabia in Yemen – Foreign Policy, Foreign Policy website: <https://foreignpolicy.com/2019/08/01/why-the-united-arab-emirates-is-abandoning-saudi-arabia-in-yemen/> adresinden 18.02.2021'de erişildi.
- Hinnebusch, R. (2014). The Arab Uprisings and The MENA Regional States System. *Uluslararası İlişkiler*, 11(42), 7-27.
- James, W. (2018, Temmuz 26). UAE ready to take on greater security burden in Middle East: Minister. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-yeneb-security-britain-idUSKBN1KG1G6> adresinden 18.01.2020'de erişildi.
- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics*, 30(2), 167-214. <https://doi.org/10.2307/2009958>
- Karasik, T. (2017, Aralık 20). Russia in the Middle East: Introduction. Jamestown website: <https://jamestown.org/program/russias-financial-tactics-middle-east/> adresinden 20.08.2021'de erişildi.
- Keohane, R. O. (1969). Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization*, 23(2), 291-310. <https://doi.org/10.1017/S002081830003160X>
- Kerr, S. (2021, Eylül 19). 'More of China, less of America':how the superpower fight is squeezing the Gulf. *Financial Times*.

<https://www.ft.com/content/4f82b560-4744-4c53-bf4b-7a37d3afeb13>

Koga, K. (2018). Concept of “Hedging” Revisited: The Case of Japan’s Foreign Policy Strategy in East Asia’s Power Shift. *International Studies Review*, 20(4).
<https://doi.org/10.1093/isr/vix059>

Krieg, A. (2017). Gulf security policy after the Arab Spring: Considering Changing Security Dynamics. Almezaini, K. S., & Rickli, J. M. (Eds.) *The Small Gulf States: Foreign and Security Policies before and after the Arab Spring*. Taylor & Francis.

Krieg, A. (2018). *Defining Remote Warfare: The Rise of the Private Military and Security Industry* (Briefing Report Sy 3). London: Oxford Research Group.

Krieg, A. (2019). *The Weaponization of Narratives Amid the Gulf Crisis*. Contemporary Gulf Studies. Divided Gulf (electronic). Singapore: Palgrave Macmillan.

Krieg, A. (2020, Ekim 1). The UAE’s tilt to China. Middle East Eye website: <http://www.middleeasteye.net/opinion/why-security-partnership-between-abu-dhabi-and-beijing-growing> adresinden 20.02.2021’de erişildi.

Lim, D. J., & Cooper, Z. (2015). Reassessing Hedging: The Logic of Alignment in East Asia: *Security Studies: Vol 24, No 4. Security Studies*, 24(4). <https://doi.org/10.1080/09636412.2015.1103130>

Lin, C. (2017). UAE’s Increasing Role in China’s Security Calculus. ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security, (478).

Lons, C., Fulton, J., Sun, D., and Al-Tamimi, N. (2019, Ekim 21). China’s great game in the Middle East. European Council on Foreign Relations website: https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/ adresinden 20.02.2021’de erişildi.

- Luhn, A., and Nicholls, D. (2019, Mart 3). Russian mercenaries back Libyan rebel leader as Moscow seeks influence in Africa. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/03/03/russian-mercenaries-back-libyan-rebel-leader-moscow-seeks-influence/> adresinden 20.02.2021'de erişildi.
- Macaron, J. (2020, Mart 18). The Muted Arab Attempt to Restore Influence in Syria. http://arabcenterdc.org/policy_analyses/the-muted-arab-attempt-to-restore-influence-in-syria/ adresinden 20.02.2021'de erişildi.
- Mackinnon, A., and Detsch, J. (2020, Kasım 30). Pentagon Says UAE Possibly Funding Russia's Shadowy Mercenaries in Libya. Foreign Policy website: <https://foreignpolicy.com/2020/11/30/pentagon-trump-russia-libya-uae/> adresinden 20.02.2021'de erişildi.
- Mearsheimer, J. J., and Walt, S. M. (2016). The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy. *Foreign Affairs*, 95, 70.
- Medeiros, E. S. (2005). Strategic hedging and the future of Asia-pacific stability. *The Washington Quarterly*, 29(1), 145-167. <https://doi.org/10.1162/016366005774859724>
- Miller, R., and Verhoeven, H. (2020). Overcoming smallness: Qatar, the United Arab Emirates and strategic realignment in the Gulf. *International Politics*, 57(1), 1-20. <https://doi.org/10.1057/s41311-019-00180-0>
- Organski, A. A. K. (1959). World Politics. *American Political Science Review*, 53(2), 587-587. <https://doi.org/10.1017/S000305540023325X>
- Özkızılcık, Ö. (2021, Kasım 23). The feasibility of the Turkey-UAE rapprochement, Trt World website: <https://www.trtworld.com/opinion/the-feasibility-of-the-turkey-uae-rapprochement-51908> adresinden 20.12.2021'de erişildi.

- Quilliam, N. (2020). The Role of External Powers: Global Actors (Part I), The Role of External Powers: Regional Actors (Part II). International Political Economy Series. The New Regional Order in the Middle East (e-book) 104-152. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Ramani, S. (2019a, Ağustos 22). Outsiders' Battle to Rebuild Libya Is Fueling the Civil War There – Foreign Policy. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2019/08/22/outside-battle-to-rebuild-libya-is-fueling-the-civil-war-there/> adresinden 20.02.2021'de erişildi.
- Ramani, S. (2019b, Eylül 25). Russia Exploits the Saudi-UAE Divergence. LobeLog website: <https://lobelog.com/russia-exploits-the-saudi-uae-divergence/> adresinden 20.02.2021'de erişildi.
- Ramani, S. (2020a). Russia and the UAE: An Ideational Partnership | Middle East Policy Council. Middle East Policy Council, 27(1), 125-140. <https://doi.org/10.1111/mepo.12479>
- Ramani, S. (2020b). The Russian Role in the Yemen Crisis. Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis 81-96. Cham.: Palgrave Macmillan.
- Ramani, S. (2020c, Ocak 24). Why the Relationship Between Russia and the United Arab Emirates is Strengthening. Responsible Statecraft website: <https://responsiblestatecraft.org/2020/01/24/why-the-relationship-between-russia-and-the-united-arab-emirates-is-strengthening/> adresinden 20.02.2021'de erişildi.
- Rauta, V., Ayton, M., Chinchilla, A., Krieg, A., Rickard, C., and Rickli, J.-M. (2019). A Symposium – debating 'surrogate warfare' and the transformation of war. *Defence Studies*, 19(4), 410-430. <https://doi.org/10.1080/14702436.2019.1680290>
- Rickli, J.-M., and Almezaini, K. (2016). Theories of small states' foreign and security policies and the Gulf States. Almezaini, K. S., & Rickli, J. M. (Eds.) *The Small Gulf States: Foreign and*

Security Policies before and after the Arab Spring. Taylor & Francis.

Rumer, E. (2019). *Russia in the Middle East: Jack of all Trades, Master of None*. Carnegie Endowment for International Peace. Carnegie Endowment for International Peace website: <https://www.jstor.org/stable/resrep21000.11> adresinden 20.03.2020'de erişildi.

Salman, M. (2017). Strategic Hedging and Unipolarity's Demise: The Case of China's Strategic Hedging. *Asian Politics & Policy*, 9(3), 354-377. <https://doi.org/10.1111/aspp.12330>

Salman, M., Pieper, M., and Geeraerts, G. (2015). Hedging in the Middle East and China-U.S. Competition. *Asian Politics & Policy*, 7(4), 575-596. <https://doi.org/10.1111/aspp.12225>

Samaan, J.-L., Chalmers, M., and Angelis, E. D. (2019). *Strategic Hedging in the Arabian Peninsula: The Politics of the Gulf—Asian Rapprochement: The Politics of the Gulf-Asian Rapprochement*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429289330>

Salman, M., and Geeraerts, G. (2013, Eylül 25). The Impact of Strategic Hedging on the Foreign Politics of Great Powers: The Case of Chinese Energy Strategy in the Middle East. Program adı: China Goes Global Conference, Jacobs University Bremen, Germany.

Sherwood, L. (2017). Risk diversification and the United Arab Emirates' foreign policy. Almezaini, K. S., & Rickli, J. M. (Eds.) *The Small Gulf States I Foreign and Security Policies Before and After the Arab Spring* Almezaini, K. S., & Rickli, J. M. (Eds.) Taylor & Francis.

Siddi, M., and Kaczmarek, M. (2019). *Russia and China in the Middle East: Playing their best cards*. Finnish Institute of International Affairs. <https://www.fiia.fi/en/publication/russia-and-china-in-the-middle-east> adresinden 20.02.2021'de erişildi.

- Sim, L.-C., and Fulton, J. (2020). Implications of a regional order in flux: Chinese and Russian relations with the United Arab Emirates. *Cambridge Review of International Affairs*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/09557571.2020.1800590>
- Sim, L.-C., and Fulton, J. (2018). *External powers and the Gulf states*. Routledge
- Soubrier, E. (2016). *Evolving foreign and security policies: A comparative study of Qatar and the United Arab Emirates*. Almezaini, K. S., & Rickli, J. M. (Eds.) *The small Gulf States: Foreign and Security Policies before and after the Arab Spring*. Taylor & Francis.
- Soubrier, E. (2021, Nisan 22). The UAE's Message of Hope, Delivered With a Soft-Power Focus and Some Strategic Hedging. <https://agsiw.org/the-uaes-message-of-hope-delivered-with-a-soft-power-focus-and-some-strategic-hedging/> adresinden 20.04.2021'de erişildi.
- Steinberg, G. (2020). Regional Power United Arab Emirates: Abu Dhabi Is No Longer Saudi Arabia's Junior Partner. *Stiftung Wissenschaft Und Politik*, 35. <https://doi.org/10.18449/2020RP10>
- Tessman, B. F. (2012). System Structure and State Strategy: Adding Hedging to the Menu. *Security Studies*, 21(2), 192-231. <https://doi.org/10.1080/09636412.2012.679203>
- Tessman, B., & Wolfe, W. (2011). Great Powers and Strategic Hedging: The Case of Chinese Energy Security Strategy. *International Studies Review*, 13(2), 214-240.
- The Chinese government. (2016, Ocak 14). Full text of China's Arab Policy Paper [Organization]. China.org.cn website: http://www.china.org.cn/world/2016-01/14/content_37573547.htm adresinden 04.08.2021'de erişildi.

- Tür, Ö., & Salik, N. (2017). Uluslararası İlişkilerde “Küçük Devletler”: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(53), 3-22.
<https://doi.org/10.33458/uidergisi.513054>
- Ulrichsen, K. C. (2016, Mart 1). Evolving power dynamics in the United Arab Emirates – Baker Institute Blog [Public Policy]. Baker Institute Blog website: <http://blog.bakerinstitute.org/2016/03/01/evolving-power-dynamics-in-the-united-arab-emirates/> adresinden 19.08.2021'de erişildi.
- Ulrichsen, K. C. (2021, Aralık 17). An Overstretched UAE Looks to Mend Ties With Turkey, World Politics Review website: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/30001/what-s-behind-the-recent-thaw-in-uae-turkey-relations> adresinden 20.03.2020'de erişildi.
- Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co.
- Watanabe, L. (2016). Gulf States' Engagement in North Africa. Almezaini, K. S., & Rickli, J. M. (Eds.) The Small Gulf States: Foreign and Security Policies before and after the Arab Spring. Taylor & Francis.
- Wormuth, C. (2019). Russia and China in the Middle East: Implications for the United States in an Era of Strategic Competition. <https://www.rand.org/pubs/testimonies/CT511.html> adresinden 20.02.2021'de erişildi.
- Worth, R. F. (2020, Ocak 9). Mohammed bin Zayed's Dark Vision of the Middle East's Future. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2020/01/09/magazine/united-arab-emirates-mohammed-bin-zayed.html> adresinden 20.02.2021'de erişildi.

ORTADOĞU ÜLKELERİNDE KAMU VE ÖZEL SAĞLIK HARCAMALARININ BEKLENEN YAŞAM SÜRESİNE ETKİSİ

ÖĞr. Gör. Dr. Şehadet BULUT

Kilis 7 Aralık Üniversitesi/ SBMYO/ Dış Ticaret Bölümü
sehadetbulut@kilis.edu.tr.

<https://orcid.org/0000-0002-8467-3290>

doi: 10.31834/ortadoguvegoc.990191

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 02 Eylül / 02 September 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 18 Ekim / 18 October 2021

Yayın Tarihi / Published: Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Season: December / Aralık

Atıf / Cite: Bulut, Ő. (2021). Ortadoğu Ülkelerinde Kamu ve Özel Sağlık Harcamalarının Beklenen Yaşam Süresine Etkisi. *Ortadoğu ve GÖç*, 11(2). ss. 268-290

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü EĞitim Enstitüsü, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved

Özet

Bu çalışmanın amacı; Ortadoğu Ülkelerinde kamu ve özel sağlık harcamalarının doğumda beklenen yaşam süresine etkilerinin belirlenmesidir. Bu amaçla 18 Ortadoğu ülkesinin 2000-2018 yılları arasındaki verileri EvIEWS 9 Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre kısa dönemde kamu ve özel sağlık harcamalarının yaşam beklentisi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmazken uzun dönemde kamu ve özel sağlık harcamaları yaşam beklentisi üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca kamu sağlık harcamalarının yaşam beklentisine etkisinin, özel sağlık harcamalarına göre daha fazla olduğu elde edilen bulgular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Doğumda Yaşam Beklentisi, Ortadoğu Ülkeleri, Kamu ve Özel Sağlık Harcamaları.

THE EFFECT OF PUBLIC AND PRIVATE HEALTH EXPENDITURES ON EXPECTED LIFESTYLE IN MIDDLE EAST COUNTRIES

Abstract

The aim of this study is to determine the effects of public and private health expenditures on life expectancy at birth in Middle Eastern Countries. For this purpose, the data of 18 Middle Eastern Countries between 2000 and 2018 were analyzed using the EvIEWS 9 Program. According to the findings, while public and private health expenditures have no effect on life expectancy in the short term, public and private health expenditures have an effect on life expectancy in the

long term. In addition, it is among the findings that the effect of public health expenditures on life expectancy is higher than that of private health expenditures.

Keywords: Life Expectancy at Birth, Middle East Countries, Public and Private Health Expenditures.

Giriş

Dünya nüfusu her geçen yıl yaşlanmakta ve beklenen yaşam süresi tüm ülkelerde artış göstermektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi olarak sağlık alanında meydana gelen olumlu gelişmeler gösterilmektedir. Sağlıkta iyileşmeler nedeniyle işgücü verimliliği ve eğitimdeki verimlilik artmakta, sağlık sorunlarından kaynaklanan ekonomik yük azalmakta, yatırım miktarı ve kadın nüfusun çalışma hayatına katılım oranı artmaktadır (Mayer, 2001)

Doğuşta beklenen yaşam süresi; yeni doğmuş bir bireyin yaşamı boyunca belirli bir dönemdeki yaşa özel ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısı olup farklı cinsiyetler ve coğrafyalar için ayrı ayrı hesaplanmaktadır (Chukmaitova, 2003; Heuvel ve Olaroio, 2017; TÜİK, 2020). Yaşam beklentisi toplumun sağlık ve refahının en önemli göstergelerindendir (Mahdian vd., 2016, s. 259).

Yaşam beklentisini arttırmak ve nüfusun sağlık durumunu iyileştirmek iki yönden mümkündür. Birincisi, ekonomik büyümedir. Bu durum kişi başına düşen gelirin artması anlamına gelmekte ve artan gelirle birlikte kişiler her yönden daha kaliteli bir yaşam sürebilme imkanına sahip olmaktadır. İkinci olarak ise; ekonomik büyüme teknolojik sağlık harcamaları ile desteklenerek kişilerin sağlık durumunda iyileşme sağlanmaktadır (Elmi ve Sadeghi, 2012, s. 88).

Sağlık harcamaları yaşam beklentisini etkileyen en önemli sağlık faktörleri arasında yer almaktadır. Sağlık harcamaları genel olarak sağlığın korunması ve geliştirilmesi adına yapılan harcamaları ifade etmekte olup, bireylerin yaşam süresi ve yaşam kalitesini olumlu yönde etkilemektedir (Akar, 2014, s. 311). Sağlık alanında çalışan kişi sayısının arttırılması ve teknolojiden daha fazla yararlanılması ile birlikte bireyler daha kaliteli ve daha uzun yaşam süresine ulaşabilmektedir (Aydın, 2020, s.179).

Ayrıca sağlık harcamalarında meydana gelen artış, bebek ve çocuk ölümlerinin azalması, doğum ve ölüm oranlarının düşmesi, nüfus artış hızının yavaşlaması ve dolayısıyla beklenen yaşam süresinin artması gibi önemli sağlık göstergelerini de etkilemektedir (Tıraş, 2018, s. 3).

Beklenen yaşam süresi tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu Ülkelerinde de artmış durumdadır. Ortadoğu olarak ifade edilen bölge, Avrupa ve Afrika'nın birbirlerine en çok yaklaştıkları yerleri içine alarak Akdeniz'den Pakistan'a kadar uzanan bölgedeki birbirine komşu ülkelerin oluşturduğu kısımdır. Ortadoğu kavramı geniş anlamıyla ele alındığında Kuzey Afrika ülkeleri ile Pakistan-Afganistan'ı da kapsayan 20'den fazla ülkeyi kapsamakta iken, çekirdek anlamıyla Türkiye'yi de kavramın dışında tutarak sadece Arap Yarımadası'na referansla kullanılmaktadır (Oduncu, 2021).

Ortadoğu Ülkeleri geniş anlamıyla; Suriye, Irak, Katar, Kıbrıs, Umman, Ürdün, İsrail, İran, Filistin (Batı Şeria ve Gazze), Lübnan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, Tunus, Cezayir, Kuveyt, Bahreyn, Yemen, Mısır, Afganistan, Libya, Sudan, Fas ve Türkiye olmak üzere 24 ülkeyi kapsamaktadır.

Yaşam beklentisinin artmasıyla birlikte bu artışa sebep olan faktörlerle ilgili olarak yapılan çalışmalar son 10-15 yılda artış

göstermiş, birçok ülke ve ülke grupları için çalışmalar yapılmıştır. Ancak Ortadoğu Ülkelerinin grup olarak ele alınarak incelendiği çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu çalışmalarda da sağlık harcaması değişkeni sadece toplam sağlık harcaması olarak ele alınmaktadır (Panahi ve Aleemran, 2016)

Bu çalışmanın önemi, beklenen yaşam süresine etki eden faktörlerden birisi olan sağlık harcamalarının, kamu ve özel sağlık harcaması olarak sınıflandırılarak Ortadoğu Ülkelerinde yaşam beklentisine etkisinin analiz edilmesidir.

Literatür İncelemesi

Sağlık harcamaları ile beklenen yaşam süresi arasındaki ilişkinin önemi nedeniyle bu konuda farklı ülke ve ülke grupları için birçok çalışma yapılmıştır.

Literatürde sağlık harcamalarının doğumda beklenen yaşam süresine etkisi ile ilgili olarak OECD Ülkelerine yönelik çalışmaların (Bayın,2016; Linden ve Ray, 2017; Şener vd. 2019; Aydın, 2020; Gürsoy Gök ve Şen, 2020) daha fazla olduğu görülmektedir. OECD Ülkeleri dışında yapılan çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

Kabir (2008), çalışmasında 91 gelişmekte olan ülkeyi ele almıştır. Yaşam beklentisine etki eden ekonomik değişkenler olarak; kişi başına kamu ve özel sağlık harcamaları, şehirleşme, kişi başına GSYİH, doğurganlık oranı ve tıbbi bakım girdileri, ekonomik olmayan değişkenler olarak da; beslenme durumu, eğitim, kentleşme, güvenli içme suyuna erişim ve coğrafi konum incelenmiştir. Sonuç olarak gelişmekte olan ülkelerde, kişi başına GSYİH, güvenli suya erişim, kentleşme eğitim, sağlık harcamaları gibi faktörlerin, beklenen yaşam süresinin

belirlenmesinde her zaman etkili olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tüylüoğlu ve Tekin (2009), çalışmalarında 176 ülkenin 2003 yılına ait verileri incelenerek sağlık harcamalarının beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm oranı üzerindeki etkisinin, gelir düzeyinin etkisine oranla daha fazla olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Halicioğlu (2011), sağlık harcamaları, okuma yazma bilmeme, sigara içme gibi değişkenleri kullanarak Türkiye'nin 1965-2005 yılların arasındaki verilerini incelemiştir. Sonuç olarak sağlık harcamalarının yaşam beklentisi üzerinde çok az bir etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Novignon vd. (2012), çalışmalarında 1995-2010 dönemi için 44 Sahraaltı Afrika Ülkesi için kamu ve özel sağlık harcamalarının sağlık durumu üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularda kamu ve özel sağlık harcamalarının bir yandan beklenen yaşam süresini uzatırken diğer yandan ölüm oranını azalttığı bulgusuna ulaşmıştır.

Teker vd. (2012), Türkiye'de yaşayan kadın ve erkeklerin yaşam süreleri ile sosyoekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi 1975-2009 yılları arasındaki verilerle incelemiştir. Sağlık harcamalarının milli gelire oranı, her bin kişiye düşen yatak sayısı, her bin hastaya düşen doktor sayısı, yaşlı nüfusun çalışabilir nüfusa oranı gibi değişkenlerin analiz edildiği çalışmada, incelenen her değişkenin kadın ve erkeklerin yaşam süreleri üzerinde anlamlı etkisinin olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Assadzadeh vd. (2014), çalışmalarında 2000–2010 dönemi için Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) 8 petrol ihraç eden ülkesi analiz edilmiştir. Analiz sonucunda CO₂ emisyonlarındaki artışın sağlık harcamalarını arttırdığı,

doğumda beklenen yaşam süresindeki artışın ise kısa vadede sağlık harcamalarını azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Jaba vd. (2014), yaptıkları çalışmada 176 dünya ülkesinin 1995-2010 yılları arasındaki verileri incelenmiş ve sonuç olarak beklenen yaşam süresi ile sağlık harcamaları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Sede ve Ohemeng (2015), çalışmalarında Nijerya için 1980-2011 dönemleri arasında yaşam beklentisini etkileyen sosyo ekonomik faktörler incelenmiş ve bağımsız değişkenler arasında yer olan kamu sağlık harcamalarının yaşam beklentisi üzerinde çok fazla bir etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Dhrifi (2018), yaptığı çalışmada 1995-2015 dönemi için 45 Afrika ülkesini incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre kurumların kalitesindeki her %1'lik artışın doğumda beklenen yaşam süresini %0,43 arttırdığı, kişi başına gelirdeki %1'lik bir artışın ise sağlık durumunu 1,73 ila 3,05 puan iyileştirdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca sağlık harcamasındaki bir standart sapma artışın, ortalama yaşam süresinde 0,02 ila 0,06 birim artışa neden olacağı sonucu elde edilmiştir.

Shahraki (2019), çalışmasında İran'da kısa ve uzun vadede kamu ve özel sağlık harcamaları ile yaşam beklentisi arasındaki nedenselliği araştırmıştır. Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılarak 2000-2017 yılları verileri Eviews 10 yazılımında tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, kamu harcamaları ile yaşam beklentisi arasında kısa ve uzun dönemde iki yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, özel sağlık harcamalarının yaşam beklentisi ile nedensel bir ilişkisi olduğu, ancak yaşam beklentisinin kısa ve uzun vadede özel sağlık harcamaları üzerinde nedensel bir etkisinin olmadığı elde edilen bulgular arasındadır.

Ortadoğu Ülkelerinde yaşam beklentisini etkileyen faktörlere yönelik olarak yapılan çalışmada ise, Panahi ve Aleemran (2016) Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde (MENA) toplam sağlık harcamaları, enflasyon ve kentleşmenin yaşam beklentisi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre enflasyondaki bir birimlik artışın yaşam beklentisini 3,17 birim azalttığı, sağlık harcaması ve kentleşme değişkenlerinin her birinde bir birim artışın, yaşam beklentisini sırasıyla 0,12 ve 0,37 birim arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Ortadoğu Ülkelerinde Beklenen Yaşam Süresi, Kamu ve Özel Sağlık Harcamaları

24 Ortadoğu Ülkesinin 2000-2018 yılları arasındaki beklenen yaşam süreleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Ortadoğu Ülkelerinin Beklenen Yaşam Süreleri (2000-2018)

ÜLKELER	2000	2005	2010	2015	2018
Cezayir	70,64	73,07	74,93	76,09	76,69
Bahreyn	74,44	73,32	76,05	76,76	77,16
Mısır	68,6	69,43	70,34	71,3	71,82
İsrail	78,95	80,15	81,6	82,05	82,8
Ürdün	71,73	72,59	73,42	70,07	74,4
Kuveyt	73,14	73,53	74,35	75,13	75,39
Fas	68,68	71,74	74,38	75,72	76,45
Pakistan	62,82	63,95	65,26	66,57	67,11
Umman	72,12	74,23	75,68	76,88	77,63

Katar	77,46	78,25	79,1	79,64	80,01
Sudan	58,47	60,52	62,76	64,42	65,09
Tunus	73,17	74,21	75,04	75,92	76,5
Türkiye	70,05	72,42	74,5	76,53	77,43
BAE	74,32	75,37	76,33	77,28	77,81
S.Arabistan	72,56	73,25	73,91	74,65	74,99
Lübnan	74,5	76,86	78,36	78,76	78,87
İran	70,17	71,91	73,9	75,79	76,47
Kıbrıs	78	78,63	79,43	80,35	80,82
Afganistan	54,66	58,29	61,02	63,37	64,48
Irak	69,08	68,26	68,56	69,92	70,45
Libya	70,85	71,9	72,04	72,12	72,72
Suriye	73,11	74,43	72,1	69,9	71,77
Yemen	60,68	63,48	65,54	66,08	66,09
B. Şeria ve Gazze	71,02	72,02	72,78	73,44	73,89

Tablo 1 incelendiğinde 2018 yılı verilerine göre 24 Ortadoğu Ülkesi içerisinde doğumda yaşam beklentisinin en yüksek olduğu ülke 82,8 ile İsrail'dir. Doğumda yaşam beklentisinin en düşük olduğu ülke ise 64,48 ile Afganistan'dır. Afganistan dışında diğer ülkelerin doğumda yaşam beklentisi 65 yaşın üzerindedir.

Aşağıdaki tabloda Dünya Bankası'nda verisi yer alan Ortadoğu Ülkelerinin toplam sağlık harcamaları içerisinde kamu sağlık harcamaları (KSH) ve özel sağlık harcamalarının payları(ÖSH) yer almaktadır.

Tablo 2: Seçili Ortadoğu Ülkelerinin Kamu ve Özel Sağlık Harcamaları (2000-2018)

	2000		2010		2018	
	KSH	ÖSH	KSH	ÖSH	KSH	ÖSH
Cezayir	71,963432	27,984377	69,482147	30,489662	65,834229	34,138817
Bahreyn	66,032791	33,967209	62,968563	37,031437	58,832352	41,167648
Mısır	35,187183	64,812813	32,930992	66,427544	28,73188	70,604446
İsrail	63,100849	34,569706	62,801762	35,906498	64,704117	33,555283
Ürdün	44,9827	52,42215	66,709023	28,780178	49,17717	46,270077
Kuveyt	75,945023	24,054983	84,649124	15,350877	88,042618	11,957385
Fas	24,644766	75,049202	39,904606	59,654289	40,191277	59,627522
Pakistan	35,12149	64,098015	22,016268	73,03994	35,53566	63,865044
Umman	81,751732	18,248262	82,713562	17,286436	87,65876	12,341236
Katar	59,5154	40,4846	70,990303	29,009693	74,669197	25,330807
Sudan	33,825943	66,174057	32,547115	64,435196	22,844704	69,541039
Tunus	52,669228	47,22982	55,753891	43,047737	57,368385	42,198746
Türkiye	61,675964	38,324036	77,99839	22,001604	77,382271	22,617729
BAE	68,83046	31,16954	70,854156	29,14584	51,578457	48,421539
<u>S.Arabistan</u>	72,052391	27,947613	61,932575	38,067429	62,438019	37,561981
Lübnan	29,819431	70,084679	40,340153	58,919762	50,021458	49,009434

Tablo 2’de yer alan veriler incelendiğinde, Kuveyt’te 2010 yılından itibaren kamu sağlık harcamalarının payının arttığı özel sağlık harcamalarının payının ise daha azaldığı görülmektedir. Kuveyt 2010 yılından itibaren özel sağlık harcamalarının en düşük olduğu ülke konumundadır. Ayrıca, 2018 yılında toplam sağlık harcamaları içerisinde kamu sağlık harcamalarının payı %88,04 ile en yüksek, özel sağlık harcamalarının payı ise %11,95 ile en düşük seviyeye ulaşmıştır. 2010 yılında toplam sağlık harcamaları içerisinde özel sağlık harcamalarının payının en yüksek olduğu ülke 75,04 ile Fas iken, 2018 yılında 70,60 ile Mısır’ın özel sağlık harcamalarının payının en yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Veri Seti ve Yöntem

24 Ortadoğu Ülkesi içerisinde Afganistan, Irak, Suriye, Batı Şeria ve Gazze (Filistin), Yemen ve Libya’nın 2000-2018 arası yılları arasında veri eksikliğinin bulunması nedeniyle adı geçen 6 ülke analiz dışı bırakılmış ve 18 Ülkenin verileri ile analiz yapılmıştır.

Tablo 3: Analiz Kapsamında Yer Alan Ortadoğu Ülkeleri

Cezayir	Umman	İran
Bahreyn	Katar	Kıbrıs
Mısır	Sudan	Türkiye
İsrail	Tunus	Birleşik Arap Emirlikleri
Ürdün	Fas	Suudi Arabistan
Kuveyt	Pakistan	Lübnan

Çalışmada değişkenler olarak belirlenen doğumda beklenen yaşam süresi, toplam sağlık harcamaları içerisinde kamu ve

özel sağlık harcamalarına ilişkin veriler Dünya Bankası veri tabanından (World Bank, 2021) elde edilerek 2000-2018 yılları arasındaki 19 yılı içermektedir.

Değişkenler ve kısaltmaları aşağıda tablo halinde sunulmaktadır.

Tablo 4: Değişkenler ve Kısaltmaları

Bağımlı Değişken	Kısaltma
Doğumda Beklenen Yaşam Süresi	BYS
Bağımsız Değişkenler	
Yurtiçi Kamu Sağlık Harcamaları (Toplam Sağlık Harcamalarının Yüzdesi)	KSH
Yurtiçi Özel Sağlık Harcamaları (Toplam Sağlık Harcamalarının Yüzdesi)	OSH

Beklenen yaşam süresini etkileyen faktörleri tespit etmek üzere kurulan tam logaritmik model Denklem 1’de gösterilmektedir.

$$\log \text{BYS}_{it} = \alpha_i + \beta_1 \log \text{KSH}_{it} + \beta_2 \log \text{OSH}_{it} + \epsilon_{it} \quad (1)$$

($i = 1, \dots, 18$) ve ($t = 2000, \dots, 2018$)

Denklem 1’de yer alan;

“i” harfi, değişkenlerin kesit boyutu olan 18 ülkeyi ifade etmektedir.

“t” harfi, söz konusu değişkenlerin zaman boyutu olan 2000-2018 yılları arasındaki 19 yılı göstermektedir.

Formülde yer alan log ifadesi değişkenlerin doğal logaritmalarının alınmış halini temsil etmektedir.

Bulgular

Analiz sonuçları ve elde edilen bulgular aşağıda tablolar halinde sunulmaktadır.

Tablo 5: Tanımsal İstatistikler

	LNBY5	LNKSH	LNOSH
Ortalama	4.302266	3.960647	3.661616
Medyan	4.314056	4.076887	3.704867
Maksimum	4.416458	4.497206	4.387963
Minimum	4.068548	2.789548	2.325718
Std. Sapma	0.066464	0.378495	0.475282
Çarpıklık	-1.249.221	-0.695034	-0.569079
Basıklık	4.633260	2.661789	2.536823
Gözlem Sayısı	342	342	342
Jarque-Bera	126.9639	29.16510	21.51657

Tablo 5'te değişkenlerin tanımsal istatistikleri yer almaktadır.

Daha sonra logaritmaları alınmış değişkenlerin birim kök testine bakılmıştır. Panel veri çalışmalarında hem homojenliği, hem de heterojenliği göz önünde bulunduran testlerden faydalanılmaktadır. Bu amaçla heterojenliği göz önünde bulunduran testlerden ise Im vd. (2003) tarafından geliştirilen Im-Pesaran Shin (IPS) birim kök testi, homojenliği ön plana alan testlerden Levin vd. (2002) tarafından geliştirilen Levin-Lin-Chu (LLC) birim kök testi yapılmıştır.

Tablo 6: Birim Kök Testleri

LNBY5	Sabit		Sabit veTrend	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
Düzejde				
<u>Levin, Lin &Chu</u>	-111.478	0.0000	-157.830	0.0000
<u>Im, PesaranandShin W-stat</u>	-805.844	0.0000	-142.535	0.0000
LNKSH	Sabit		Sabit veTrend	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
1.Fark				
<u>Levin, Lin &Chu</u>	-143.074	0.0000	-120.889	0.0000
<u>Im, PesaranandShin W-stat</u>	-119.020	0.0000	-926.196	0.0000
LNOSH	Sabit		Sabit veTrend	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
1. Fark				
<u>Levin, Lin &Chu</u>	-121.894	0.0000	-110.733	0.0000
<u>Im, PesaranandShin W-stat</u>	-100.356	0.0000	-835.845	0.0000

Olasılık değerleri %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Birim Kök Testleri hesaplanırken Newey-West bant genişliği seçimi ile beraber Bartlettkernel yöntemi kullanılmıştır. Optimum gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 6’da yer alan değerlere göre değişkenlerden BY5’ nin I(0), KSH ve OSH’ nin ise birinci farkta I(1) hem sabitte, hem de sabit ve trendde durağan oldukları görölmektedir.

Panel ARDL yaklaşımının kullanılabilmesi için serilerin düzey seviyede ya da farkında durağan olması gerekmektedir. ARDL modeli kısa ve uzun dönemli ilişkilerin araştırılmasına imkan sağladığı gibi, serilerin durağanlık seviyeleri dikkate alınmadığı için diğer yöntemlere göre daha avantaj sağlamaktadır. Model ayrıca, hem içsel hem de dışsal değişkenler için gecikme uzunluğu dahil etmekte, içsellikten kaynaklanan problemleri

ortadan kaldırmakta ve daha tutarlı tahminler sunabilmektedir (Eyüboğlu ve Eyüboğlu, 2018, s. 224).

Tablo 7: Panel ARDL Testi Sonuçları

Uzun Dönem	Katsayı	t-Statistic	Olasılık
LNKSH	0.740917	1.928.985	0.0000
LNOSH	0.474082	1.528.441	0.0000
Kısa Dönem	Katsayı	t-Statistic	Olasılık
COINTEQ01	-0.032115	-1.168.959	0.2450
D(LNBYS(-1))	1.921.287	3.919.989	0.0002
D(LNBYS(-2))	-1.069.097	-2.161.924	0.0329
D(LNBYS(-3))	-0.080552	-0.402743	0.6879
D(LNKSH)	-0.054883	-1.038.538	0.3014
D(LNKSH(-1))	-0.052277	-1.052.236	0.2951
D(LNKSH(-2))	-0.038085	-1.078.811	0.2831
D(LNKSH(-3))	0.010486	0.864126	0.3895
D(LNOSH)	-0.033504	-1.064.075	0.2897
D(LNOSH(-1))	-0.035672	-1.077.660	0.2836
D(LNOSH(-2))	-0.018826	-1.125.392	0.2630
D(LNOSH(-3))	0.009728	0.868533	0.3871

Tablo 7 incelendiğinde Cointeq olasılık değeri 0.05 ten büyük olduğu için anlamlı değildir. Dolayısıyla eşbütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Sistem gecikme uzunluğunu kendisi otomatik olarak belirlemiştir.

Kısa dönemde kamu sağlık harcamaları ve özel sağlık harcamalarının yaşam beklentisi üzerinde etkisi

bulunmamaktadır. Uzun dönemde kamu sağlık harcamaları ve özel sağlık harcamalarının yaşam beklentisi üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi bulunmaktadır. Bu sonuç kamu ve özel sağlık harcamaları (Novignon vd. 2012; Linden ve Ray, 2017) ile toplam sağlık harcamalarının ele alındığı önceki çalışmalarla (Tüylüoğlu ve Tekin, 2009; Ranabhat vd. 2018; Şahin, 2018; Aydın, 2020) uyumludur.

Uzun dönemde katsayılar incelendiğinde, devlet sağlık harcamalarının özel sağlık harcamalarına göre yaşam beklentisini daha fazla etkilediği görülmekte olup, kamu sağlık harcamalarındaki %1'lik artış beklenen yaşam süresini %0.74 arttırırken, özel sağlık harcamalarındaki %1'lik artış beklenen yaşam süresini %0.47 arttırmaktadır. Kamu sağlık harcamalarının yaşam beklentisi üzerindeki etkisi özel sağlık harcamalarına göre daha fazladır.

Daha sonra beklenen yaşam süresi ile kamu sağlık harcamaları ve özel sağlık harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisi, Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi ile 3 gecikme için analiz edilmiştir. Nedensellik testi sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 8: Dumitrescu Hurlin Nedensellik Testi Sonuçları

		1.GECİKME			
Nedensellik Yönü (1.den 2. ye)		W İstatistiği	Z İstatistiği	Olasılık	Karar
KHS	BYS	1.69838	1.19918	0.2305	Nedensellik Yok
BYS	KHS	0.71089	-102.791	0.3040	Nedensellik Yok
OSH	BYS	1.61455	1.01012	0.3124	Nedensellik Yok
BYS	OSH	0.68988	-107.530	0.2822	Nedensellik Yok
OSH	KSH	1.50097	0.75395	0.4509	Nedensellik Yok
KSH	OSH	1.46512	0.67309	0.5009	Nedensellik Yok
		2.GECİKME			
Nedensellik Yönü (1.den 2. ye)		W İstatistiği	Z İstatistiği	Olasılık	Karar
KHS	BYS	2.48711	0.05907	0.9529	Nedensellik Yok
BYS	KHS	2.85096	0.56285	0.5735	Nedensellik Yok
OSH	BYS	2.62998	0.25689	0.7973	Nedensellik Yok
BYS	OSH	3.15850	0.98865	0.3228	Nedensellik Yok
OSH	KSH	2.99806	0.76651	0.4434	Nedensellik Yok
KSH	OSH	2.76923	0.44968	0.6529	Nedensellik Yok
		3.GECİKME			
Nedensellik Yönü (1.den 2. ye)		W İstatistiği	Z İstatistiği	Olasılık	Karar
KHS	BYS	4.27925	0.24184	0.8089	Nedensellik Yok
BYS	KHS	6.30320	1.99463	0.0461	NedensellikVar
OSH	BYS	4.88920	0.77007	0.4413	Nedensellik Yok
BYS	OSH	8.90711	4.24968	0.0000	NedensellikVar
OSH	KSH	4.13017	0.11273	0.9102	Nedensellik Yok
KSH	OSH	3.60462	-0.34241	0.7320	Nedensellik Yok

Tablo 8’de yer alan değerler incelendiğinde 1. ve 2. gecikmede 3 değişken arasında nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. 3. gecikmede BYs’den KSH ve OSH’ye nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmektedir.

Sonuç

Ortadoğu Ülkelerinde yaşam beklentisini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik yapılan ve toplam sağlık harcamaları içerisinde kamu ve özel sağlık harcamalarının payının analiz edildiği bu çalışmada, ilgili değişkenlerin kısa dönemde yaşam beklentisi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı, uzun dönemde her iki sağlık harcamasının da yaşam beklentisini

etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kamu sağlık harcamasının özel sağlık harcamasına göre yaşam beklentisini daha fazla etkilediği elde edilen bulgular arasındadır. Dumitrescu Hurlin nedensellik testi sonuçlarına göre ise 3. gecikmede doğumda beklenen yaşam sresinden kamu ve özel sağlık harcamalarına doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Kentleşmenin artması, teknolojinin ilerlemesi ve insanların toplu halde yaşamaya başlaması nedeniyle sağlık sadece bireyi değil aynı zamanda toplumu ilgilendirmektedir. Kamunun görevi, ortaya çıkan sağlık sorunlarına çözüm bulacak politikalar üretmektir. Sağlıklı ve yaşam beklentisi yüksek bir toplumun tesis edilmesinde devletin toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli sağlık hizmetlerini sunması gerekmektedir. Ayrıca, sağlık harcamalarının arttırılması ve sağlık hizmetlerine toplumun her kesiminin ulaşmasının sağlanması da son derece önemlidir.

Sağlık harcamalarının daha fazla gerçekleştirilmesi ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması anlamına gelmektedir. Sağlık harcamaları aynı zamanda yatırım harcamalarıdır. Ekonomik kalkınmanın sağlandığı gelişmiş ülkelerde sağlık harcamalarının düzeyi de diğer ülkelere göre daha fazla olmaktadır.

Nüfusun yaş yapısı sağlık harcamalarını etkilemektedir. Özellikle 15 yaş altı ve 65 yaş üzeri nüfusta görülen artış sağlık harcamaları üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ortadoğu lkelerinde 2018 yılı verilerine göre Afganistan hariç diğer ülkelerin doğumda beklenen yaşam süresinin 65 yaş ve üzerindedir. Dolayısıyla 65 yaş ve üzeri nüfusun artan sağlık ihtiyaçları göz önünde bulundurulurken sağlık harcamalarına ve diğer sağlık hizmetlerine ayrılacak payın arttırılması gerekmektedir. Ayrıca devletlerin sağlığa yönelik politikalarını

düzenlerken, özel sağlık harcamalarının payını azaltıp, kamu sağlık harcamalarının payını arttırmaya yönelik tedbirler almaları yaşam beklentisini olumlu yönde etkileyecektir.

Literatürde Ortadoğu Ülkelerinde yaşam beklentisini etkileyen faktörlerden kamu ve özel sağlık harcaması ayrımı yapılarak ele alınan bir çalışmaya rastlanılmamış olup, yapılan bu çalışmanın, konuyla ilgili bundan sonra yapılacak benzer çalışmalara katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Assadzadeh, A., Faranak, B., Amir, S. (2014). The impact of environmental quality and pollution on health expenditures: A case study of petroleum exporting countries. *Proceedings of 29th International Business Research Conference, Sydney, Australia, November, 24-25.*
- Akar, S. (2014). Türkiye’de Sağlık Harcamaları, Sağlık Harcamalarının Nisbi Fiyatı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:21, Sayı:1, Manisa.*
- Aydın, B. (2020). İktisadi Göstergelerin Beklenen Yaşam Süresi Üzerindeki Etkileri: Panel Veri Analizi. *İstanbul İktisat Dergisi, 1, 163-181* ISSN: 2602-4152 E-ISSN: 2602-3954 doi: 10.26650/ISTJECON2019-0028.
- Bayın, G. (2016). Doğuşta ve ileri yaşta beklenen yaşam sürelerine etki eden faktörlerin belirlenmesi. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi, Cilt:20, Sayı:3.*
- Chukmaitova, A. (2003). Determinants of life expectancy and mortality: comparative analysis of different regions in Kazakhstan, Working Paper # BSP/2003/072 E, New Economic School, Moscow.
- Dhrifi, A. (2018). Does Environmental Degradation, Institutional Quality, and Economic Development Matter for Health? Evidence from African Countries. *Journal of the Knowledge Economy, 1-16.*
- Dumitrescu, E. I. ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling, 29 (4), 1450-1460.*
- Elmi, Z. M. ve Sadeghi, S. (2012). Health Care Expenditures and Economic Growth in Developing Countries: Panel Co-Integration and Causality. *Middle-East Journal of Scientific Research, 12 (1), 88-91.*

- Eyüboğlu, K. ve Eyüboğlu, S. (2018). Bankacılık Sektöründe Rekabet ile Mali Sağlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Gelişmekte Olan Ülkeler için Panel ARDL. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2018; 13 (3), 219 – 234.
- Gürsoy Gök, T.Z. ve Şen, H. (2020). Sağlık harcamalarının yaşam beklentisine etkisi; OECD ülkeleri örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 2020; 6 (2), 121-129.
- Halıcıoğlu, F. (2011). Modelling life expectancy in Turkey. https://mpr.ub.unimuenchen.de/30840/1/MPRA_paper_30840.pdf.
- Heuvel, W.J.A. and Olaroiu, M. (2017). How Important Are Health Care Expenditures for Life Expectancy? A Comparative, European Analysis. *Journal of the American Medical Directors Association*, 18 (3) , 276.e9-276.e12.
- Im, K. S.,Pesaran, H.M., Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 115 (1), 53–74.
- Jaba, E., Balan, B. C, Robu, I-B. (2014).The Relation ship between Life Expectancy at Birth and Health Expenditures Estimatedby a Cross-country and Time-series Analysis. *Procedia Economics and Finance*, 15, 108 – 114.
- Kabir, M. (2008). Determinants of Life Expectancy in Developing Coyntries. *The Journal of Developing Areas*, 41 (2), 185-204.
- Levin, A., Lin, C. F., &Chu, C. S. J. (2002). Unit roo ttests in panel data: Asymptotic and finite-sample properties. *Journal of econometrics*, 108 (1), 1-24.
- Linden, M. ve Ray, D. (2017). Life expectancy effects of public and private health expenditures in OECD countries 1970–2012: Panel time series approach. *Economic Analysis and Policy*, 56, 101-113.
- Mahdian M.,Fazel M.R., Sehat M., Rahimi H., Mohammadzadeh M. (2016). Life expectancy at birth in Aran-Bidgol region, Iran, 2012: A study based on corrected Health Houses Data.

International Journal of Epidemiologic Research, 2016; 3 (3), 259-267.

Mayer, D. (2001). The Long-Term Impact of Health on Economic Growth in Mexico, 1950-1995. Field Report, *Journal of International Development*, 13, 123-126.

Novignon, J., Olakojo, S. A. ve Nonvignon, J. (2012). The effects of public and private health care expenditure on health status in sub-Saharan Africa: new evidence from panel data analysis. *Health Economics Review*, 2, 22.

Oduncu, R. (2021). Ortadoğu Neresi?, 02.07.2021 tarihli yazısı. <https://www.gzt.com/mecra/ortadogu-neresi-3425324> adresinden 22.08.2021 tarihinde erişilmiştir.

Panahi, H. ve Aleemran, S. A. (2016). The Effect of inflation, health expenditure and urbanization on life expectancy in the Middle East and North Africa Countries (MENA). *Payesh*. 2016; 15 (4), 346-351
URL: <http://payeshjournal.ir/article-1-159-en.html>

Ranabhat, C. L. , Atkinson, J., Park, M -B., Kim, C -B., Jakovljevic, M. (2018). The Influence of Universal Health Coverage on Life Expectancy at Birth (LEAB) and Healthy Life Expectancy (HALE): A Multi -Country Cross -Sectional Study, *Frontiers in Pharmacology*, September, Volume: 9, Article 960, doi: 10.3389/fphar.2018.00960.

Sede, P. ve Ohemeng, W. (2015). Socio-economic determinants of life expectancy in Nigeria (1980 – 2011). *Health Economics Review*, 2015; 5, 2 doi: 10.1186/s13561-014-0037-z.

Shahraki, M. (2019). Public and private health expenditure and life expectancy in Iran. *Payesh*, 18 (3), 221-230.

Şahin, D. (2018). Doğumda Yaşam Beklentisinin Belirleyicilerinin Analizi: APEC Ülkeleri Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11 (1), 1-7.

- Şener, M.,Aslan,Y., Yiğit, V. (2019). Sağlık Harcamalarının Sağlık Sonuçlarına Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli ile Analizi. *KSBD, Sonbahar 2019; 11 (21), 391-399.*
- Teker,D.,Teker, S., Sönmez, M. (2012). Ekonomik değişkenlerin kadın ve erkeğin yaşam süresine etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 4 (3), 118-126.*
- Tıraş, H.H. (2018). Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.*
- TÜİK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227>adresinden 04.06.2021 tarihinde erişildi.
- Tüylüoğlu, Ş. ve Tekin, M. (2009). Gelir Düzeyi ve Sağlık Harcamalarının Beklenen Yaşam Süresi ve Bebek Ölüm Oranı Üzerindeki Etkileri. *Çukurova Üniversitesi İİBF Fakültesi Dergisi, 2009; 13 (1), 1-31.*
- World Bank (2021). Dünya Bankası. <http://data.worldbank.org/indicator> adresinden 10.07.2021 tarihinde erişildi.

NİTEL DESENLI GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM SORUNLARI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih GÜLOĞLU

Kilis 7 Aralık Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Sosyoloji
Bölümü

mfguloglu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9136-4683>

doi: 10.31834/ortadoguvegoc.1015073

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 1 Kasım / 1 November 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Aralık / 15 December 2021

Yayın Tarihi / Published: Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Season: December / Aralık

Atıf / Cite: Güloğlu, F. (2021). Nitel Desenli Göç Araştırmalarında
Yöntem Sorunları. *Ortadoğu ve Göç*, 11(2). ss. 292-331

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi
ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by
at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved

Özet

Tarihsel olarak Aristoteles ten başlayıp doğa bilimlerinden ve felsefe alanına kadar yöntem her daim büyük bir önem taşımıştır. Metafizik tartışmaların ontoloji, epistemoloji ve metodolojiyi içerdiği, başka bir deyişle varlığın ve onun bilgisinin ancak yöntemle bilinebileceği düşüncesi, kadim felsefe sistemlerinin ana argümanlarındadır. 14. yüzyıldan itibaren doğa bilimlerinde yaşanan gelişmeler Aydınlanma dönemiyle birlikte yöntemin sosyal bilimler için de önemini belirginleştirmiştir. Nitekim bilimsel araştırmaların en belirgin özelliklerinden biri, belirli bir yöntemle sahip olmasıdır. Yöntem, araştırmacının niteliğini belirleyen en önemli unsur olduğundan bilimsel araştırmalarda yöntemle özel bir önem atfedilir. Bilimsel bir araştırmaya bilimsellik karakterini kazandıran nitelik onun yöntemidir. Bu nedenle göç alanında yapılmış araştırmalarda kullanılan yöntemlerin bilimsel hassasiyetleri ve icrasında gösterilen özen ulaşılan verilerin ve yapılan yorumların geçerliliğini ve güvenilirliğini arttırmaktadır. Bu çalışmada belirlenen nitel desenli göç araştırmalarında kullanılan yöntemlerin nasıl icra edildiğine dair bir eleştiri geliştirilmeye çalışılmıştır. Gömülü teoriye dayanan bu çalışmada, araştırmaların hangi yöntemi benimsedikleri ve benimsedikleri bu yöntemi nasıl icra ettikleri ele alınmıştır. Araştırmada ele alınan makalelerde, başlangıç ve odaklı kodlama teknikleri kullanılarak temalar oluşturulmuştur. Araştırmamızda, bu temalar bağlamında nitel yöntemle dayanan söz konusu göç araştırmalarında karşılaşılan yöntem problemlerine dair bir eleştiri yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, nitel yöntemlerin icrasında araştırmacıların yöntemi kullanma konusunda sorunlarla karşılaştıkları görülmüş, karşılaşılan problemlerin çalışmanın güvenilirliğine olan etkisine bakılmış ve bu sorunların nasıl aşılabileceği konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yöntem, Yöntem sorunları, Göç araştırmaları, Nitel desen.

METHOD PROBLEMS IN QUALITATIVE DESIGNED MIGRATION RESEARCH

Abstract

Historically, starting from Aristotle, the method has always been of capital importance in natural sciences and philosophy. The idea that metaphysical discussions include ontology, epistemology and methodology; in other words, the notion that existence and its knowledge can only be known by method, is one of the main arguments of ancient philosophical systems. The developments in the natural sciences since the 14th century, along with the Enlightenment period, put the importance of method into sharp relief for the social sciences as well. Having a specific method is one of the most distinctive features of scientific research. Scientific studies attribute special importance to methods, since the method is the most important element that determines the quality of the research. The quality that gives scientific character to scientific research is its method. Therefore, in migration studies, the scientific sensitivity of the methods used in the research and the attention in their execution increase the validity and reliability of reached data and comments. Within this context, this paper has attempted to develop a critique of the methods used in qualitative migration studies. This study, based on grounded theory, analyses how the methods are adopted and applied in some migration studies papers. The themes in this study have been created by using initial and focused coding

techniques. Along with these themes, a critique of the methods in these papers have been made. The study argues that the researchers encounter problems in employing the methods adopted in their research. Therefore, this paper examines the effects of these problems on the reliability and the validity of these studies, and makes some suggestions to overcome these issues.

Keywords: Method, Problems of method, Migration studies, Qualitative design.

Giriş

Bilimsel araştırmalarda yöntem; problemlerin ele alınması ve çözümlenmesine imkan tanır (Husserl, 2010, s. 47). Zamanında, Galilei Galileo'nun kozmosun incelenebilmesi için öne sürdüğü sistematik gözlem, Francis Bacon ile tümevarım mantığını geliştirmiş ve bugünkü bilimsel araştırmaların yapılabirirliğinin temellerini atmıştır (Moses ve Knutsen, 2016, s. 43-53). Yöntem, bilimsel araştırmalarda araştırmacının problemi çözebilmesinin en önemli basamağını teşkil etmektedir. Çünkü yöntem, ister mantıksal çıkarsamalar aracılığıyla olsun (teorik tartışmalar için) ister gözleme dayalı olsun (ampirik araştırmalar için), tüm bilimsel araştırmaların yapılabirirliğinin garantörü durumundadır (Hattatoğlu ve Ertuğrul, 2009, s. 25).

Yöntem, 20. yüzyılda hızla gelişen sosyoloji için de vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Nitekim Durkheim, 20. yüzyılda birçok disiplinin kendisine araştırma nesnesi inşa ettiğini görür ve sosyolojinin nesnesi olarak da toplumsal olguları önerir (Durkheim, 2012, s. 38). Toplumsal olguların bilimsel olarak araştırılması ya da analiz edilip yorumlanmasının ancak ve ancak yöntemli bir şekilde olabileceğini belirtir. Başka bir örnek vermek gerekirse, Durkheim'dan yaklaşık bir asır önce yaşamış olan Hegel de (2013, s. 10), sistematik felsefesini bu anlayış üzerine kurar: "Hiç kuşkusuz bu anahtarları sıradan bir el

kitabından ayıran şey ilk olarak onda yol gösterici çizgiyi oluşturan yöntemdir”. Hegel, Ana Hatlarla Tüze Felsefesi ya da Doğal Hak ve Politik Bilim adlı kitabının diğer tüm kitaplardan ayırt edici niteliğinin, yöntemli oluşu olduğunu söyler. Yöntemin bu denli önemli olmasının ardında, gerçekliği yakalayabilmek ve onu kavrayabilmek adına kullanışlı araçlar sunması yatmaktadır.

Nedenleri aranan veya gerçekliği kavranmak istenen fenomenlerden biri de göçtür. Göç, çağdaş dünyanın en önemli sorun alanlarından ve bilimsel araştırma konularından biri haline gelmiştir. Türkiye’de bu konuda oldukça kapsamlı çalışmaların geçmişi, ülkenin iç göç tarihiyle orantılı olarak 1950’lere dayanmaktadır (Özdemir-Mertlioğlu, 2018, s. 110). Bu çalışmaların niteliğini ya da yeterliliğini değerlendirmek bu çalışmanın araştırma sorusunun dışındadır. Ancak her araştırmanın daima eksik kaldığı da bilinen bir gerçektir. Çünkü her araştırma belirli sınırlılıklar içerisinde yürütülmektedir. Yine de araştırmacıdan beklenen ele aldığı konuda olabildiğince bilim insanı kimliğine bağlı kalmasıdır. Özellikle göç araştırmaları çok hassas bir konu olduğundan ortaya çıkardığı problemlere odaklanmada başvurulan yöntemlerin sağlıklı olması hem araştırmaya katılan kişileri hem de araştırmacının kimliğini koruması açısından önemlidir.

Göç araştırmalarında nitel yöntemlerin kullanılması, göç fenomeninin sadece araştırmacı tarafından belirlenen bir şey olmaktan ziyade, göç eden bireylerin anlam dünyasına yine göçmenler aracılığıyla araştırmacı veya okurun vâkıf olmasının yollarını açmıştır (Kümbetoğlu, 2018, s. 59). Bu gerekçeler, sosyal bilimlerin kanıt aramak yerine kesitler sunmak yönünde bilimsel bir etkinlik olduğuna işaret eder. Ancak nitel yöneme başvurulması halinde karşılaşılabilecek sorunlardan bazıları şunlardır: 1) araştırma sorusunun dayandığı kavramların tanımlanması, 2) örnekleme belirlemek, 3) veri oluşturma

teknîği veya derinlemesine görüşmelerin niteliği ve 4) etik sorunlar (Kümbetoğlu, 2018, s. 61-63). Bu sorunlar nitel bir göç araştırmasının tasarlanması sırasında araştırmacılar tarafından dikkate alınması gereken ana hatları vermektedir. Bu çalışma ise, bu sorunlara dikkat edilmemesi halinde araştırmacıların metinlerinde ne tür sorunlar oluşturduklarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle Kümbetoğlu'nun dikkatimizi çektiği ve araştırmacılara dönük olarak daha özenli olmaya yönelik çağrısı, yapılmış olan çalışmalardan hareketle bir kez daha gündeme getirilmiştir. Bu çağrının, epistemik şiddetin bir türü olarak yorumlanmaya çalışılması ise bir talihsizlik olacaktır.

Ele alınan nitel göç makalelerinde araştırmacıların kullandıkları yöntemler ile ulaştıkları veri ve yorumların tutarlı bir eleştirisinin, yapılan ya da yapılacak olan çalışmalarda Kümbetoğlu'nun çağrısı yönünde araştırmacıların daha fazla özen göstermesine imkân sağlayacağı düşünülmektedir. 'Yöntem-kritik' olarak ifade edilebilecek bu çalışma, nitel göç araştırmalarında kullanılan yöntemle üretilmiş olan yeni bilginin/yorumun kullanılmış olan yöntemle bağını denetleme ve eleştirme çabasıdır. Bu çalışma ile özelden nitel göç araştırmalarında, genelde ise sosyolojik araştırmalarda bilimselliğin niteliğini arttırmak adına yöntem sorunlarına araştırmacıların dikkatini çekmek ve böylece yapılacak olan çalışmaların daha nitelikli olmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca bununla, yöntem-kritik alanında yeni çalışmaların da önünün açılması umut edilmektedir. Böylelikle akademik kimlik ile yapılan bilimsel araştırmaların, 'doksa'dan farklı olarak 'episteme'ye ait olan yönü bir kez daha vurgulanmış olacaktır.

Araştırmanın Problemi

Göç araştırmaları, nesnesini çoğunlukla göçmen odaklı olarak kurması nedeniyle oldukça hassas bir araştırma pratiğine sahip olmayı gerektirmektedir. Sosyolojik araştırmalarda araştırmacının tarafsızlığı, değerden bağımsızlığı türündeki tüm tartışmalar araştırmacı ile araştırma nesnesi arasındaki ilişkiye dairdir. Nitekim bu tartışmaların büyük kısmını da etik sorunlar ve bunlardan nasıl kaçınılabileceği teşkil etmektedir. Bu araştırma da bu tartışmalara eleştirel bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, ‘nitel yöntemin kullanıldığıнын beyan edildiği makalelerde, kullanılan bu yöntemin nasıl icra edildiği’ incelenmiş ve tartışmaya açılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın soruları şu şekilde ifade edilebilir: Göç alanında yayınlanmış makalelerde araştırmacılar belirledikleri nitel araştırma yöntemine bağlı kalabilmişler midir? Nitel yöntemle yapılmış göç çalışmalarında yöntemle dair ne tür problemler söz konusudur?

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden gömülü teoriye göre tasarlanmıştır. “Gömülü teori, geniş kavramsal bir düzeyde varlık gösteren bir konuya ilişkin bir süreci, eylemi veya etkileşimi açıklayan bir teori üretmek için kullanılan sistematik nitel bir süreçtir” (Creswell, 2017, s. 542). Gömülü teorinin birçok farklı türü olmakla birlikte bu çalışmada gömülü teorinin yapılandırmacı deseni benimsenmiştir. Gömülü teorinin genelde mülakat verilerinin analizine dayandığına dair yaygın bir görüş olmakla birlikte, gömülü teori aynı zamanda belge analizlerinde de kullanılabilir. “Araştırmacılar gözlemlerden, söyleşilerden, görüşmelerden, kamu kayıtlarından, katılımcı günlüklerinden, makalelerden ve kendi kişisel düşüncelerinden faydalanarak çeşitli veriler toplayabilir” (Creswell, 2017, s. 555). Bir makaleden de gömülü

teori aracılığıyla veri üretip analiz ve yorum yapılabilir. Charmaz (2015, s. 42, 47, 88) belgelerden hareketle de gömülü teorinin icra edilebileceğini açık bir şekilde belirtir. Belgeler gömülü teori için verinin kaynağı olarak ele alınabilir ancak yine de vurgulanması gereken nokta araştırmacının bu belgeleri yeniden şekillendirmesidir (Charmaz, 2015, s. 53, 57). Nitekim bu metinde de ele alınan makalelerin yöntem kısımları gömülü teori aracılığıyla yeniden organize edilerek yöntem icrasındaki sorunlardan temalar oluşturulmuştur.

Charmaz (2015), diğer gömülü teorisyenlerine göre gömülü teorinin uygulama alanlarını genişletme eğilimi sergiler. Yapılandırmacı gömülü teorinin diğer gömülü teorilerden en önemli farkı ‘esnekliğe’ daha fazla vurgu yapması ve mekanik analizlerden uzak durulması gerektiği yönündeki çağrısıdır (Charmaz, 2015, s. 34). Ona göre gömülü teori, “veri toplamak, organize etmek ve analiz etmek için yardımcı stratejiler önerir” (Charmaz, 2015, s. 37). Bu çalışma için de makalelerden veriler üretilip organize edilerek yöntem icrasındaki sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunu yapabilmek için başlangıç kodlaması ve odaklı kodlama teknikleri kullanılmıştır. Başlangıç kodlaması, veri parçalarının analitik olarak incelendiği ve her bir cümlenin ya da öğenin ne söylediğinin kodlanması olarak ifade edilebilir (Charmaz, 2015, s. 167). Bu kodlama yolu, araştırma sorusu bağlamında derinlemesine veri üretimini sağlar. Makalenin bu aşamasında örnekleme oluşturan makaleler ayrıntılı bir şekilde kodlanmıştır. Odaklı kodlama aşaması ise, kodlanmış olan verilerin gruplandırılmasını sağlar (Charmaz, 2015, s. 203). Bu, başlangıç kodlarında ortaya çıkan her bir kodu belirli bir yere yerleştirme süreci olarak ifade edilebilir. Çalışmada örneklemin her birinin kodlamaları belirli temalar altında birleştirilmiştir. Kodlamalar, göç alanında çalışan iki farklı akademisyen tarafından da okunmuş ve ‘kodlayıcılar arası görüş birliği’ne (Creswell, 2018, s. 253)

varılarak güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada odaklı kodlama neticesinde yöntem sorunları, dil sorunları, örnekleme dair sorunlar, nasıl bulgulandığı bilinmeyen veriler ve amaç-dışı sonuçlar olmak üzere 5 adet tema oluşmuştur. Çalışma, herhangi bir niyet okuması ya da eğitici bir yöntem metni olarak görülmemelidir. Aksine sadece uygulandığı belirtilen yöntemlerin uygulanma şekilleri ve bu kapsamda varsa ortaya çıkan sorunların dile getirilmesine gayret edilmiş ve yöntem-kritiğin imkanı araştırılmıştır.

Örneklemin Yapısı

Araştırmacıların gerçeğe yaklaşımlarının ya da ondan bir nebze de olsa pay alabilmelerinin ancak yöntemli bir araştırma ile mümkün olduğu, bu çalışmanın varsayımlardandır. Bu nedenle çalışmada, göç araştırmacılarının kullanmış oldukları nitel yöntemle olan bağları, nihayete erdirdikleri metinleri üzerinden soruşturmaya açılmıştır. Yapılmış olan nitel göç araştırmalarında, kullanılan yöntemin prosedürlerine bağlı kalınıp kalınmadığı araştırılmıştır. Böylece yöntem icrasında ortaya çıkan temel problemlere dair temalar belirlenmiştir.

Araştırmanın örneklemini, Dergipark'ta yayınlanmış 2018 yılı ve sonrası nitel makaleler arasından seçilmiştir. Dergipark sistemine 'göç' anahtar kelimesi yazılıp, 2018 sonrası tarih aralığı ve 'başlıkta ara' seçeneği işaretlendiğinde, toplam 365 makalenin sisteme kayıtlı olduğu görülmüştür. Bu makaleler içerisindeki nitel araştırmalar, tek tek metinlerin ilgili bölümleri okunarak tespit edilmiştir. Yapılan bu tarama sonucunda, 65 çalışmanın nitel yöntemi kullandığı ancak bu çalışmalardan 7 tanesinin 'karma yöntem'le yapıldığı ve 9 tanesinin de dilinin İngilizce olduğu görülmüştür. Nihai olarak 2018 sonrasında Dergipark sistemine kayıtlı dergilerde sadece nitel yöntemle ve Türkçe dilinde yapıldığı belirtilmiş toplamda 49 makale yer almaktadır. Ancak bu 49 makalenin tamamına dair bir yöntem

eleştirisi geliştirmek -her çalışmanın kullandığı nitel yöntem farklı olduğundan- külfetli olacağından çalışmada değerlendirilmek üzere bazı makaleler seçilmiştir. Tesadüfi örnekleme tekniği ile makalelere birden kırk dokuzaya kadar sıra numarası verilmiş ve bu sayılar arasında çekiliş yapılarak 7 adet makale değerlendirilmeye alınmiştir. Bu yedi makale çekilen 8, 17, 19, 21, 28, 37, 45 olarak numaralandırılmış makalelerdir. Ayrıca bu makalelerden üretilen verilerin ve bu verilerden ulaşılan sonuçların nitel göç araştırmalarının tamamına genellenemeyeceği de belirtilmelidir.

Seçilen bu makaleler, sadece çalışmada analize tabi tutulmuştur.

Tablo 1: Araştırmanın Örneklemine Dair Betimleyici Bilgiler

ekiliş sırası	Yazar	Makale adı	Yöntem	Dergi adı
1/8	elekcı, K. A. ve Meçik, O. (2021).	Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Göç Hareketlerinde Sosyal Sermaye Etkisi: İzmir ve İstanbul Örneği.	Tematik analiz	Sosyal Siyaset Konferansları
2/45	şahin, N. (2018).	Göç Bağlamında Müzik Ve Kimlik İlişkisi: Türk-Alman Genç Kadınlar Örneği.	Etnografik alan araştırması	Sosyoloji Dergisi
3/19	elik, S. ve İşler, N. K. (2020).	Göç Mağduru Suriyeli Öğrencilerin Covid-19 Salgınını Sürecindeki Öğrenme Deneyimleri.	Durum araştırması	Milli Eğitim
4/17	Bozan, İ. ve Kaştan, Y. (2018).	Göç Yaşamış Öğrencilerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri: Bir Durum alışması.	Çoklu durum araştırması	Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi
5/37	Koyuncu, A ve şimşek, R. (2020).	Ulusaşırını Göç ve Toplumsal Uyumda Din Eğitiminin Rolü: Erzincan Üzümlü'deki Ahıska Türkleri Örneği.	Söylem analizi	SEFAD
6/28	Adıgüzel-Öztoraman, S. ve Tanıyaş, B. (2020).	Suriyeli Mülteci Kadınların Göç Deneyimleri: Zorunlu Göç, Gündelik Yaşam ve Uyum Üzerine Nitel Bir alışma.	Tematik analiz	Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi
7/21	Kılınc, F. E., Karayel, F. ve Koyuncu, M. (2018).	Türk ve Suriyeli Çocukların Göç Kavramına İlişkin Metaforlarının Belirlenmesi.	Fenomenolojik / içerik analizi	Sosyal Politika alışmaları Dergisi

Çalışmanın örnekleminin veri üretmek konusunda yetersiz olduğu düşünülebilir. Ancak birçok farklı nitel araştırma yönteminin olduğu göz önüne alındığında bu sayının, bu çalışma için güvenilir veri üretme açısından yeterli uygunluğa ulaştıracağına kanaat getirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Gömülü teori analizi neticesinde şu temalara ulaşılmıştır: 1- Nitel göç makalelerinin yöntemlerine dair temel problemler, 2- Nitel göç makalelerinde kullanılan dile ait problemler, 3- Örneklem seçimine dair problemler, 4- Nasıl bulgulandığı bilinmeyen veriler ve 5- Amaç-dışı sonuçlar. İlerleyen kısımlarda bu temalara dair bulgular ve yorumlamalar dile getirilecektir.

Yönteme Dair Temel Problemler

Bu tema altında örnekleme oluşturan makalelerin kullandıkları yöntemlerin icrasında ortaya çıkan temel problemler tartışmaya açılmıştır. Tablo 1’de makalelerin yöntemleri görülmektedir. Aşağıda, çalışmalarda yer alan sorunlara dair ayrıntılı betimlemeler yapılarak sorunlar dile getirilmiştir.

Nitel araştırma, tek bir yöntem olarak düşünülemez. Aksine “çok çeşitli araştırma modellerini, epistemolojik yaklaşımları ve araştırma tekniklerini kapsayan” bir yaklaşımdır (Zapata-Berraro ve Yalaz, 2019, s.3). Dolayısıyla nitel araştırma, çoğulcu bir araştırma pratiğidir. Ancak tüm bu çoğulluğuna rağmen kendi içinde ister mekanik isterse de esnek olsun birtakım prosedürleri de barındırır. Bununla birlikte nitel araştırmanın çoğul pratiklere sahip oluşu, nitel araştırmanın nitel araştırma tekniklerine (derinlemesine görüşme, odak grup veya katılımcı

gözlem, döküman ya da görsel veri analizi) indirgenmesi olarak da ifade edilemez.

“Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak; yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulara dayanan, yüz yüze derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. .. Sorulara ek olarak görüşmeler boyunca katılımlı gözlemler yapılmış ve görüşmecilerin çevreleri ve kültürlerine ilişkin notlar alınarak bulgular desteklenmiştir” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 207). ... “Analiz aşamasında, verilerde tema ve örüntüler oluşturmaya odaklanan tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. .. NVivo 12 nitel analiz programı aracılığıyla kodlamalar yapılmış, temalar ve sınıflandırmalar belirlenerek yorumlanmıştır. Çalışma 9 tema ve bu temaların altındaki 25 koddan oluşmaktadır” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 209). ... Uygulamada eğitim, etnik köken, sınıfsal özellikler, güven düzeyi, işgücü ve sivil toplum bağlamında incelemeler yapılarak belli bir odak noktası yaratılmaya çalışılmıştır” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 223).

Alıntıda, nitel araştırmanın tekniklerini ya da analiz birimlerini uygulamanın nitel bir araştırma yapmak anlamına geldiği ifade edilmiştir. Nitel bir araştırma, "nitel verileri daha geniş toplumsal gerçeklikleri, olguları ve süreçleri betimlemek, incelemek ve açıklamak için gereken delil olarak ele alan bir tür nitel metodolojik yaklaşım” olarak tanımlanabilir (İosifides, 2019, s. 114). Bununla birlikte bir nitel araştırmanın felsefi ve epistemolojik pozisyonu; tümevarıma dayalı ve ‘anlama’ya odaklıdır. Bu nedenle de tümevarım mantığına dayanan bir araştırma tasarımı olan nitel araştırmada yazar, kaşif rolündedir ve bir arayış peşinde koşar. Ayrıca nitel araştırmalarda araştırmacıdan odakları belirlemesi beklenmez, aksine keşfi onu bir yere odaklar. Dolayısıyla alıntılanan çalışmanın nitel dayanakları konusunda epistemolojik problemler barındırdığı söylenebilir.

Nitel araştırmaların çok-sahalı ve çok-desenli bir uygulama içerebileceği yaygın bir şekilde bilinmektedir (King, 2019, s. 46). Bu sayede nitel araştırmalar ana fenomeni bağlamında karşılaştırma yapabilmek için dayanaklar üreterek kavrayışın gelişmesine katkı sunmaktadır.

“En basit anlamıyla araştırma verilerinde gizlenen kuramı sistematik olarak keşfetme şeklinde açıklanabilecek olan gömülü kuram sayesinde, araştırma bulgularıyla kuramsal çerçevenin örtüşüp rtşmeyeceğine dair şüphe ortadan kalkmaktadır (Glasser & Strauss, 1967, s. 3). ... Hem alan inşasının, hem çok-yerli etnografi yaklaşımının, hem de gömülü kuramın buluştuğu husus, araştırma alanının bir noktadan ziyade noktalar arasında uzanan bir yollar bütünü olduğu ve toplumsal bilgiye bu yollarda ileri-geri yürüyerek ulaşılabileceğidir. ... Araştırma kapsamında 15 genç kadınıla samimiyet kurulmuş ve 13’ ile yarı-yapılandırılmış mülakatlar yürütülmüştür. Suter’in (2000) araştırmacının müdahalesini asgari düzeye indirip iletişim ortamının doğallığını koruyarak odak grup toplantılarından katılarak-gözlem-gibi anlamlara ulaşılabileceğini savunduğu doğallaştırılmış odak grup yaklaşımı dikkate alınarak, bireysel mülakatlar yerine iki kişilik akran gruplarıyla mülakatlar da gerçekleştirilmiştir (şahin, 2018:188). ... Bu araştırma kapsamında incelenen veri, 2009 yılının Nisan-Temmuz ayları arasında, ağırlıklı olarak Berlin’de yürütülen etnografik alan araştırmasında toplanmıştır” (şahin, 2018, s. 187).

Alıntıda hem etnografik alan araştırmasının hem de gömülü teorisinin kullanıldığı belirtilmiştir. Yazar, etnografik alan araştırmasıyla katılımlı gözlemi icra etmiş ve bu sayede topladığı verileri de -anlaşıldığı kadarıyla (nkn nasıl analiz edildiği belirtilmemiştir)- gömülü teori ile analiz etmiştir. Nitel araştırmalarda iki farklı yöntemi eř zamanlı icra etmenin,

çalışmanın güvenilir veriler üretmesi konusunda destekleyici bir yanının olduğu ifade edilebilir. Şahin'in çalışmasında bir takım alt başlıkların olduğu görülmele birlikte bu başlıkların gömülü teori ile elde edilen temalar olduğuna dair herhangi bir bildirim bulunmamaktadır. Dolayısıyla bahsedilen gömülü teorinin uygulanmasına dair çalışmasında herhangi bir bilgi paylaşımı söz konusu olmadığından, bu çalışmanın beyan ettiği gömülü teori ile araştırma yapma iddiası havada kalmıştır.

Çelik ve İşler (2020, s. 787), Göç Mağduru Suriyeli Öğrencilerin Covid-19 Salgını Sürecindeki Öğrenme Deneyimleri adlı çalışmalarında yöntemlerini durum araştırması olarak belirlemişlerdir. Durum araştırmaları, örnek olay çalışması olarak bilinmele birlikte genel olarak etnografik araştırmaların bir türü olarak kabul edilir (Creswell, 2016, s. 604; Paker, 2015, s. 121). Durum çalışmasında amaç; "durumu, kişiyi yada olayı özgün durumu içinde keşfetmek, ayrıntılı olarak betimlemek ya da yorumlamaktır" (Paker, 2015, s. 120). Dolayısıyla bu çalışmadan etnografik analize uygun bir veri elde edilmesi ve de yine bu yöntemle uygun analiz ve yorum beklenmektedir. Ayrıca durum çalışmalarının birçok türü bulunmakla birlikte yazarlar durum araştırmasının hangi türünü kullandıkları -bir eksiklik olmamakla birlikte- belirtmemişlerdir.

Çelik ve İşler (2020, s. 789) verilerini 15'er dakikalık telefon görüşmelerinden elde ettiklerini belirtmektedirler. Durum çalışmalarında belirli bir durumun derinlemesine araştırılması amaçlandığı için 15 dakikalık bir görüşmenin yeterli ve güvenilir veri üretimini sağlayamayacağı açıktır. Çünkü betimleme, durum araştırmalarının en temel niteliğini oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmacılar, durum araştırmasının nasıl yapıldığına dair herhangi bir bilgi de vermemişlerdir. Araştırmacılar, nasıl bulduklarını belirtmedikleri temaları ve bunların alt kategorilerini doğrudan bir şekilde okura sunmuşlardır.

Dolayısıyla araştırmada başvuru olan yöntem ile elde ettikleri bulgular arasında güvenilirlik sorununun ortaya çıktığı söylenebilir.

Bozan ve Kaştan'ın (2018) okulların sorunlarına ilişkin göç ile gelen öğrencilerin görüşlerini değerlendirdikleri çalışmasında da durum araştırması kullanılmıştır. Ancak elik ve İşler'in (2020) alışmasının aksine araştırmada bütüncül çoklu durum araştırmasına başvurulmuştur.

“Araştırma bütüncül çoklu durum deseninde nitel bir çalışma olmuştur. Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak bireysel görüşme kullanılmıştır. Veri toplama araçları olarak, açık uçlu sorulara dayanan yarı yapılandırılmış bireysel görüşme formları kullanılmıştır. Veri toplama araçlarının da özellikleri dikkate alınarak veriler içerik analizi ile incelenmiştir (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 225). .. Araştırma verilerinin özömlenmesi sürecinde öğrencilerin verdikleri yanıtlar, araştırma amacına göre kodlanmıştır. .. Nitel verilerin özömlenmesi betimsel analizlere (doğrudan alıntılara) uygun olarak yapılmıştır. Veriler, genel ve alt kategorilere göre düzenlenmiş ve işlenmesi için kavramsal bir yapı oluşturulmuştur. Daha sonra, her bir kategorinin hangi sıklıkla tekrar ettiği (frekans) bulunmuştur. Frekans değerleri aynı zamanda yüzde olarak da verilmiştir” (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 232).

Çoklu durum çalışması ile yapılan bu çalışmanın verileri, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Fakat Bozan ve Kaştan (2018), sadece sekiz (8) kişilik örnekleme dayanarak elde edilen verileri içerik analizine tabi tutmuş ve frekans analizi yapmışlardır. Ancak nitel araştırmanın genelleştirmeye karşı olan epistemolojik yaklaşımı ile bu durum çelişmektedir. Ayrıca metodolojik olarak tekilin araştırılmasına odaklanan nitel çalışmalarda bu tarz nicelleştirme tutumları, araştırmanın

genelleştirilmesi ve araştırmacının hakikate ulaştığını kesin olarak ilan etmesi anlamına gelir. İçerik analizi, nicelleştirmeye imkan verse dahi analizin genelleştirilemeyeceği ilkesine sadık kalmak makul olabilirdi. Ancak içerik analizi için bu kadar kısıtlı bir örnekleme analiz yapmanın güvenilirliği açısından sorunlu olduğu dile getirilebilir.

Yöntem problemleri kategorisi altında bir başka örnek, Koyuncu ve Şimşek'in (2020) çalışmasıdır.

“Çalışmada Castles'in kültürel ve sosyal uyum göstergelerinden yola çıkarak nitel yöntem, yarı yapılandırılmış mülakat ve katılımlı gözlem teknikleri kullanılarak elde edilen veriler söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. (Koyuncu ve Şimşek, 2020, s. 423). ... Araştırmada, Castles'in sosyal ve kültürel uyum sürecinde ortaya koyduğu temel göstergelerden hareketle katılımcılardan elde edilen veriler söylem analizi ile analitik bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Koyuncu ve Şimşek, 2020, s. 431). ... Ahıskalılar ve yerli öğrencilerle yapılan mülakatlarda dinin toplumsal uyuma katkısı, Castles'in kültürel uyum göstergeleri arasında yer alan toplumun kültürünü tanıma ve değerlerini benimseme teması kullanılarak analiz edilmiştir” (Koyuncu ve Şimşek, 2020, s. 431).

Araştırmacılar çalışmalarında Castles'in ve arkadaşlarının ortaya koyduğu uyum göstergelerinden bazılarının geçerliliğini, Ahıskalı Türkler özelinde araştırmaktadır. Oysa nitel araştırmalardan öne sürülmüş olan bazı göstergelerin doğrulanmasından ziyade, keşfe açık olarak tasarlanması beklenir. Bu bağlamda araştırmanın tasarımı ile araştırmanın teorik kurgusu birbirini dışlamaktadır. “Araştırmadan elde edilen verilerin yorumlanmasında söylem analizi yönteminden faydalanılmıştır” (Koyuncu ve Şimşek, 2020, s. 430). Ancak çalışmada söylem analizinden tam olarak ne anlaşıldığı ve nasıl

uygulandığına dair bir bilgilendirme yapılmamıştır. Sadece söylem analizinin tanımlaması yapılmıştır. Nitekim araştırmacıların atıfta bulunduğu Dijk'in (2019, s. 270) göçün söylem olarak birçok farklı türü olduğunu belirtir ve Dijk (2019) metninde göç söylemini analiz edip yorumlar. Bu nedenle yazarların yöntemsel olarak dayandıkları söylem analizi yöntemi ile kendilerinin uyguladıkları yöntem arasında herhangi bir benzerlik bulunmamaktadır. "Söylem analizi konuşmanın içeriği ile ilgilenir; dilsel organizasyonundan ziyade konuşmanın sosyal organizasyonu ile ilgilenmektedir" (Arkonanç, 2012, s. 107). Dolayısıyla incelenen metinde, konuşmaların sosyal organizasyonuna dair bir bildirim ile karşılamamaktadır. Bunun yanı sıra metinde söylem analizinin hangi teorik çerçevede yapıldığına dair de en ufak bir açıklama söz konusu olmadığından çalışmanın bir tür konuşma analizi (Akar ve Martı, 2015, 244) olduğuna dair bir his okurda uyanabilir. Ancak bu yöntem de konuşmalara odaklanır ve onları analiz eder.

Araştırmanın bir diğer örneklemini oluşturan Kılınç ve diğerlerinin (2018) yaptığı çalışmada ise fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. "Çocukların göç kavramına ilişkin metaforlarının belirlenmesinde nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan olgubilim deseni (fenomenoloji) kullanılmıştır" (Kılınç, Karayel ve Koyuncu, 2018, s. 42). Çalışmada fenomenolojik yaklaşımın kullanılmasının tek gerekçesinin metaforların deneyim, düşünce ve algıları ifade etmesi olarak belirtilmiştir. Fakat araştırmacılar metaforun neden bir yaşantının ifadesi olduğuna dair bir bildirimde bulunmamışlardır. Bununla birlikte fenomenolojik çalışmaların adımlarına dair metinde okura rehberlik edebilecek analiz ve yorum aşamalarına dair hiçbir bilgi verilmemiştir. Bununla birlikte görüşme formunun nasıl analiz edildiğine dair bir bilgiye metinde yer verilmemiştir. Ayrıca görüşme yapılan kişilere uygulanan soru formlarının bu

yaş grubu için uygun olup olmadığına dair bilimsel geçerli bir veri de sunulmamıştır.

“Formun ilk kısmında çocuklarla ilgili kişisel bilgileri belirlemek amacıyla hazırlanmış sorular bulunmaktadır. İkinci kısımda ise çocukların “Göç..... gibidir.” “Çünkü.....” şeklinde metaforlar içeren cümleleri tamamlamaları sağlanmıştır. Çalışmada sorulan sorular ve çocuklara yöneltilen sorular Türkçe dilinde gerçekleştirilmiştir.” (Kılınç, Karayel ve Koyuncu, 2018, s. 43).

Makalede uygulanan soru formunun uygunluğuna dair bir veri verilmemekle birlikte soru formlarının öğrenciler tarafından doldurulduğu çalışmalarında dile getirilmiştir. Dolayısıyla çalışmalarında derinlemesine görüşme yapılmamış yerine anket formu uygulanmıştır. Oysa fenomenolojik çalışmalarda veri toplama aracı genel olarak derinlemesine görüşmeler olmaktadır. Boşluk doldurma sorularından hareketle yapılan bu çalışmanın fenomenolojik bir yönünden bahsetmek mümkün değildir. Ancak araştırmacılar bu soru formunun verilerini analiz ederken içerik analizine başvurduklarını belirtmişlerdir (Kılınç, Karayel ve Koyuncu, 2018, s. 44). Aşağıda bu sürecin anlatıldığı kısım alıntılanmıştır.

“Katılımcı çocukların göç kavramıyla ilgili oluşturdukları metaforların analizi beş aşamada gerçekleştirilmiştir;

1. İlk olarak katılımcı çocukların göç kavramıyla ilgili geliştirmiş oldukları metaforlar listelenerek kodlanmıştır.
2. Kodlanan metaforlar ortak özellikleri bakımından teker teker analiz edilmiş, geçerli sayılamayacak olan metaforlar çıkartılmıştır.
3. Katılımcılardan elde edilerek oluşturulan metaforlar kategorileştirilmiştir.

4. Oluşturulan kategoriler için araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla iki uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlara veri analiz süreci ayrıntılı olarak açıklanmış ve metaforların yer aldığı kategoriye temsil edip etmediğini belirlemeleri istenmiştir. Uzman görüşü doğrultusunda metafor ile dahil edildikleri kategoriler arasında uyumsuzluk olanlar tespit edilmiş ve yeniden düzenlenmiştir.

5. Kategoriler tablollaştırılarak yorumlanmıştır.

Katılımcı çocukların kişisel bilgilerine ait verilerin frekans ve yüzde değerleri SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir” (Kılınç, Karayel ve Koyuncu, 2018, s. 44-45).

İçerik analizi ile yapılan bu çalışmanın nitel araştırma olduğunu iddia etmek bu anlamda güçleşmektedir. Nitel araştırma tasarımlarında epistemolojik dayanaklara dikkat edilmemesi halinde yapılan işlemlerin nicel bir mantığa kayması ile sonuçlanması sıklıkla rastlanılan bir hatadır.

Yazım Diline Dair Temel Problemler

Nitel bir araştırmanın yazımı sırasında araştırmacının kullandığı dil önemlidir. Nitel bir araştırmada kullanılan dil aktif yapıdaki cümlelerden uzak durmalı, iyelik belirtilmeme ve şimdiki zaman kullanımından kaçınılmalıdır (Güçlü, 2019, s. 227). Nicel araştırmalardan farklı olarak nitel araştırmalar ‘neden’ ve ‘nasıl’ sorularına odaklanır (Bray, 2019, s. 360). Nitel bir araştırmada kullanılan dil; istatistiksel ve genelleyici bir araştırmanın dilinden uzak durmak zorundadır.

“İçinde yaşadığımız dünyanın, nitel araştırmaların olabildiğince sadık kalarak açıklaması gerektiği çok yüzeyle, akışkan doğası düşünüldüğünde, bu araştırma geleneğinde formüle edilen önermelerin yumuşak dili,

kanımca, bu yaklaşımın bir sınırlılığı değil, aksine güçlü yönlerinden biridir” (Morawska, 2019, s. 139).

Nitel göç araştırmalarında araştırmancanın konusu belirleyici olmakla birlikte kullanılan dilin tekil olana hassasiyet gösteren bir yanının olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde farklı olanın gerekçelerini ve toplumsal uzlaşımın mantığı kavranabilir. Genelleyici bilgiler, düşünme süreçleri üzerinde tekil olanın ayrıcalığının üstünü çoğu zaman örter.

“Ev sahibi ülkenizin vatandaşlığına geçtiniz mi?” ve benzeri basit ‘evet’ veya ‘hayır’ cevapları gerektiren soruları dikkate almayacak ve onun yerine, göçmenlik deneyiminin çok boyutlu yönlerini irdeleyen, çeşitli ve genellikle birbirinin etkisini azaltan veya çelişkili bileşenlerin niteliğini sorgulamalara odaklanacağım. Zaten nitel araştırmanın asıl katkıda bulunabileceği nokta da bu dizilimlerin araştırılmasıdır” (Morawska, 2019, s. 140).

Çalışmanın örneklemini oluşturan makaleler incelendiğinde, ifade edilen dilsel uygunluk düzeyini yakalama konusunda eksiklikler olduğu görülmektedir. Bu kısımda ortaya çıkan bu eksikliklere bazı örnekler sunulmuştur.

Nitel araştırmalarda kullanılan yöntemin yazım dilinin nicel araştırmalarda kullanılan dilden farklı olması beklenmektedir. Örneğin aşağıdaki makale, okura istatistiksel bir araştırmanın verilerinin sunulduğuna dair bir his verebilir. Daha da ötesi yanlış anlamalar olabilir. Örneğin okur aşağıdaki cümleleri okuduğunda Suriyelilerin yüzde 20’ye yakınında (16 ailenin 3’ü yaklaşık yüzde 20 yapar) aileye güven olmadığı kanaatini geliştirebilir. Böyle yanıltıcı bir bilgilendirmeden ancak genelleştirici bir dilden uzak durulduğunda kaçınılabilir. “Katılımcılardan 16’sının aileye güveni yüksekken 3’ünün aileye güveni düşük olarak belirlenmiştir. Aile içinde bağlılık ve

güvenin artmasıyla birlikte kadınların özgürleştiği ve sosyal yaşamda aktif oldukları gözlenmiştir” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 219). Çalışmada aileye olan güvenin azaldığı ya da arttığı bulgusu için araştırmacılar bir ölçek kullanmamışlardır. Ayrıca nitel bir çalışmada evet-hayır soruları üzerinden güven konusunda cevaplar almak ve bu cevapları yorumlamak yanıltıcı olabileceği gibi nitel araştırmanın epistemolojik pozisyonuyla da çelişmektedir. Çünkü nitel araştırmalarda evet-hayır sorularından ziyade derinlemesine ve açık uçlu sorular beklenmektedir. Oysa aşağıdaki örnek bunun aksini göstermektedir. Metinde soru formunun nasıl oluşturulduğuna dair herhangi bir bilgi paylaşımı yapılmadığından okuyucu, araştırma soruların evet-hayır sorusu şeklinde olduğu konusunda bir izlenim edinebilir. Bununla birlikte aşağıdaki satırların yazarları nitel bir araştırmanın evet-hayır sorularına müracaat etmemesi gerektiğini de (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 207) dile getirmişlerdir.

“Aileye olan yüksek güvene karşın, Suriye’de yaşananlar ve yabancılık duygusu katılımcıların toplum karşısında tedirgin ve güvensiz hissetmelerine yol açmıştır. Toplam 19 katılımcıdan 16’sı topluma güvenmediklerini belirtmişlerdir (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 219). .. Uygulamada eğitim, etnik köken, sınıfsal özellikler, güven düzeyi, işgücü ve sivil toplum bağlamında incelemeler yapılarak belli bir odak noktası yaratılmaya çalışılmıştır” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 223).

Bu cümleler, araştırmacıların nitel araştırmanın doğasına aykırı hareket ettiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu makaleyi, nitel araştırma anlayışıyla hazırlanmış bilimsel bir çalışma olarak değerlendirmek güçleşmektedir.

İçerik analizi, genel olarak ustalıkla bir icrayı gerektirir. “İçerik analizi ‘sahaya inmeyi’ vazeden, basit görünen, nicel ve sayısal

görüntüsü aldatıcı olan, ustalıkla yapılmadığında kendisine yöneltilen tüm eleştirileri hak eden bir yaklaşımdır” (Bilgin, 2014, s. x). İçerik analizi kullanımında ifade edilen her bir kelime ya da kelime guruplarının her biri bir rakam olarak kodlanabilir ve nihayetinde frekans analizi yapılabilir. Ancak sekiz derinlemesine görüşmenin olduğu bir çalışmanın verilerinin nicelleştirilmesi güvenilirlik ve geçerlilik kaygılarını en üst düzeye çıkarır.

“2. olarak %37,5 ile daha iyi eğitim alma imkânı gelmektedir. Araştırmaya katılan 8 öğrenciden 3 tanesi bu sebebi dile getirmiştir (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 233). ... Tablo 3.'e göre öğrencilerin okulla ilgili yaşadıkları kişisel sorunları yorumlanırsa; ilk sırada % 75 ile akrabalarını, eski okulundaki arkadaş ve öğretmenlerini özlediği için olumsuz etkilenmesi gelmektedir (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 233). ... 6. olarak aynı oranda %50 ile yeni bir ortama geldiği için uyum sağlamakta sorun yaşama gelmektedir” (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 236).

Geçerlilik ve güvenilirlik kısımları bir kenara bırakıldığında, yukarıdaki yazım dili okura bir matriksin okunduğu hissi verebilir. %37,5 civarında katılımcının iyi eğitim aldığını bu çalışmanın verisinden hareketle söylemek imkansızdır. Bu araştırılabilir ancak nitel bir araştırmanın yazımında dile getirilmesi bir problem olarak tanımlanabilir. Ayrıca metinlerinin neredeyse her satırında istatistiksel verilerin sunulması ve bunun genel geçer bir bilgi olarak yorumlanması okurda çalışmanın nitel bir göç araştırması olduğuna dair bir şüphe uyandırabilir.

Örneklem Seçimine Dair Temel Problemler

Nitel göç araştırmalarında örneklemin belirlenmesi önemli bir adımdır. Ait olunan toplumsal fraksiyon ya da tabaka nasıl göç

edildiğinin ve yeniden yerleşme sürecinin nasıl atlatıldığının önemli bir belirleyicisidir. Bu nedenle nitel göç araştırmalarında genel olarak amaçlı örnekleme tekniğinin tercih edildiği görülmektedir. Nitekim bu çalışmanın örnekleminin büyük bir kısmının da amaçlı örnekleme tekniğini tercih ettiği söylenebilir. “Amaçlı örneklemede araştırmacılar ana olgu hakkında bilgi edinmek veya onu anlamak için bireyleri ve araştırma mekanlarını maksatlı bir biçimde seçerler” (Creswell, 2016, s. 267). Aşağıdaki örnekler çalışmalarda bu tekniğin kullanıldığına işaret etmektedir.

“Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden “ölçüt örnekleme” kullanılmıştır” (Çelik ve İşler, 2020, s. 788).

“Araştırmanın evrenini, Antalya’nın Kepez ilçesindeki ilkokullarda öğrenim gören yakın zamanda göç yaşamış öğrenciler, araştırmanın çalışma grubunu ise bu ölçüte uyan ve gönüllülük esasına göre seçilen 8 öğrenci oluşturmuştur” (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 230).

“Araştırmacının bölgede ikamet etmesi ve araştırma kapsamında katılımlı gözlem yapılması da dikkate alınarak örneklem seçiminde amaçlı örneklem seçim tekniklerinden yoğunluk örnekleme tercih edilmiştir” (Koyuncu ve Şimşek, 2020, s. 430).

“Katılımcı olan T.C. vatandaşı ve Suriyeli çocuklar öğretmenler amaçsal örnekleme yöntemleri içerisinde yer alan tipik durum örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir” (Kılınç, Karayel ve Koyuncu, 2018, s.42).

“Araştırmada nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan amaçlı örnekleme (purposive sampling) kullanılmıştır” (Adıgüzel-Öztoraman ve Tanyaş, 2020s, s. 183).

Görüldüğü gibi, çalışmaların çoğunda amaçlı örnekleme tekniğinin kullanılması tercih edilmiştir. Bununla birlikte bazı

çalışmalarda, örneklemeden elde edilen verilerinin doygunluğu konusu okurda şüphe uyandırabilir. Örneğin, çalışmaları kapsamında on (10) Ahıskalı Türk ve fakat beş (5) yerel katılımcı seçen Koyuncu ve Şimşek (2020), çalışmalarında göçmenlerden 10 kişi ile görüşme yapıp doygun veri elde ederken yerli halktan 5 kişi ile görüşme yapmış ve nasıl doygun veri elde ettiği belirsiz kalmıştır. Dolayısıyla bu örneklemeden elde edilen verilerin, güvenilirliğine dair soru işaretleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Kılınç, Karayel ve Koyuncu (2018) çalışmalarında amaçlı örnekleme tekniğini kullanmakta fakat seçilen örneklemin nitelikleri arasındaki farklılığı nasıl aşıldığı bilinmemektedir.

“Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı çocukların %56,5’inin 2008 doğumlu (13), %43,5’inin ise 2009 doğumlu (10) olduğu, Suriyeli çocukların ise %22,2’sinin (4) 2005 doğumlu, çocuklardan 2004, 2007 ve 2008 doğumlu eşit sayıda toplam 9 çocuk, 2006 ve 2009 doğumlu eşit sayıda toplam 4 çocuk ve 2019 doğumlu 1 çocuk bulunduğu görülmüştür” (Kılınç, Karayel ve Koyuncu, 2018:43).

Örnekleme oluşturan katılımcılar arasında gelişimsel özelliklerin pek dikkate alınmadığı görülmektedir. Gelişim aşamaları farklı olan çocuklardan amaçlı örnekleme ile yapılan örnekleme, açıkçası amaçlı örneklemin mantığına aykırı gibi durmaktadır. Göçün metaforlara nasıl yansıdığını analiz eden bu çalışmada, örnekleme oluşturan çocukların yaş farkları şüphesiz anlamlandırma düzeyleri açısından da farklı olduklarına işaret etmektedir. Araştırmacıların makalelerinde böyle bir sorunu dikkate almadıkları görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmaların örneklemleri nitel göç araştırmaları kapsamında değerlendirilmelerini zorlaştırmaktadır.

Nasıl Bulgulandığı Anlaşılamayan Veriler

Araştırmacı, icra ettiği yöntem doğrultusunda birtakım veriler elde eder ve bunu metnin bulgular kısmında dile getirir. Bu tema altında, örnekleme oluşturan makalelerde icra edilen yönteme göre nasıl bulgulandığı anlaşılmayan bazı veriler gündeme taşınmıştır. Bu kısımda ayrıca, araştırmacıların tümevarımsal bir araştırma pratiği olan nitel desen tercihlerinde yapmış oldukları çıkarsamaların yöntemleri ile olan ilişkisindeki sorunlar dile getirilmektedir. Aşağıda bu temanın örnekleri okurun dikkatine sunulmuştur:

Gelekçi ve Meçik'in (2021) sosyal sermayenin göç sürecine nasıl bir etkide bulunduğu araştırıldığı makalelerinde bazı bulguların araştırmanın sorusu dışında olduğu veya elde edilen verilerin ulaşılan yorum ile bir bağının olmadığı görülmektedir.

“Çalışma kapsamında görüşülen Suriyelilerin konuya ilişkin olarak etnik köken, eğitim ve istihdamla ilgili çeşitli problemler yaşadığı görülmüştür. Katılımcılardan biri gittiği lisede Suriyeli olduğu için bazı akranları tarafından dışlandığını belirtirken; çoğu katılımcı Suriyeli oldukları için daha düşük ücretlerle çalıştırıldıklarını belirtmiştir. Katılımcılardan biri yaşadıkları durumu “İnsanların kötü gözle bakması çok kötü. Kimse başına gelmeden anlayamaz. Mesleğim gitti. Okuduğum okul gitti. Resim yaptım, terzilik yaptım, hamur işi yaptım. Valla her şeyi deniyorum yaşamak için. Ben fizik, kimya öğretmeniydim ama şimdi hiçbir şeyim” sözleriyle ifade etmiştir” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 217).

Sosyal sermaye yazarlarının da ifade ettikleri gibi kişilerin dahil oldukları sosyal ilişki ağları ile ilgilidir. Katılımcıların eğitimleriyle ilgili bilgiler vermenin göç sürecinde sosyal sermaye ile olan ilişkisini metinde nasıl kurdukları görülmemektedir. Ayrıca makalede eğitim ile ilgili elde edilen verilerin çok az olması da yazarların bu konuda yeterli veriye

ulaşmadıklarını ancak yine de böyle bir şey yazdıklarını aşıkâr kılmaktadır.

“Dayanışma ağları oluşturabilen ve fırsatlara erişme imkânı tanıyan etnisite bir tür sosyal sermaye biçimi olmasına rağmen bazı durumlarda olumsuz bir kimlik algısı yatabilmektedir. Çoğunlukla göçmen sosyal sermayesinde ortak kültürel bellek ve “bizlik” duygusu bir dayanışma ağı yaratırken, Suriyeliler arasında bir tür negatif etiketlenmeye dönüşmüştür” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 218).

Bu bulguya dair metinde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu veriye nasıl ulaşıldığı ve böyle bir yorumun nasıl geliştirildiği müphem kalmıştır. Böyle bir uygulama, çalışmanın yöntemine aykırı olarak yazarların kişisel kanaatinin gerçek bir veri olarak sunulması olarak da yorumlanabilir.

“Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan 9’unun Suriyelilerin kurduğu dayanışma dernekleri ya da ulusal ve uluslararası çeşitli faaliyetler yürüten sivil toplum kuruluşlarına üyelikleri bulunmaktadır. Bu gibi üyeliklerin, doğru bilgiye erişim sağladığı bilinmektedir. Suriyelilerin yaşadığı zorlu durumları iyileştirme konusunda sivil toplum örgütleri başarılı sonuçlara ulaşmıştır. Bu kuruluşların dinamik yapısı, bilgiye erişim ve ağ oluşturma konularında katılımcılara destek sağlamıştır. STK üyesi olmanın katılımcılar için iş bulma olanağı sağladığı da görülmüştür” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 222).

Makalede, yorumların da verileri sunulmamıştır. STK’ların, mültecileri doğru bilgiye nasıl sevk ettiği, onlara nasıl iş imkânı sağladığına dair de herhangi bir veri, metinde bulunmamaktadır. Ayrıca çalışmada STK’ların, mültecileri doğru bilgiye nasıl sevk ettiği, onlara nasıl iş imkânı sağladığına, STK üyeliğinin sosyal sermaye açısından nasıl bir destek

sunduğuna dair herhangi bir örnek, bilgi paylaşımı ya da veri bulunmamaktadır. Metinde STK'ların, sosyal ağ kurmadaki rolüne literatür bağlamında değindikleri ancak, göçmenlerin yaşamında bunun yansımalarının nasıl olduğunu belirtmedikleri görülmektedir. “Güçlü bağlantılara sahip katılımcıların, ekonomik durumları ya da eğitim düzeyleri fark etmeksizin, gündelik yaşama tutunma ve sivil katılım konusunda daha aktif oldukları gözlenmiştir” (Gelekçi ve Meçik, 2021, s. 225). Yine bu yorum da sadece 9 katılımcıyı bağladığından (çalışmanın katılımcı sayısı 16'dır), Suriyelilerin göç sürecini yaşamalarında sosyal sermayelerinin etkisine dair genelleştirilmelerin yapılması, ayrıca çalışmanın bilimsel geçerliliği açısından riskli bir ifade olarak değerlendirilebilir. Tüm bunlarla birlikte, Gelekçi ve Meçik'in (2021) çalışması incelendiğinde şu alt başlıkların açıldığı görülmektedir: “Göç kararı, yer değiştirmede tanıdık etkisi, varış noktasındaki durum, sosyal sermayenin uyuma etkisi, etnik köken, eğitim sınıf temelli sorular ve güven geçim desteği olarak sosyal sermaye, iş gücüne katılım ve sivil toplum üyeliği”. Yazarlar metinlerinde yapmış oldukları analiz neticesinde 9 başlık belirlemişlerdir. Bu başlıkların her birinin bir tema olup olmadığı -eğer değilse temaların ne olduğu sorusu cevapsız kalmıştır- okur tarafından ancak, tahmin edilmek zorundadır. Bu eksikliğin yanı sıra metinde, 'Hedefte Geçim Desteği Olarak Sosyal Sermaye' diye bir başlık da bulunmakta ancak altında herhangi bir veri bulunmamaktadır. Burada yazarlar, gözlemlerini yazdıklarını öne sürebilirler ancak çalışma gözleme değil tematik bir analize dayanmaktadır.

Nitel göç çalışmalarında araştırmacılar mümkün olduğunca gerçeğe yaklaşmak zorundadırlar. Bu nedenle de etnografik bir çalışmada betimleyici ve yorumcu nitelikler ön plandadır (Bray, 2019, s. 361). Şahin'in (2018) çalışmasının etnografik yönü itibariyle önemli bir iş başardığı açıktır.

“Araştırma esnasında görüşmeciler tarafından Türk-Yunan ve Türk-Alman karşılaştırmaları yapılmış, her iki karşılaştırmada da ulusal farklılıkların Türklüğü müzik özelinde yücelttiği sonucuna ulaşılmıştır. Feyza’nın, araştırmacının dinlediği müzik türlerini merak etmesi üzerine klasik Türk müziğinin yanında rebetiko (ρεμπέτικο) cevabını alması büyük hayal kırıklığı yaşamasına neden olmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilimli ilişki, onun, Yunanca müzik dinlemenin Türklüğü alçaltacağı şeklinde bir bakış açısı geliştirmesinde etkili olmuştur. Aslı’nın Türklük ve Almanlık karşılaştırması ise müzik ve duygusallık eksenindedir. Aslı, Türk ulusunun Alman ulusundan daha duygusal olduğunu, bu nedenle Alman müziğinin Türkleri etkilemediğini düşünmektedir” (Şahin, 2018, s. 190).

Şahin, makalesinde sunduğu verileri katılımcı gözlemine dayalı açıklayıcı ve özdüşünümsel bir şekilde aktarmıştır. Ancak Şahin, makalesinde gömülü teoriden de faydalandığını belirtmiştir. Nitekim çalışmada açmış olduğu birçok başlık - Memleket Tanımları, Müzik Deneyimlerinin Başlangıcı, Türkiye ile İlişkinin Korunması, Ulus, Dil ve Din Düzeyinde Türklük, Koro Performansı ile İlgili Bir Uyarı, Aidiyetler Çekişmesi muhtemelen analiz ettiği verilerden elde ettiği temaları oluşturmaktadır. Fakat bu alt başlıkların gömülü teoriye başvurularak mı açıldığı yoksa etnografik bir yazım tarzı mı olduğu makalede belli değildir. Bu nedenle her ne kadar amacına uygun bir çalışmayı icra etmiş olsa da, Şahin’in araştırmasında kullandığını belirttiği gömülü teoriye dair herhangi bir icrayı sergilemediği söylenebilir.

Şahin’in çalışmasında oluşan şey, bir tür belirsizlik iken; Çelik ve İşler’in (2020) çalışmasında nasıl elde edildiğine dair hiçbir iz olmayan bulgular söz konusudur.

“Öğrencilerin “mutsuzluk, özlem, üzüntü, sıkılma” gibi olumsuz duygulara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgulara ilişkin bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Dersleri dinlemeyi çok özledim. Okul açılsın diye sürekli dua ediyorum. Evde çok sıkılıyorum. (MU)

Arkadaşlarımı çok özlüyorum. Erkek kardeşim benimle oyun oynamıyor. Yalnız hissediyorum. Arkadaşlarımla oynamayı, okula gitmeyi çok özledim. (SH)

Arkadaşlarımla okulda olmayı özledim. (FA)

Mutsuzum. Arkadaşlarımı özledim. (HM)” (Çelik ve İşler, 2020, s. 790).

Araştırmada ‘üzüntü’ sonucuna ulaşıldığı belirtilmiş fakat yukarıda da paylaşıldığı üzere yazarların okura vermiş olduğu katılımcı cümlelerinde üzüntü duyulduğuna dair bir aktarım görülmemektedir. Dolayısıyla araştırmacılar, kendi sunduğu verilerde dahi yer almayan bir bulguyu okura sunarak, güvenilirliği olmayan bir sonuca okuru yöneltmektedirler. Ayrıca araştırmacılar makalelerinde ‘özlem duygusu’nu, ‘olumsuz duygular’ kategorisine neden aldıklarına dair de herhangi bir açıklama sunmamışlardır.

Bozan ve Kaştan’ın (2018) çalışması her ne kadar içerik analizi olarak verilmiş olsa da çalışmada sunulan frekans tablolarının bazılarında tutarsızlıklar olduğu görülmektedir. Tabloların her biri bir bağlamda ortaya konulmuş olup bu, anlamlı olduğu düşünülen tabloların içinde yer alan her bir evet-hayır şeklinde ifade edilebilecek ibarelerin sunulan üst başlık altında kategorize edildiğine dair bir açıklama görülmemektedir. Örneğin, çalışmada yer alan Tablo 3’te “Arkadaş çevresinde çekingenlik ve utangaçlık yaşama” cümlesinin “Öğrencilerin Okulla İlgili Yaşadıkları Kişisel Sorunlara İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı”nın altına yerleştirildiğine dair herhangi bir

açıklama ya da analize dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Başka bir deyişle okur, “bu ibareler Tablo 6 ya da Tablo 5’inde altında gösterilebilir miydi?” diye bir soru yöneltebilir. Dolayısıyla araştırmacının verileri işleme güvenilirliği şüphelidir. Bu tarz kategorize etme hatasının yanı sıra araştırmadaki tablolar ile içinde verilenler arasında uyumsuzlukların olduğu da görülmüştür. Yine araştırmacılar, Tablo 6’da görüldüğü gibi öğrencilerin okullarının dezavantajları hakkında ne düşündüğünü sorusuna almış oldukları cevap, “Yaşadığı ortamın değişmesinin olumsuz etkisi” olarak ifade edilmiştir. Ortam değişmesinin okulun dezavantajı olarak araştırmacılar tarafından nasıl değerlendirildiği tam bir muammadır. Bir başka örnek olarak da “Akrabasının evinde yaşamamanın olumsuz etkisi” olarak dile getirilmiş olan durumdur (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 243). Bu her iki kodun, temaları ile uyumsuz olduğu görülmekte ve bu durum yapılan analizin güvenilirliğine şüphe düşmektedir.

Yine aynı çalışmada yukarıda ifade edilen ve araştırmanın amacı dışında bulunan bulguların araştırmanın amacıyla paralelmiş gibi belirtildiği cümleler de söz konusudur. Örneğin, Tablo 3’te “Öğrencilerin Okulla İlgili Yaşadıkları Kişisel Sorunlara İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı” başlığı altında “Ailesinin ekonomik sıkıntı yaşaması nedeniyle olumsuz etkilenme” veya “Ailesiyle sorun yaşayarak etkilenme” veya “Anne ve babanın kavga etmesi nedeniyle derslerinin olumsuz etkilenmesi”, “Babanın işi sebebiyle akşamları eve gelmediği için etkilenme” gibi başlıkların açıldığı görülmektedir. Ancak bakıldığında bu başlıkların -ki kod olarak da ifade edilebilir-birbirleriyle pek örtüşmediği, başka bir deyişle okulla ilgili yaşanan kişisel sorunlar olarak ifade edilemeyeceği söylenebilir. Dolayısıyla, araştırmacıların bu bulguları bu başlık altına nasıl aldıklarını ifade etmemeleri ve derinlikli bir tartışma vermemeleri önemli eksiklikler olarak ifade edilebilir.

Koyuncu ve Şimşek'in (2020) sosyal ve kültürel uyum düzeylerini referans alarak din eğitimin toplumsal uyuma olan katkısını inceledikleri çalışmasında da bazı verilerin nasıl üretildikleri görülememiştir. "Kur'an kursunda yakalanan kardeşlik ruhunun, sosyo-kültürel pratik hayata aktarımı ile karşılıklı kabullerin arttığı, evliliklerin yapılmasının önündeki engellerin kaldırıldığı, toplumsal uyumu kolaylaştıran bir faktör olduğu gözlemlenmektedir" (Koyuncu ve Şimşek, 2020, s. 438). Yukarıda yazarlar tarafından dile getirilmiş kardeşlik ruhu ve bunun pratik hayata yansımalarının mekânı olarak Kur'an kursları ifadesi, okur tarafından yüceltici bir ifade olarak yorumlanabilir. Çünkü makalelerinde Kur'an kurslarının kardeşlik ruhunu geliştirip güçlendirdiğine dair herhangi bir Ahıskalı Türkün ifadesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu verinin nasıl ortaya çıktığı bilinmemektedir. Sadece bir yerde geçen ifade de yerlilerle evliliklere sıcak bakma düşüncesinin geliştiği ifadesi yerli halktan olan din eğitimine aittir. Dolayısıyla tek bir veriden hareketle yaşanan uyum sürecinin gerçekte nasıl olduğunu şüpheli hale gelmektedir. Bu nedenle çalışmanın güvenilirliği tartışmalıdır.

Kılınç ve arkadaşlarının (2018) çalışmasında elde edilen verilerin fenomenolojik olarak yorumlanması beklenmektedir. "Fenomenoloji yapmak, büyük metinler için bir pathos geliştirmek ve aynı zamanda, günlük deneyimlerin, fenomenlerin ve olayların yaşayan anlamlarını fenomenolojik bir şekilde yansıtmak anlamına gelir" (Van Manen, 2016, s. 23). Fenomenoloji, şeyin kendisini bize nasıl sunuyorsa öyle kabul etmeye, kavramaya ya da anlamaya dayanır. Fenomenolojik araştırmalarda birçok farklı yöntem söz konusu olmakla birlikte en popüler araştırmacılardan Van Manen'e göre fenomenolojik araştırmalarda şu adımlar izlenmelidir:

"1- Fenomenolojik araştırma, neyin kendini verdiğini ve bir şeyin kendini nasıl verdiğini merak etmekle başlar.

2- Fenomenolojik bir soru, önceden düşünen, önceden tahmin edilen deneyim anlarında verili olanları araştırır – aracılığıyla yaşadığımız olarak deneyimler.

3- Fenomenoloji, bir fenomenin veya olayın yalnızca tekil yönlerini (özdeşlik / öz / ötekilik) kavramayı amaçlamaktadır.

4- Epoché (parantez) ve uygun indirgeme, indirgemenin çeşitli biçimlerinin en kritik iki bileşenidir.

5- Fenomenolojik düşünme ve analiz, öncelikle epoche, indirgemedede ve -çeşitli şekillerde anlaşılan- sözlü tutumda gerçekleşir” (Van Manen, 2016: 27).

Bu adımlar ya da başka birçok araştırmacının fenomenolojik uygulama prosedürleri söz konusudur. Oysa Kılınç ve arkadaşları (2018) makalelerinde fenomenolojik araştırmaya dair herhangi bir işlem adımından bahsetmemişlerdir. Bu nedenle de makalelerindeki bulguların tümünün teknik olarak nasıl bulgulandığı bilinmemektedir.

“Araştırmaya katılan Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlara göre, son diyar kategorisidir. Bu kategorinin içinde Suriye ve Mersin metaforları yer almaktadır. Çocukların bu kategori içerisinde belirttikleri görüşler aşağıda verilmiştir.

- Göç Suriye gibidir. Çünkü Suriye’den buraya geldim.

-Göç Mersin, Adana gibidir. Çünkü dayım orada” (Kılınç, Karayel ve Koyuncu, 2018, s. 49).

Makalede veri üretmek için kullanılan soru formunun ‘anlam’ ya da ‘deneyimin anlamı’na dair herhangi bir bulgu görülmemektedir. Dolayısıyla örneğin, “göç, Suriye gibidir”in anlamı belirsiz kalmaktadır. Başka bir deyişle makaleden beklenen fenomenolojik yöntemin icrasında başarısızlıktan söz edilebilir.

Amaç-dışı Sonuçlar

Göç araştırmaları genel olarak, halihazırda cereyan eden süreçlerle ilgili olduğundan bu tarz çalışmaların etkilerinin veya politika yapıcılara yönelik tavsiyelerinin önemli sonuçları olabilir. Bu nedenle, belirli bir yöntemle ulaşılan sonuçların geçerliliği ve güvenilirliği hayati düzeyde önemlidir. Bu kapsamda, ulaşılan sonuçların bulgularının iyi belirtilmiş olması ve araştırmacıların kendi kişisel görüşlerinden ayırt edilebilmesi gerekir. Örnekleme oluşturan makaleler üzerinde yapılan kodlama neticesinde, nitel göç araştırmalarında ‘amaç-dışı sonuçlar’ olarak adlandırılacak metinle ilgisi olmayan sonuçlara ulaşıldığına dair bir veri seti ortaya çıkmıştır. Bu kısımda söz konusu sonuçlar ele alınmıştır.

Etnografik alan araştırmasında, araştırmacının gözlem gücüne ve almış aldığı notları kavramlara dönüştürebilme özelliğine güvenilir. Nitekim Şahin’in (2018) etnografik alan araştırmasında aşağıda verilen elde ettiği sonucu böyle bir niteliğe bağlamak mümkün olabilir.

“Literatüre geleneksel müzikler perspektifini de eklemeyi hedeflemiş olan bu çalışma, Alman toplumuna başarıyla uyum sağlamış ve olağandışı kültürel üretimlerle normları tehdit etmemiş Türk-Alman genç kadınlara, duyulmayan bir müzik üzerinden ses vermiştir. Bu uyumlu “görünmezliğin” altındaysa aidyetler çekişmesi karşımıza çıkmıştır” (Şahin, 2018, s. 194).

Her ne kadar araştırmacıya güven duyulsa ve araştırmacı metninde “Aidyetler Çatışması” adlı bir bölüm açmış olsa da alıntıda dile getirilen “görünmezliğe” nasıl ulaşıldığı belirsiz kalmıştır. Başka bir deyişle yeterli betimlemenin olmayışı okura bu kavramı haklı çıkaracak bir dayanak sunmamaktadır.

Etnografik araştırmaların en önemli özelliklerinin başında yoğun betimleme gelmektedir (Geertz, 2010, s. 20).

Bozan ve Kaştan'ın (2018) alışmasında da benzer bir sonuç görünmektedir. Çalışmada aşağıda ifade edilmiş olan sonuç, metinde herhangi bir bulgu ile desteklenmemektedir. Bu bulgu amaç dışı bir sonuç olarak araştırmacının kişisel kanısı olarak görülebilir.

“Araştırmada öğretmenler, göç yaşayan çocuklarda dil ve iletişim problemleri, gerginlik-şiddet-stres, diğer öğrencilerle anlaşamama ve dışlanma, kültür farklılığı, yalnız ve ie kapanık olma gibi sorunları en çok gözlemledikleri problemler olarak ifade etmiştir” (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 244)

Aynı çalışmada ulaşılan ve aşağıda alıntılanan bir başka sonuç da metnin hem amaı dışında olması hem de böyle bir sonuca ulaşmak için yeterli verinin olmayışıdır. “Öğrenci başarısı okullarda istenilen düzeyde değildir. Özellikle göçle gelen öğrencilerin akademik başarısı düşüktür. Bu öğrencilere yönelik uyum programları yapılmalıdır” (Bozan ve Kaştan, 2018, s. 246). Yazarların makalesinin örneklemine oluşturan öğrencilerin 6'sı göçle geldikten sonra eğitim başarılarının arttığını dile getirmiştir. Dolayısıyla 8 katılımcısı olan bir araştırmada eğer 6 kişi eğitim başarısının arttığını belirtiyorlarsa yukarıda ifade edilen sonucun bulgularını çok açık olarak ve özellikle belirtmek gerekir. Oysa çalışmada böyle bir girişim görülmemektedir.

Benzer şekilde Adıgüzel-Öztoraman ve Tanyaş'ın (2020) alışmalarının sonuç kısmında amaçlarının dışında bir sonucu ifade ettikleri görülmüştür. “Türkiye'deki Suriyeli mülteci kadınların göç deneyimlerini araştırarak, yeniden yerleşim sürecindeki olumlu ve olumsuz değişimleri incelemektir” (Adıgüzel-Öztoraman ve Tanyaş, 2020:197). Adıgüzel-

Öztoraman ve Tanyaş'ın çalışmalarının belirtilen amacı, olumlu olumsuz süreçleri açığa çıkarmak değildir. Aksine metnin giriş ve yöntem kısmında yazıldığı gibi göç sürecinin anneleri güçlendiren yönlerini ortaya çıkarmaktır. “1. Küçük çocuk sahibi mülteci kadınların göç öncesi ve sonrasında yaşadıkları zorluklar nelerdir? 2. Bu zorluklara rağmen yaşanan olumlu deneyim ve dönüşümler nelerdir?” diye ana sorularını belirtmiş olan araştırmacıların çalışmasında olumlu süreçleri dile getirmekle birlikte amacının dışındaki süreçlere de odaklandıkları görülmüştür. Oysa alıntıda, yeniden yerleşme süreçlerine dair dile getirilen bir ifade söz konusu değildir. Ancak metinde yer alan “gündelik hayatın zorlukları” ve “uyum” temaları şüphesiz yeniden yerleşme süreçlerine işaret etmektedir. Fakat yine de araştırmanın amacında bu açık bir şekilde dile getirilmeyip, sonuçta bunların bulgulandığının söylenmesi çalışmanın güvenilirliğini zedelemektedir.

Sonuç

Göç gibi hassas bir konuda araştırma yapan araştırmacıların elde ettikleri verilerin ve sonuçların göç ve göçmen üzerinde etkisi büyüktür. Bu veriler ile çoğunlukla politikalar belirlenmekte ya da ‘göç söylemi’ üzerinden göçmenler ele alınabilmektedirler. Dolayısıyla elde edilecek bu verilerin güvenilir olması elzemdir. Bu çalışmada, göç alanında yapılmış olan nitel araştırmaların yöntemleri sorgulamaya açılmıştır. Yöntemin, araştırmacının problemi belirleme aşamasından yazmış olduğu nihai metne kadar tüm aşamalarda belirleyici olduğu düşüncesinden hareketle yapılan bu çalışmada araştırmacıların doksa’dan uzaklaşıp uzaklaşmadıkları tartışılmıştır.

Metinde “Araştırmacılar nitel desenli araştırma yöntemini nasıl icra etmektedirler? İcra edilen yönteme makalelerde bağlı kalabilmişler midir? Nitel desenle yapılmış çalışmalarda

yönteme dair ne tür problemler söz konusudur?” soruları gündeme alınmış ve seçilen örneklem üzerinden bazı problemler ortaya konulmuştur. Çalışmalarda, yöntemin belirlenmesinde, örneklem seçiminde, nitel desende kullanılan yazım dilinde, elde edilen verilerin nasıl elde üretildiği konusunda ve amaç-dışı sonuçların üretilmesi gibi sorunların yer aldığı yapılan gömülü teori analiziyle ortaya konulmuştur. Bu kapsamda çalışmada, yöntemin araştırmacının her daim sıkı sıkıya sarılması gereken hem bir yol gösterici hem de olası eleştirilere karşı koruyucu bir kalkan olduğu ortaya çıkmıştır.

‘Yöntem-kritiği’, sosyal bilimler alanında güçlendirebilmek ve araştırmacıların çalışmalarında uygulamış oldukları yöntemleri ile olan bağına katkı sunmak adına kaleme alınmış olan bu çalışmada, araştırmacıların zaman zaman yöntemlerinden sapma eğiliminde oldukları görülmüştür. Araştırmacıların yöntemi sadece veri üretim aşaması olarak değerlendirmemelerinin gerekliliği ve araştırmacının her aşamasında yönteme bağlılığın önemi çalışmada açık bir biçimde vurgulanmıştır. Metni yazma, veri toplama ve sonuçlara ulaşma sürecinde araştırmacıların benimsediği yöntem araştırmacılara önemli bir dayanak sunmaktadır. Ancak bu dayanak dahilinde araştırmacıların metinlerinin ‘fal bakma’ olarak da ifade edilebilecek kişisel kanılardan kurtarılıp, bilimsel bir hüviyete ulaşması mümkün olabilmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, göç araştırmaları bağlamında üretilecek olan bilimsel metinlerin yöntemleri konusundaki hassasiyeti artırmaya yönelik bir çağrı niteliğinde değerlendirilebilir.

Çalışmanın bulguları bağlamında nitel desenli göç araştırmalarında başvurulan yöntemin icrası konusunda araştırmacıların dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü her bir yöntemin kendi özel prosedürleri bulunmaktadır ve bu prosedürlerin yerine getirilmesi yöntemin doğru şekilde uygulanması anlamına gelir. Elbette çalışma içinde yeni

prosedürler geliştirilebilir ve bunlar belirlenmiş yöntemle eklenmiş olabilir. Ancak bunun da belirtilmesi gerekmektedir. Böylece yapılacak olası çalışmalar için yöntemli oluş ve incelenen fenomen ile olan ilişkinin güvenilirliği hakkında daha az soru işaretlerinin oluşması sağlanabilir. Ayrıca araştırmacıların, araştırma soruları ile uyguladıkları yöntemin uyuşması konusunda hassasiyet göstermeleri kadar araştırma sonuçlarına sahadan ürettikleri verileri gerekçe göstermeleri de önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel-Öztoraman, S. ve Tanyaş, B. (2020). Suriyeli Mülteci Kadınların Göç Deneyimleri: Zorunlu Göç, Gündelik Yaşam ve Uyum Üzerine Nitel Bir Çalışma, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, (6), 173-210.
- Akar, D. ve Martı, L. (2015). Söylem Çözümlemesi. Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımlar içinde (ss. 242-252). İstanbul: Anı Yayınları.
- Arkonanç, S. (2012). Sosyal İnşacılık. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2014). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi / Teknikler ve Örnek Çalışmalar. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bozan, İ. ve Kaştan, Y. (2018). Göç Yaşamış Öğrencilerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri: Bir Durum Çalışması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (10), 225-248.
- Bray, Z. (2019). Etnografik Yaklaşımlar. Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu Bir Perspektif içinde (ss. 357-379). İstanbul: Küre Yayınları.
- Charmaz, K. (2015). Gömülü (Grounded) Teori Yapılandırması: Nitel Analiz Uygulama Rehberi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2016). Araştırma Deseni. Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2017). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2018). Eğitim Araştırmaları. İstanbul: Edam Yayınları.
- Çelik, S ve İşler, N. K. (2020). Göç Mağduru Suriyeli Öğrencilerin Covid-19 Salgını Sürecindeki Öğrenme Deneyimleri. *Milli Eğitim*, 49 (1), 783-800.
- Durkheim, E. (2012). Sosyolojik Yöntemin Kuralları. Ankara: Dost Kitabevi.

- Gelekcı, K. A. ve Mecik, O. (2021). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Göç Hareketlerinde Sosyal Sermaye Etkisi: İzmir ve İstanbul Örneği. *Journal of Social Policy Conferences*, (80), 199-229.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Hattatoğlu, D. ve Ertuğrul, G. (2009). *Tuttuğumuz Yollar: Kenardan Kuram Kenardan Yöntem. Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından içinde (ss. 17-32)*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Hegel, G. W. F. (2013). *Ana Hatlarla Tüze Felsefesi ya da Doğal Hak ve Politik Bilim*. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Husserl, E. (2010). *Fenomenoloji*. Baykuş, (6), 29-47.
- İosifides, T. (2019). *Nitel Göç Araştırmalarında Epistemolojik Meseleler: Özdüşünümsellik, Nesnellik ve Öznellik. Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar içinde (ss. 112-132)*. İstanbul: Gar Kitaplık.
- Kılinc, F. E., Karayel, F. ve Koyuncu, M. (2018). *Türk ve Suriyeli Çocukların Göç Kavramına İlişkin Metaforlarının Belirlenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18 (40), 37-54.
- King, R. (2019). *Bağlam Temelli Nitel Araştırma ve Avrupa'da Çok-Sahalı Göç. Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar içinde (ss. 40-67)*. İstanbul: Gar Kitaplık.
- Koyuncu, A ve Şimşek, R. (2020). *Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyumda Din Eğitiminin Rolü: Erzincan Üzümlü'deki Ahıska Türkleri Örneği. SEFAD*, (44), 423-444.
- Kümbetoğlu, B. (2018). *Göç Çalışmalarında 'Nasıl' Sorusu. Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde (ss. 49-89)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Özdemir-Mertlioğlu, S. (2018). Türkiye’de Göç ve Gecekondu Olgularına Tarihsel Bir Bakış. Göç Sosyolojisi içinde (ss. 109-130). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Morawska, E. (2019). Nitel Göç Araştırmaları. Uygulanabilir Hedefler, Açık Uçlu Sorular Ve Çok Boyutlu Cevaplar. Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar içinde (ss. 134-156). İstanbul: Gar Kitaplık.
- Moses, J., W. ve Knutsen, T. L. (2016). Bilmenin Yolları: Toplumsal ve Siyasal Araştırmalarda Rakip Metodolojiler. İstanbul: Küre Yayınları.
- Paker, T. (2015). Durum Çalışması. Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımlar içinde (ss. 119-134). İstanbul: Anı Yayınları.
- Şahin, N. (2018). Göç Bağlamında Müzik ve Kimlik İlişkisi: Türk-Alman Genç Kadınlar Örneği. Sosyoloji Dergisi, 38(1), 179–197.
- Van Dijk (2019). Söylem ve Göç. Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar içinde (ss. 266-287). İstanbul: Gar Kitaplık.
- Van Manen, M. (2016). Phenomenology of Practice: Meaning-Giving Methods in Phenomenological Research and Writing. London and New York: Routledge.
- Zapata-Barrero, R. ve Yalaz, E. (2019). Giriş: Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalara Giden Yolu Açmak. Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar içinde (ss. 1-10). İstanbul: Gar Kitaplık.

“MESİH SIRRI”: SAKRAMENTLER FİKRİNİN KUTSAL KİTAP’TAKİ DAYANAĞI (PAVLUS)

Prof. Dr. Canan SEYFELİ

Dicle Üniversitesi/ İlahiyat Fakültesi/ Dinler Tarihi

csefeli@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-3379-2812>

doi: 10.31834/ortadoguvegoc.1010795

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16 Ekim / 16 October 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 3 Aralık / 3 December 2021

Yayın Tarihi / Published: Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Season: December / Aralık

Atıf / Cite: Seyfeli, C. (2021). “Mesih Sırrı”: Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap’taki Dayanağı (Pavlus). *Ortadoğu ve Göç*, 11(2). ss. 332-375

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved

Öz

Makalenin konusu Pavlus'un "Mesih sırrı" fikridir. Pavlus ve "Mesih sırrı" fikri Hıristiyan sakramentler fikrinin Kutsal Kitap'taki dayanağı olarak ele alınmıştır. Hıristiyanlığın temel fikirleri kısmen Eski Antlaşma'ya daha çok İsa ve İncillere dayanmakla beraber çoğunluğunu bugünkü şekliyle ilk formölüze eden Pavlus'tur. "Mesih sırrı" fikri Pavlus'a aittir ve Mesih öğretisinin sır kavramı üzerinden yeniden tanımlanmasıdır. Pavlus Mesih, sır ve "Mesih sırrı" kavramını mistisizm ve sembolizm yüklü bir anlamda kullanmıştır. Mesih veya "Mesih sırrı"nın sakramentlerle ilişkili olarak Kutsal Kitap'taki en açık ifadesi ve göstergesi Evharistiyadır (Son Akşam Yemeği). Bunu Pavlus, "Mesih'te bir olmak" diye de ifade etmiştir. Tanrı'nın sır olan tasarısı Mesih'tir. "Mesih sırrı" Pavlus'a ve başkalarına ifşa olarak onlara Tanrı'nın bilgeliği (Mesih) lütfedilmiştir. Bu bilgelik "Mesih sırrı"nın ifşasıdır ve inananlarda Vaftizle gerçekleşir, ancak Evharistiya Mesih'te bir olmanın temeli ve doruk noktasıdır. Tek olan "Mesih sırrı"nı Kilise Babaları önce Mesih'le ilgili inançları sakrament diye tanımlayarak çoğaltmışlardır. Ardından Yunanca mysteriondan Latince sacramentuma dönüşüme paralel olarak uygulamalara sakrament diyen ilk kişi Tertullian olmuştur. O, "Mesih sakramenti"ne işareti bulunan sır anlamı yüklemiştir. İlk sakramental süreci tamamlayan Evharistiya olmuştur. Ardından sırasıyla Vaftiz ve Konfirmasyon (Mühürleme), Tövbe, Evlilik, Ruhban Takdisi ve Hasta Yağı (Son Yağla Meshetme) sakramental anlamını tamamlamıştır. Böylece ilk defa Augustin'de ifadesini bulan sakramentler fikri, sakramental sürecini Hıristiyanlığın bugünkü biçimine paralel olarak tamamlamıştır. Sonuç olarak Pavlus'un "Mesih sırrı" fikri sakramentler fikrinin Kutsal Kitap'taki dayanağı ve çıkış noktasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, Aziz Pavlus, Mesih Sırrı, Sakramentler, Evharistiya

“THE MYSTERY OF CHRIST”: THE BIBLICAL BASIS FOR THE IDEA OF THE SACRAMENTS (ST. PAUL)

Abstract

The subject of the article is St. Paul’s idea of “mystery of Christ”. Paul and his idea of the “mystery of Christ” are discussed as the biblical basis of the Christian idea of sacraments. Although the basic ideas of Christianity are partially based on the Old Testament, mostly on Jesus and the Gospels, it was Paul who first formulated most of them in their current form. Paul was the first to use the expression “mystery of Christ”. This idea is redefinition of the Messianic doctrine over the concept of mystery. Paul used the word “Christ” and “mystery” and the new concept he created with them in a sense loaded with mysticism and symbolism. The clearest expression and manifestation of Christ or “mystery of Christ” in relation to the sacraments in the Bible is the Eucharist (The Last Supper). Paul also expressed this as “being one in Christ”. God’s secret plan is Christ. By revealing the “mystery of Christ” to Paul and others, God’s wisdom (Christ) was bestowed upon them. This wisdom is the revelation of the "Christ mystery" and is realized by Baptism in believers. But the Eucharist is the foundation and culmination of oneness in Christ. The Fathers of the Church multiplied the one "Christ mystery" by calling the beliefs about Christ the sacraments. Then, in parallel with the transformation from Greek *mysterion* to Latin *sacramentum*, Tertullian was the first to call practices sacrament. He attributed to the "Christ sacrament" the meaning of “the mystery with the sign”. The Eucharist was the

first to complete the sacramental process. Subsequently, Baptism and Confirmation, Repentance, Marriage, Holy Orders, and Anointing of the Sick completed their sacramental meaning, respectively. Thus, the idea of sacraments, which was first expressed in Augustine, completed its sacramental process in parallel with the present form of Christianity. In conclusion, Paul's idea of the mystery of Christ is the biblical basis and starting point of the idea of the sacraments.

Keywords: Christianity, St. Paul, The Mystery of Christ, Sacraments, Eucharist

Giriş

Makalenin konusu sakramentler fikrinin Kutsal Kitap'taki dayanağı olan Pavlus'un "Mesih sırrı" fikridir. Sakramentler fikrinin tarihsel süreçte oluşması "Mesih sırrı"ndan sakramentlere dönüşümü de içine almaktadır. "Mesih sırrı" Mesih ve Mesih öğretisidir, bu ise İsa Mesih'te bir olma düşüncesinde açığa çıkar. Kutsal Kitap'ta Mesih'te bir olmanın en açık uygulaması Evharistiyadır. Evharistiyanın son akşam yemeği, çarmıh, diriliş gibi temel inanç konularının merkezinde yer alması ve kutsama-kutsanma temel anlamıyla tüm inanç ve uygulamalarla bağlantısının olması "Mesih sırrı"nın Evharistiya üzerinden şekillenmesini sağlamıştır. Bu sebeple sakramental anlamı ilk kazanan Evharistiya olmuştur.

Sakramentler teolojisi sırasıyla sakrament fikri, sakramentler fikri, yedi sakrament doktrini ve yedi sakrament dogmasına dönüşme seyrinde işlemiştir. Katolik tarihi X-XVI. Yüzyıllar arasında bu ayinleri içinde sırlı bir lütfun gerçekleştiği ve görünen işareti bulunduğu gerekçesiyle diğer ayinlerden ayırarak yedi sakrament doktrinini geliştirmiş (K'rist'ian Dininde, 1857, s. 164; Schaff, 1907, ss. 633-635, 645, 671, 701-2.) ve Trent Konsili'nin Yedinci Oturumunda (3 Mart 1547)

dogmaya dönüştürmüştür (Schaff, 1877, s. 119). Teorik arkaplanı tartışmayan diğer kiliseler, özellikle doğu kiliseleri ise yedi sakrament doktrinini kabul ederken aslında kadim geleneksel uygulamayı ifade etmişlerdir.

Sakramentler hem iman hem de uygulama boyutu bulunan ayinlerdir. Tartışma sürecinde bütün diğer konularda olduğu gibi sakramentlerin de kaynağı İsa Mesih'te ya da Elçiler döneminde aranmıştır. Bu nedenle yedi sakrament tek tek ele alındığında Kutsal Kitap'a dayanmaları hususunda pek eksiklik duyulmamış ve bunların ortak noktaları üzerinde durulmuştur. Fakat genel sakramentler teolojisine bir dayanak aramaya gerek duyulmamıştır. Başka bir ifadeyle tek tek sakramentlerin Kutsal Kitap'taki dayanakları yeterli bulunmuş ve genel sakramentler fikri için de geçerli olduğu kabul edilmiştir.

Sakramentlerin tek tek Kutsal Kitap'la ilişkisini kurma, çıkış noktasını belirleme, asıl metinlere dayanağını tespit etme veya İsa Mesih tarafından kurulmuş olduğunu ispat etme genel sakramentler fikrine göre daha kolaydır. Çünkü Sakramentler fikri tarihsel sürecini Aziz Augustin'le tamamlamıştır. Ancak Kutsal Kitap'ın dayanak kabul edilmesi bütün zamanlar için geçerli olsa da sakramentler fikrinin Kutsal Kitap'ta tek başına açık ifadesi yoktur. Yine de sakramentler şeklinde çoğul olarak bahsedilen ve teolojisi geliştirilen bu fikir geçmişte Kutsal Kitap çağından başlayarak bir dönüşüm yaşamış ve bugünkü halini almıştır. Bu dönüşüm sürecinde temel dayanak öncelikli olarak Kutsal Kitap ve öncekilerin geleneği olmuştur (Tertullian, 2006g, Chap. XIII). Buradaki geleneğin Eski Ahit'ten bugüne uzandığını söylemek mümkündür. Gelenek sakramentler fikrini Kutsal Kitap'ı yorumlayarak oluşturmuştur. Hıristiyanlığın bir din olarak, bugünkü temel özellikleriyle, kendisini tamamladığı V. Yüzyıla kadar sakramentler fikri de kendi oluşum ve gelişim sürecini tamamlamıştır. Bu süreçte öncekilerin geleneğini, yani

yaşananı etkileyen ve Kutsal Kitap yorumlarını biçimlendiren başka birçok faktör de vardır. Bu faktörleri Yahudi geçmişi, Yunan dini ve siyasi yaşam biçimi, farklı din ve dini hareketlerin eleştirisi gibi ikincil nedenler olarak özetlemek mümkündür. Ancak bu faktörlerden Semitik geçmiş diğerlerine göre daha etkilidir. Diğer faktörlerin etkisi ise daha yüzeyseldir.

Çalışmanın temel amacı, sakramentler fikrinin Kutsal Kitap'a dayandığını, "Mesih sırrı" fikrinin sakramentler teolojisinin dayanağı olduğunu ortaya koymaktır. Bunun yanında, Kutsal Kitap'ta "Mesih sırrı" ile ilişkisi en açık sakramentin Evharistiya olduğunu, sakramental anlam kazanmanın onunla başladığını ve onun üzerinden diğer sakramentlere sirayet ettiğini ve bu dönüşümün mysteriondan sacramentuma olduğunu ortaya koymak tali hedeflerdendir. Evharistiyanın Mesih'te bir olma ritüeline dönüşmesi ve bu anlamıyla hem inanç hem de ayin olması sakramentler fikrinin Evharistiya üzerinden yürümesine neden olmuştur. Diğer sakramentler onun üzerinden sakramental anlam kazanmışlardır. Sakramentler fikrinin kendi sürecini V. Yüzyılda tamamlaması ve bunu Aziz Augustin'de ilk açıklığıyla ortaya koyması söz konusudur. Bu aslında genel Hıristiyanlık sürecine, 451 Kadıköy Konsili ile açıklığa kavuşan Hıristiyanlığın kendisini bugünkü haliyle kurmasına paralel bir gelişmedir.

Sakramentler fikrinin Kutsal Kitap'taki dayanağı olan Pavlus'un "Mesih sırrı" fikri yukardaki hususlar dikkate alınarak sırasıyla "Kutsal Kitap'ta Sakrament: Pavlus ve 'Mesih Sırrı'", "Evharistiya: Kutsal Kitap'ta 'Mesih Sırrı'nın Vücut Bulduğu Sakrament" ve "Evharistiya: 'Mesih sırrı'ndan Sakramentler Fikrine Dönüşüm" başlıkları altında ele alınmıştır.

Kutsal Kitap'ta Sakrament: Pavlus ve “Mesih Sırrı”

Sakramentler fikrinde kullanılan sakrament kelimesinin kökeni Latince sacramentumdur. Bu kelime Hristiyan sakramentlerini çağrıştıran anlamlarıyla Roma hukukunda sadakat yemini veya üst ve alt arasında yapılan anlaşmada altın üstüne veya üst makama karşı anlaşmayı yeminle perçinlemesi anlamında kullanılmaktaydı (Candlish, 1881, s. 13). Tanrıya karşı yemin anlamı da vardı (Schaff, 1914, s. 222). Aynı zamanda işaretleme anlamı da yüklenmiştir (Lacey, 1918, s. 904). Bunlar dikkate alındığında ahitleşme anlamı belirgindir. Kutsal Kitap'ta ve erken Hristiyan metinlerinde sır anlamıyla yaygın kullanılan Yunanca mysterion kelimesinin ise en yakın olduğu kültür havzası Semitiktir (Harvey, 1980, ss. 331-332).

V. Yüzyıl başlarına kadar farklı dillerdeki Kutsal Kitap metinlerinde sacramentum kelimesi kullanılmaz. İlk kullanımı Aziz Jerome (Eusebius Sophronius Hieronymus)'un 405'te tamamladığı ve çoğunluğunu İbraniceden yaptığı Kutsal Kitap çevirisi olan Vulgate'tadır (Hallihan, 2007, s. 11; Köstenberger, 2001, s. 194). Daha önce sır, gizem anlamında Yunanca mysterion (μυστηριον) kelimesi kullanılmaktaydı. Yunanca “mysterion”un yerini zamanla “sacramentum” kelimesi almıştır (Lacey, 1918, ss. 903-904). Yeni Ahit'te mysterion kelimesi yedi sakramenti açık şekilde sır anlamıyla tanımlamamıştır. Pavlus, evliliği Mesih ve kilisesinin birliğine benzeterek sır olduğu iması oluşturmuştur. “Mesih sırrı” fikri ise sırrı en geniş anlamıyla Mesih öğretisi olarak tanımlarken sakramentler fikrinin zeminini oluşturmuştur. Tekil “Mesih sırrı” fikri tarihsel süreç içerisinde çoğul sakramentler fikrine dönüşmüştür. Sır olan Mesih inancı hem inanç hem ayin olan sakramentlere dönüşmüştür.

Pavlus ve diğerleri tarafından okunması, bilinmesi, atıfta bulunulması sebebiyle sır konusunda önce Eski Ahit ele alınmalıdır. “Mesih sırrı” fikri Eski Ahit’te kavram ve olgu olarak doğrudan yer almaz. Sır bilgelikle beraber yer alır. Eski Ahit metinlerinde Tanrı’nın bilgeliği (Ezr.7:25; Eyüp.12:13; Özd.2:6) Tanrı tarafından seçkin insanlara bahşedilir (Çık.28:3; 36:1,2; 1Kr.4:29,30,34; 2Ta.1:10; Eyü.39:17). Bilgelik içseldir ve ruhla ilgilidir (Yas.34:9; 1Kr.3:11). Bilgeliğin sırları Tanrı tarafından bildirilebilen derin sırlardır. (Eyüp.11:6-7). Tanrı, sırrını şu sözden anlaşıldığı üzere seçkin insanlara açıklar: “Rab, sırrını kulu peygamberlere açıklar.”(Kutsal Kitap, 2003, Amos.3:7).

Mesih’in önceleri gizli şekilde var olması fikri Eski Ahit metinlerinin Hıristiyan düşüncesinin merkezinde yer alan Mesih öğretisini de şekillendirmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu, Eski Ahit’ten alıntılar yapan Pavlus’ta açıkça görülür. Pavlus’un “Mesih sırrı” fikrinin ve Mesih öğretisinin İncillerle de bağı vardır ve Eski Ahit’e göre daha açıktır. Sinoptik İncillerde “Tanrı’nın Egemenliği’nin sırları” (Mar.4:11; Luk.8:9-10; Mat.13:11) şeklinde geçerken İsa benzetmelerin halk için olduğunu, öğrencilere ise Göklerin Egemenliği’nin sırlarını bilme ayrıcalığı verildiğini söyler. Buradan Mesih’e iman edenlere sırrın ifşa olduğu anlaşılır. İkinci olarak İsa’nın Mesih olmasının sır olduğunu gösteren bir kullanımdır. İsa’nın ben kimim sorusuna Petrus Mesih cevabını vermiştir. İsa “Bu sırrı sana açan insan değil, göklerdeki Babam’dır...Göklerin Egemenliği’nin anahtarlarını sana vereceğim.” Demiş ve yanındakileri Mesih olduğunu kimseye söylememeleri konusunda uyarmıştır (Mat.16:15-20). İncillerdeki bu sözlerden Mesih’in sır olduğu fikrini üretmek mümkündür.

“Mesih sırrı”, ifadesi ve fikriyle Pavlus’a aittir. Pavlus çeşitli mektuplarında sır konusuna değinmiştir. Ancak “Mesih sırrı”

taamlamasında Hıristiyan teolojisinin ve sakramentler fikrinin merkezinde olan Mesih'e sır kelimesinin yüklenmesi özel bir tanımlamadır. Bu iki kelimenin bir araya gelerek yeni bir kavram oluşturması Mesih'e ve "Mesih sırrı"na dair her şeyi kuşatıcıdır. Bununla birlikte Kutsal Kitap'ta yedi sakrament doktrinindeki ayinler sır diye tanımlanmazlar. Ancak sadece Pavlus'un evliliği benzetme yoluyla sır diye ima etmesi Pavlus'ta evlilik ve sır ilişkisinin incelenmesini gerektirir.

Pavlus, 60'lı yılların başında (Caka, 2009, s. 95) Efeslilere Mektup'ta (Ef.5:23) evliliği Mesih ve kilisesi arasındaki ilişkiye benzetmiştir. Yeni Ahit'te ve Hıristiyan geleneğinde İsa Mesih'in güvey, kilisenin ise geline benzetilmesi söz konusudur. Gelenek, evliliği bu ikisinin birliğine benzetme örnekleriyle doludur. Ermeni Kilisesi'nden bir örnek olarak XII. Yüzyılda Davit Gantzaketsi'nin düğün yorumu ilginçtir: "... ev Cenneti-Göğü, güvey Mesih'i, güveyin babası göksel Baba'yı, gelin Kilise'yi, gelinin babası elçileri ve peygamberleri ve bütün toplananlar kutsal melekleri sembolize eder." (The Penitential of David of Ganjak, 216, 3, 1961, Chap. XXIII). Pavlus'un Ef.5:23'teki ifadesinde esas olan kendisine benzetilen Mesih-Kilise birliğidir. Dolayısıyla Ef.5:31'de Yaratılış kitabına göndermede bulunarak evlilikte erkek ve kadının ikisinin tek beden olacağını belirttiğinde "Bu sır büyüktür; ben bunu Mesih ve kiliseyle ilgili olarak söylüyorum." (Ef.5:32) sözünü özellikle eklemiştir. Burada büyük sır Mesih ve Kilisesinin birliğidir. Evlilik ise büyük olan bu sırı benzetilmektedir. Pavlus, sonrasında evlilikten konuyu çıkarmış ve temel öğretiyi, Mesih'e bağlamıştır. Bir anlamda evliliği Mesih ve Kilisesinin birliği için kullanmıştır. Çünkü asıl düğün Mesih ve Kilisesinin nihai birlikteliğini ifade eden göksel düğündür, Mesih ve Kilisesinin Cennet'teki birlikteliğidir. Bu birlikteliğin yerdeki Kiliseye yansması da açıklayıcı olur. Ermeni Katoğikosu Nerses Şnorhali bunun açık bir örneğini vermiştir. O, nikah kıyılamayan

Doğuş Yortusu oruç günlerinin ve bütün pazarların İsa Mesih ile Kilise'nin göksel düğün günleri olduğunu belirtmiştir (Արարտու Շնորհալի, 1853, ss. 115-117).

Pavlus'taki bu büyük sırta kısaca Mesih öğretisi demek mümkündür. Büyük sır Mektuplarında yer alan diğer ilgili hususlar ele alındığında daha açık hale gelir. Mesih öğretisi sadece Pavlus'un değil Yeni Ahit'in tamamının temel konusudur. Dolayısıyla bütün konular neticede Mesih öğretilerine çıkar. Ancak sakramentler teolojisine kaynaklık eden temel ifadeler Pavlus'a aittir. Eski Ahit ve Yeni Ahit'in diğer metinleri ise iki şekilde Pavlus'a ait hale gelir. İlki, Pavlus'un Eski Ahit'i iyi bilmesi ve kullanması, İsa Mesih'i tanıyan elçiler dönemini iyi tanıması nedeniyle bunları kendisine dönüştürmesi yoluyla. İkincisiyse Pavlus'un kendi öğrencileri, II. Yüzyıl ve sonrasındakilerin Pavlus'un geniş bir alana yaydığı etkili öğretisinin takipçileri ve yayıcıları olmasıyla.

Pavlus'un “bu sır büyüktür” diye ifade ettiği şey mektuplarında “Tanrı'nın tasarısı”, “Tanrı'nın bilgeliği” ve “Mesih sırrı” tamlamalarıyla doğrudan ilişkilidir ve bunların birlikte değerlendirilmesi konuya açıklık kazandırması bakımından önemlidir. Mesih öğretilerine gelince Pavlus'un metinlerinin tamamında, sözü edilen her konuda bir şekilde yer almaktadır ve bu tamlamalar da nihayetinde Mesih öğretisini ifade etmektedir.

Tanrı'nın tasarısı ifadesi Hıristiyan teolojisinin tamamını kapsayan Mesih öğretisiyle ilişkili olarak sır anlamıyla ilk defa Pavlus tarafından kullanılmıştır. Ancak Yahudilerin başına gelenlerin Tanrı'nın bilgeliği ve tasarısıyla gerçekleştiğini gösteren Eski Ahit metinleri de vardır. Mez.33:11'de (Ama Rab'bin planları sonsuza dek sürer, Yüreğindeki tasarılar

kuşaklar boyunca değişmez.) Tanrı'nın tasarısının sonsuzluğu vurgulanırken dünya hayatının tasarlanmasıyla sınırlıdır. Bu tasarının insan tasarısı karşısındaki yüceliğini Özd.21:30 şöyle ifade eder: “Rab’be karşı başarılı olabilecek Bilgelik, akıl ve tasarı yoktur.”. “Mesih sırrı”nın gizli bir şekilde peygamberlerin metinlerinde var olduğu fikrinin temel dayanağı olan Yeşaya, Rab’bin yeryüzünde gerçekleşmesini tasarladığı (Tanrı'nın halkının Asurluların boyunduruğundan kurtulması) bütün dünya için belirlenen tasarıdır. Burada Rab’bin tasarısını boşa çıkarabilecek, “kalkmış durumdaki el”i indirebilecek yoktur der (Yşa.14: 27). Rab’bin tasarısı harika ve bilgelikte insanınkinden üstündür (Yşa.28: 29). Ancak bu tasarılar Yahudilerle sınırlıdır ve Yeremya’da daha açıktır. Tanrı'nın düşündüğü tasarı Babil’den halkını geri getirme sözünü yerine getirmektir (Yer.29: 10-11). Bu tasarılar dünya zamanı ve mekanıyla ve İsrailoğullarıyla sınırlıdır. Bu Yahudi aklına ve algısına uygundur, ancak Yeni Ahit’te özellikle Pavlus’ta bu algı değişmiş, daha genelleşmiştir.

Yeni Ahit’te Tanrı'nın tasarısı Pavlus haricinde iki yerde geçer. Birincisi Luka’dadır, Ferisilerin ve Kutsal Yasa uzmanlarının Tanrı'nın kendileriyle ilgili tasarısını reddetmeleri ifade edilir (Luk.7:30). İkincisi Vahiy kitabında Tanrı'nın sır olan tasarısının tamamlanacağıın söylenmesidir (Va.10:7). Pavlus sonrasına ait bu eskatolojik söylem Pavlus’un fikriyle paraleldir. Ancak Pavlus’un öğretilerinde ve Hıristiyan teolojisinde Tanrı'nın tasarısı yaratılıştan sona her şeyi kuşatır.

Pavlus’ta Tanrı'nın tasarısı 60’lı yılların başında Efeslilere Mektup’ta iki yerde geçer. Ef.3:3’te Tanrı'nın sır olan tasarısı Mesih’tir. İkincisi “Zaman dolunca gerçekleştireceği bu tasarıya göre, yerdeki ve gökteki her şeyi Mesih’te birleştirecek.” (Ef.1:10) ifadesi yine Mesih merkezlidir. Bu nedenle “Mesih sırrı”, hatta büyük sır diye tanımlanan Mesih

ve Kilisesinin birliği Tanrı'nın iradesinin aşamalı olarak gerçekleştirilmesi olarak görülmüştür (Pester, 2000, s. 19). Tanrı'nın iradesinin üç aşamada gerçekleştiği; evrenin sırrının Tanrı, Tanrı'nın sırrının Mesih ve "Mesih sırrı"nın ise kilise olduğu kabul edilmiştir (Kanga, 2000, s. 8). Bunlar aslında üç sır değildir; daha ziyade, bir sırrın üç aşamasıdır. Tanrı Mesih'te ortaya çıkar ve Mesih kilisede ifade edilir. Ef.1:10'daki Mesih'te birleşme gelecek zamanı, ahiretteki-sondaki birleşmeyi ifade eder. Tüm zamanları kuşatan birleşme ise tasarı kelimesi ifade edilmeksizin Mesih ve Mesih öğretisi üzerinden aktarılmış olur. Bunun için Mesih öğretisiyle doğrudan ilişkisi bulunan Tanrı'nın bilgeliği ve "Mesih sırrı" tamlamalarını irdelemek açıklayıcı olur.

Yeni Ahit metinlerinde bilgelik çeşitli anlamlarda kullanılır. Tanrı'nın kutsal bilgisini almış olanlar tanımlanırken İsa'nın bilgeliği, elçilerin bilgeliği ve Pavlus'un bilgeliği (Kol.1: 28) anlamında ifade edilmiştir. Tanrısal bilgelik (1.Ko.1:30) ve göksel bilgelik karşısında dünya bilgeliği (1.Ko.1:20) ve insanın bilgeliği (1.Ko.1:25; 1.Ko.2:4-5; 1.Ko.2:13) karşılaştırması da yapılmaktadır. Ancak Pavlus Tanrı'nın bilgeliği (Ef.3: 10-11) ile doğrudan Mesih'i kasteder. O, açıkça Tanrı'nın sırrı, yani bilginin ve bilgeliğin bütün hazinelerinin saklı olduğu Mesih tanımlaması yapar (Kol.2:2-3). 1.Ko.1:24'te Mesih'i doğrudan Tanrı'nın bilgeliği diye tanımlar (Nock, 1952, s. 196). Bu, "ne şimdiki çağın, ne de bu çağın gelip geçici önderlerinin bilgeliği" değildir (1.Ko.2:6). Bu bilgelik Mesih'tir. Mesih, Tanrı sayesinde Mesih İsa'da olanlar için tanrısal bilgelik, doğruluk, kutsallık ve kurtuluştur (1.Ko.1:30). Ancak "dünya Tanrı'nın bilgeliği uyarınca Tanrı'yı kendi bilgeliğiyle tanımadı" ve Tanrı iman edenleri öteki ulusların saçma saydığı bildiriyle kurtarmaya razı oldu. (1.Ko.1: 21) Bu bildiri İsa Mesih ve müjdedir. Pavlus kendisinin bildirmekle görevli olduğu müjdenin Mesih olduğunu ifade etmiş (1.Ko.9:12) ve sünnetsizlere bildirme

işinin kendisine verildiğini söylemiştir (Gal.2: 7). Pavlus müjdelenen Mesih'i ise 1.Ko.15:3-4'te açıklamıştır: "Aldığım bilgiyi size öncelikle ilettim: Kutsal Yazılar uyarınca Mesih günahlarımıza karşılık öldü, gömüldü ve Kutsal Yazılar uyarınca üçüncü gün ölümden dirildi." (Ayrıca bkz. 2.Ko.11:7; Gal.1:6-9). Pavlus yaymakla görevli olduğu müjdenin kaynağını şöyle açıklar: "... ben onu insandan almadım, kimseden de öğrenmedim. Bunu bana İsa Mesih vahiy yoluyla açıkladı." (Gal.1:12). Bu kurtuluş müjdesidir ve iman edince Kutsal Ruh'la O'nda mühürlenilir (Ef.1:13; Kol.1:5-6). 60 ve sonrası metinlerde Pavlus konuyu daha açıklayıcı hale getiren ifadeler kullanmıştır. Mesih'te Kutsal Ruh'la mühülenme sakramentlerin sır olan yönüne işaret eder. Pavlus Ef.6:19'da bildirmekle görevli olunan şeyi "Müjde'nin sırrı" diye tanımlar, bu "Mesih sırrı"dır ve Rom.1:2-4'te müjde olan Mesih'in sırrı, bilgeliği ve Tanrı'nın tasarısı şöyle açık edilir: "Tanrı, Oğlu Rabbimiz İsa Mesih'le ilgili bu Müjde'yi peygamberleri aracılığıyla Kutsal Yazılar'da önceden vaat etti. Rabbimiz İsa Mesih beden açısından Davut'un soyundandır; kutsallık ruhu açısından ise ölümden dirilmekle Tanrı'nın Oğlu olduğu kudretle ilan edildi.". Pavlus "biz çarmıha gerilmiş Mesih'i duyuruyoruz." (1.Ko.1: 23) sözlerinde Mesih'i çarmıhla ilişkilendirerek açıklar. Ef.3:10'da ise Tanrı'nın çok yönlü bilgeliğinin kilise aracılığıyla bildirilmesinden bahsetmiştir. Pavlus'un "Mesih sırrı"nın bilgelikle ilişkisini kuran şu ifadeleri ise daha açıklayıcıdır: "Tanrı'nın saklı bilgeliğinden gizemli biçimde söz ediyoruz. Zamanın başlangıcından önce Tanrı'nın bizim yüceliğimiz için belirlediği bu bilgeliği bu çağın önderlerinden hiçbiri anlamadı. Anlasalardı yüce Rab'bi çarmıha germezlerdi." (1.Ko.2:7-8).

Tanrı'nın bilgeliği ve Tanrı'nın müjdesi İsa Mesih'tir. Bu müjde sırdır, ancak Kutsal Ruh'la mühülenme ve İsa Mesih'in vahiy yoluyla açıklanması sayesinde Pavlus'a bu sır ifşa olmuştur. Tanrı'nın saklı bilgeliği uyarınca Tanrı'yı kendi bilgeliğiyle

tanıyan Pavlus Tanrı'nın bildirisini yaymakla görevlidir. Pavlus'ta Tanrı'nın tasarısı ve Tanrı'nın bilgeliği neticede İsa Mesih'e ve Mesih öğretisine çıkar. Bu tamlamalarda sır olan ve Mesih'in gelişı ile Pavlus gibi iman etmiş olanlara ifşa olan, ama insanlık için sır olma özelliğini devam ettiren "Mesih sırrı" anlamı mündemiçtir.

"Mesih sırrı" tamlaması Kutsal Kitap'ta iki yerde geçmektedir. Bunlar Pavlus'un 60'lı yıllara ait iki mektubundadır (Ef.3:4; Kol.4:3). Önce Efeslilere Mektup'ta Tanrı'nın sırrı, Tanrı'nın tasarısı, Tanrı'nın müjdesi, bildiri, Mesih ve "Mesih sırrı" bir araya gelmiştir. Buna göre "Mesih sırrı" nı açıklama görevi bulunan Pavlus'a Tanrı, sır olan tasarısını vahiy yoluyla bildirmiştir. "Bu sır önceki kuşaklara açıkça bildirilmemişti. Şimdiyse Mesih'in kutsal elçilerine ve peygamberlerine Ruh aracılığıyla açıklanmış bulunuyor." (Ef.3:5). Bu sır Mesih'tir, Tanrı'nın çok yönlü bilgeliğidir ve Tanrı'da öncesizlikten beri gizli tutulmaktadır, Tanrı'nın başlangıçtan beri tasarladığı ve Rab Mesih İsa'da yerine getirdiği amaca uygundur. "Mesih sırrı" Tanrı'nın Pavlus'a bağışladığı lütuf ve Müjde'dir. Pavlus, kendisine verilen lütuf armağanı uyarınca Müjdeyi yaymak ve ulaştırmakla görevlidir. Bu "Mesih'in akıl ermez zenginliğini uluslara müjdeleme ve her şeyi yaratan Tanrı'da öncesizlikten beri gizli tutulan sırrın nasıl düzenlendiğini bütün insanlara açıklama" (Ef.3:8-9) görevidir. Şimdiki dönemde kilise aracılığıyla göksel yerlerdeki yönetimlere ve hükümlüklere bildirilmesi gereken Tanrı'nın çok yönlü bilgeliğidir. Böylece "Mesih sırrı" nı Tanrı'nın bilgeliği diye de ifade eden Pavlus, Efeslilere Mektubu okuduklarında "Mesih sırrı" nı nasıl kavradığını anlayabileceklerini de söylemiştir (Ef.3: 2-13).

Efeslilere Mektup'ta Pavlus, sırrın kuşattığı zamanı geçmiş zaman ifadeleriyle belirtir. Buna göre önceki kuşaklara açıkça bildirilmemiş ifadesi insanın yeryüzündeki tarihini kuşatır.

Tanrı'nın başlangıçtan beri tasarladığı sır ifadesiyse yaratılış öncesine gider. Ancak Tanrı'da öncesizlikten beri gizli tutulan sır ifadesi Tanrı'da sonsuzluğu kuşatır. Bu geçmişteki Tanrı'da sonsuzluk, aynı zamanda gelecekte sonsuzluk anlamı taşıırken tüm zamanların sırrı anlamına gelir. Böylece “Zaman dolunca gerçekleştireceği bu tasarıya göre, yerdeki ve gökteki her şeyi Mesih'te birleştirecek.” (Ef.1: 10) sözüyle birlikte geçmişte, gelecekte ve şimdi, yani tüm zamanlarda “Mesih sırrı” geçerli olacak anlamı çıkar. Ancak ifşa olan sırrın iman etmeyenlere sır olma özelliği devam etmektedir.

İkinci olarak “Mesih sırrı” tamlaması Kol.4:3'te bir duasında “Tanrı, sözünü yaymamız ve uğruna hapsedildiğim ‘Mesih sırrı’nı açıklamamız için bize bir kapı açsın.” Şeklinde geçer. Ardından şöyle der: “Bu sırrı gerektiği gibi açıklıkla bildirebilmem için dua edin.” Bu sözden ise sırrın ifşa olmakla kalmadığı, hatta ifşa edilmesi gerektiği anlaşılır.

Pavlus'un mektuplarının yazılış tarihine göre sır konusunun gittikçe genişlediği ve daha açık hale geldiği söylenebilir. Bunlardan 55 yılına tarihlendirilen (Caka, 2009, s. 63) Birinci Korintlilerde sevginin bütün sırları bilmekten evla olduğu (1.Ko.13:2), bilmediği dilde konuşma ruhsal armağanı olanın ruhuyla sırlar söylediği (1.Ko.14:1-2) ifade edilir. Ancak “Mesih'in hizmetkârları ve Tanrı'nın sırlarının kâhyaları” sözüyle “Mesih sırrı” ve onun koruyucuları ve yayıcıları olmaktan bahsedilmiştir. Aynı şekilde 1.Ko.2:1'de bazı Grekçe elyazmalarda sır diye geçen “Tanrı'yla ilgili bildiriği” duyurma görevine temas edilmiştir. 57-58'e tarihlendirilen (Caka, 2009, s. 49) Romalılara Mektup'ta sır daha açık hale gelir: “Tanrı, duyurduğum Müjde ve İsa Mesih'le ilgili bildiri uyarınca, sonsuz çağlardan beri saklı tutulan sırrı açıklayan vahiy uyarınca sizi ruhça pekiştirecek güçtedir. O sır şimdi aydınlığa çıkarılmış ve öncesiz Tanrı'nın buyruğuna göre peygamberlerin yazıları

aracılığıyla bütün ulusların iman ederek söz dinlemesi için bildirilmiştir.” (Rom.16:25-26). 60 yılına tarihlendirilen Efeslilere mektupta ise sır “Mesih sırrı” ifadesiyle daha açık hale gelir. Ayrıca burada sır olan Tanrı’nın tasarısı, “Mesih sırrı”, lütuf anlamında kişiye Tanrı tarafından verilen sır, Tanrı’da öncesizlikten beri gizli tutulan sır, Tanrı’nın bilgeliği olan sır, bildiri anlamlı sır şeklinde tanımlamalar yapılmıştır (Ef.3:1-11). Pavlus’un Mesih ve kiliseyle ilgili olarak söylediği büyük sır (Ef.5: 32) ve bildirmekle görevli olduğu Müjde’nin sırrı (Ef.6: 19) sözleri yine aynı metinde geçer. 62-63 yıllarına tarihlendirilen (Caka, 2009, s. 112) “Mesih sırrı” tamlamasının kullanıldığı Koleselilere Mektup’ta Pavlus, Tanrı’nın sırrını “bilginin ve bilgeliğin bütün hazinelerinin saklı olduğu Mesih” (Kol.2:2-3) şeklinde tanımlar. “Mesih sırrı”nı en açıklayıcı sözleri şunlardır: “Görevim, Tanrı’nın sözünü, yani geçmiş çağlardan ve kuşaklardan gizlenmiş, ama şimdi O’nun kutsallarına açıklanmış olan sırrı eksiksiz duyurmaktır. Tanrı kutsallarına bu sırrın uluslar arasında ne denli yüce ve zengin olduğunu bildirmek istedi. Bu sırrın özü şudur: Mesih içinizdedir. Bu da size yüceliğe kavuşma umudunu veriyor. Her insanı Mesih’te yetkinleşmiş olarak Tanrı’ya sunmak için herkesi uyararak ve herkesi tam bir bilgelikle eğiterek Mesih’i tanıtıyoruz.” (Kol.1:24-27). Burada, Mesih ve Kilisesinin birliğinin büyük sır olma anlamı Mesih’te yetkinleşmek ve Mesih içinizde şeklinde evharistik anlamıyla pekişmiş olur. Bu, aynı zamanda büyük sırrın Mesih’in yaşamı olduğunu da gösterir. (Borras, 2013, s. 7) Mesih’te bir olmak, sakramentler teolojisinin en temel anlamıdır ve bu metinlerde Pavlus bunun özünü vermiştir. Dolayısıyla Mesih’te olmak, Hıristiyan olmak sırdır, sırlı bir birlikteliktir. 63-65 yıllarına tarihlenen (Caka, 2009, s. 132) Timoteos’a mektubunda Pavlus şu sözlerinde sır olan Mesih’i daha açık hale getirir: “Kuşkusuz Tanrı yolunun sırrı büyüktür. O, bedende görüldü, Ruh’ça doğrulandı,

Meleklerce görüldü, Uluslara tanıtıldı, Dünyada O'na iman edildi, Yücelik içinde yukarı alındı.” (1.Ti.3:16).

Pavlus'un sırra dair ifadelerinde nihayetinde Mesih ve Kilisesi'nin birliği açığa çıkar. Pavlus'un Mesih ve Kilisesiyle ilgili ifadeleri de dikkat çekicidir. O, Mesih hakkında “Kilise O'nun bedenidir.” (Ef.1:23), “Mesih bedenin kurtarıcısı olarak kilisenin başı...” (Ef.5: 23) ve “Bedenin, yani kilisenin başı O'dur.” (Kol.1: 18) sözleri Hıristiyanlık tarihinde Mesih'te bir olmayı ifade etmiştir. Vaftizle bedene girmek, Konfirmasyonla Kutsal Ruh'u almak ve o bedende Mesih'in tenini ve kanını alarak Evharistiyada zirveye ulaşmak. Böylece “Mesih sırrı” tek beden olma anlamıyla sakramentlerde hayata geçerken inanç ve uygulama, görünür ve görünmez, somut ve soyut anlamda Mesih'te bir olmayı tamamlamış olur. Bu birliğin kökeni Evharistiyadaki “Mesih sırrı”dır, bu yüzden sakramental süreç Evharistiya üzerinden yürümüştür.

Evharistiya: Kutsal Kitap'ta “Mesih Sırrı”nın Vücut Bulduğu Sakrament

Pavlus'un sır ve “Mesih sırrı”na dair fikirleri Mesih öğretisini ifade etmektedir. Sır Mesih'tir, bu nedenle İsa'nın yaşamı da “Mesih sırrı”na dahildir. Mesih'in yaşamı gibi “Mesih sırrı” da çarmıhta merkezileşmiştir. Çarmıh ve etrafındaki olaylar, Hıristiyanlık tarihinde O'nun acı çekmesi anlamında Mesih'in tutkusu diye de isimlendirilir. Bu sebeple “Mesih sırrı” hem İsa Mesih'in yaşamıyla hem de bu yaşamı hayata uyarlamayla ilişkilendirilmiştir (Lee, 2000, s. 14). Mesih'in son haftasını, özellikle son akşam yemeği, çarmıh ve dirilişi, yani “Mesih sırrı” ve Mesih öğretisini “Mesih'te tek beden” diye kısaca ifade etmek mümkündür. Bu hem cemaatteki farklılıkların birliği hem de özellikle Mesih ve Kilisesinin birliğidir (Choate, 1889, s. 190). Bu birlik, birleşme ve tek beden olma fikri Son Akşam

Yemeğinde kurulmuş olan Evharistiyada açığa çıkar. Evharistiyada Mesih'in gerçekten var olduğuna ve kurban anlamıyla sembolik değil de hakikaten gerçekleştiğine inanılması (Aydın, 2011, s. 266) Hıristiyan kiliselerin çoğunluğunu kapsayıcıdır.

Pavlus'un sır ve "Mesih sırrı" fikri temelde Mesih'in teni ve kanını alarak bir olmada, yani Evharistiyada gerçekleşir. İsa Mesih'in bedeni olan kilise komünyonu olarak İsa Mesih'te bir olmanın zirvesine çıkmış olur, yani sır ifşa olmuş olur. Mesih'te tek beden olma anlamına gelen Evharistiya "Mesih sırrı"ndan sakramentler fikrine dönüşümde inanç ve uygulama yönleriyle taşıyıcı rol oynamıştır. Dolayısıyla Evharistiya, "Mesih sırrı" ile sakramentler fikrini, I. Yüzyıl ile V. Yüzyıl başlarını, Pavlus ile Aziz Augustin (354-430)'i birleştiren bir köprü vazifesi görmüştür. Bu süreçte "Mesih sırrı"ndan Evharistiyaya, Evharistiyadan sakramentler fikrine bir dönüşüm yaşanmıştır. "Mesih sırrı" Hıristiyan inanç ve uygulamalarından en çok Evharistiyada vücut bulmuştur.

Hıristiyanlık tarihinde Evharistiya Son Akşam Yemeğine temellendirilmiştir. Son Akşam Yemeği Kutsal Kitap'ta üç İncil'de birer defa (Mat.26:17-30; Mar.14:12-26; Luk.22:7-23) ve onu "Rab'bin sofrası" diye tanımlayan Pavlus'ta bir defa tam olarak geçer (1.Ko.11:23-25). Pavlus, İsa'nın sözlerini fikirlerinde formülize etmiştir (1.Ko.11:20). Pavlus'un formülize ettiği öğretiyi kendi ifadesiyle "Mesih'te tek bir beden" (Rom.12:5) diye ifade etmek mümkündür. Yine Pavlus'a ait tanımlamalarla Mesih öğretisini Tanrı'nın bilgeliği, Tanrı'nın tasarısı ve "Mesih sırrı" gibi tamlamalarla isimlendirmek de mümkündür. "Mesih'te tek bir beden" öğretisi, Pavlus'un sır olarak ifade ettiği bir husustur (Ef.3:4-9). Bu öğretinin Vaftizle ilişkisi önemlidir (1.Ko.12:13), fakat bu öğretinin temellendiği

sakramental ayin ve Mesih'te tek bir beden olma teolojisinin zirvesi Evharistiyadır.

Pavlus, Mesih'te tek beden olmayı Evharistiyayla doğrudan ilişkilendirerek açıklıkla ifade etmiştir: “Tanrı’ya şükrettiğimiz şükran kâsesiyle Mesih’in kanına paydaş olmuyor muyuz? Bölüp yediğimiz ekmekle Mesih’in bedenine paydaş olmuyor muyuz? Ekmek bir olduğu gibi, biz de çok olduğumuz halde bir bedeniz. Çünkü hepimiz bir ekmeği paylaşıyoruz.” (1.Ko.10:16-17). Ekmek, Mesih’in ekmek şeklinde tanımlanması ve Son Akşam Yemeğinde zikredilen İsa’nın bedenine göndermedir. Böylece Pavlus Mesih’in beden ve ekmek, bedenin kilise ve kilisenin de İsa Mesih'te tek beden olma anlamına işaret etmiş olur. Başka bir yerde bu birliği “tek bir umuda çağrıldığınız gibi, beden bir, Ruh bir, Rab bir, iman bir, vaftiz bir...” (Ef.4:3-5) sözleriyle tek beden olmayı, Evharistiyada İsa Mesih ile O’na paydaş olmayı vurgulamıştır.

İsa Evharistiyanın temelini Son Akşam Yemeğinde ekmeği bedeni, kaseyi kanı olarak sunarken “günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır.” (Mat.26:28) sözüyle atmıştır. Akıtılan kan ifadesi Evharistiyanın çarmıhla ilişkisini ve kurban anlamını kurmuştur. Bu gizli anlam tüm Mesih öğretisine sirayet etmiştir. Pavlus ise bu öğretiyi hem inanç hem de uygulama boyutuyla şekillendirmiştir. Pavlus’un sembolizmi iyi bilinen bir husustur (Gündüz, 2001, s. 239) ve bahsi geçen sözler sıradan anlamı barındıran bir sembolik anlatıma sahiptir. Sembolik anlatım beş duyuyla algılanamayanı anlama imkanı sunmuştur. Ekmeğin beden, kanın şarap, Mesih’in cemaat ve beden, bedenın kilise ve kilisenin İsa Mesih'te tek beden olması fiziksel olarak mümkün değildir. Dolayısıyla burada bir paradoks vardır (Choate, 1889, ss. 200-201). Mantıken mümkün olmayana sembolizm vasıtasıyla anlamlar yüklenmesi mümkündür, ama bu inanç meselesidir. İnanç,

“Mesih sırrı”nın Evharistiyadan sakramentler fikrine evrilmesinde rol oynamıştır. Bunu Mesih’e yüklenen anlamlarla inanç vasıtasıyla olurken inanılanı anlama çabasıyla gerçekleşmiştir.

Son Akşam Yemeğinde özellikle Evharistiyanın uygulama boyutuyla ilgili bir nokta daha vardır. Son akşam yemeği asıl olarak Mesih ve elçilerin biraraya gelerek özel sözlerin söylendiği ve yemek yendiği bir uygulamadır. Ancak bir ritüele dönüşmesine zemin hazırlayan İsa’nın “Beni anmak için böyle yapın” (Luk.22:19) emridir. Tek olan bu sözü Pavlus hem ekmeği hem de kaseyi söylerken tekrar etmiştir (1.Ko.11: 23-25). Pavlus, Elçiler ve öğrenciler bir araya geldiklerinde bu söz uyarınca Mesih’te bir olma ritüelini, yani zikri geçen anmayı yapmışlardır. Bu Evharistiyadır, fakat Evharistiyanın sakramental bir ayin haline gelmesi, bugünkü uygulama biçimine ve anlamlarına ulaşması tarihsel süreç içerisinde gerçekleşmiştir (Seyfeli, 2015, ss. 260-270).

İncillerde kase figürü İsa’nın “Benim içeceğim kâseden siz de içeceksiniz, benim vaftiz olacağım gibi siz de vaftiz olacaksınız.” (Mar.10:38-40; Mat.20:22-23) sözünde geçerken bir ritüele asli günahı kaldıran çarmıh anlamı yüklenmiş olur. Bununla birlikte Mesih’te bir olmanın ve “Mesih sırrı”nın inanç ve ritüel boyutu Evharistiyada açığa çıkar. Sakramentler fikri Evharistiyanın anlamları üzerinden biçimlenirken temel anlamı kuruluşundaki sırrani birliktir. Bu nedenle elçiler İsa’dan sonra ilk bir araya geldiklerinde paydaşlık ve ekmek bölme ilk uygulamaları olmuştur (Elç.2:42). Pavlus ise Evharistiya uygulamasına ve düzenine dair haftanın ilk günü (pazar) ekmek bölmek için bir araya gelindiğini (Elç.20:7) ve bunun gün doğuncaya kadar sürebildiğini belirtmiştir (Elç.20:5-11). Pavlus, Korintlileri uyarı niteliğindeki yazısında Mesih’te bir olmayı merkeze almıştır. 1.Ko.10:16’da Evharistiyanın Mesih’te bir

olma anlamını açıklamış ve şu uyarılarında inanç ve uygulama yönüne işaret etmiştir: “Toplandığınızda Rab’bin Sofrası’na katılmak için toplanmıyorsunuz. Her biriniz ötekini beklemeden kendi yemeğini yiyor. Kimi aç kalıyor, kimi sarhoş oluyor. Yiyip içmek için evleriniz yok mu?” (1.Ko.11:20-22). Pavlus İsa’nın Son Akşam Yemeğindeki sözlerini aktardıktan (1.Ko.11:23-5) sonra Evharistiyayı çarmıhla ilişkilendirmiştir. Buna göre Evharistiya Mesih’in gelişine kadar O’nun ölümünü, çarmıhını ilan etmek anlamındadır (1.Ko.11:26-28). Buna göre Pavlus’ta, dolayısıyla Kutsal Kitap çağında Evharistiya, Pazar gecesi ekmek-şarap paylaşılan hatıra yemeğidir. Bu hatıra Mesih’in ölümü, çarmıhı anlamındadır. Bu inanç ve ritüel yönü Evharistiyanın sonraki süreçteki güzergahını belirleyen temel özellikleridir.

Evharistiya: “Mesih Sırrı”ndan Sakramentler Fikrine Dönüşüm

Sakramentler fikri ve Evharistiyanın gelişiminde Kutsal Kitap ve gelenek iki önemli etkidir. Kutsal Kitap’ta sakramentlerin çıkış noktası tek olan “Mesih sırrı”, en geniş anlamıyla Mesih öğretisiydi. II. Yüzyıl başlarından itibaren özellikle Kilise Babaları Mesih fikrine dair inanç ve uygulamaları açıklama ihtiyacı duydular ve böylece Mesih öğretisi genişledi, parçalara ayrıldı. Bu parçalar da sır diye tanımlanmaya başladı. Böylece tekil olan “Mesih sırrı” önce Antakyalı Ignatius’la inanç konusunda, ardından Tertullian’la birlikte ritüel olarak çoğaldı ve sırlara dönüştü.

Kutsal Kitap çağıyla ilişkilendirilen, ancak sonraki dönemlere tarihlendirilen Didache (Oniki Havarinin Öğretisi)’de Pavlus’un “şükran kasesi” (1.Ko.10:16) ifadesi “şükran günü”, yani Evharistiya (“The Teaching”, 2004, Chap. IX, X), Pavlus’un haftanın ilk günü ifadesi ise “Rab’bin günü” (“The Teaching”,

2004, Chap. XIV) diye isimlendirilmiştir. Didache'de Evharistiya günü belirginlik kazanırken komünyon için vaftizin şart olduğu Mat.7:6'daki "Kutsal olanı köpeklere vermeyin." sözüne dayandırılmıştır.

Antakyalı Ignatius (30-107), Meryem'in bakireliği, Mesih'in doğumu ve Rab'bin ölümü (Ignatius, 2002b, Chap. XIX) şeklinde dünyanın prensinden (Şeytan) saklı üç ünlü sırdan bahsetmiş ve sır anlamını Yunanca mysterion kelimesiyle karşılamıştır. Bu üç sır Mesih öğretisinin önemli konuları olup Mesih'in babasız doğumu ve çarmıhı şeklinde ikiye indirilebilir. Burada kastedilen "Mesih sırrı"dır. Bunun Evharistiya olduğu ise Ignatius'un sonraki sözlerinden anlaşılır. O diyakonları "Mesih'in sırlarının hizmetkârı" diye tanımlarken ekmeğin ve içkinin idarecisi olmadıklarını (Ignatius, 2002d, Chap. II) da vurgulamıştır. İdarecilerin ise kahinler (piskopos veya izin verdiği papaz) (Ignatius, 2002c, Chap. VIII-IX) olduğunu belirtmiştir. O, Piskoposlar olmaksızın hiçbir şey yapma derken kahinlerin vaftiz, kurban sunma, takdis-atama ve üzerlere el koyma görevleri olduğunu belirtmiştir (Ignatius, 2002a, Chap. III). Böylece dört sakramente açıkça değinmiştir. Ancak bunları sır diye tanımlamamıştır. O idareciliği, Yeni Ahit'te (Rom.15:16) Tanrı'ya hizmet etmek, kahinlik etmek veya kurban sunmak anlamındaki Yunanca ierourgéo terimiyle karşılamıştır (Ignatius, 2002a, Chap. III).

II. Yüzyılda Evharistiyanın haftalık uygulama günü Pazar (diriliş günü) iken yıllık kutlaması Paskalya olarak gelişmiştir. Paskalya'nın Son Akşam Yemeğinde belirgin olan Fısh ile bağlantısı Yahudi geleneğinden kaynaklıdır (Nock, 1952, s. 200). Dolayısıyla bazı eski uygulamalar "Mesih sırrı" ile ve Mesih öğretisiyle yeniden biçimlenmiştir. "Mesih sırrı" ile şekillenmeye işaret eden en önemli örnek Yeni Ahit ile ifşa olan Mesih'in ve Mesih'le ilgili inanç ve uygulamaların Eski Ahit'te

önfigürlerinin bulunması fikridir. Barnabas (M.100?) vaftiz ve haçın Eski Ahit'teki önfigürlerine değinmiştir (Barnabas, 2002, Chap. XI). Ancak Justin Martyr (M.110-165) Yahudi Trypho'ya karşı yazdığı için önfigür konusunda daha açıklayıcı bir örnek sunmuştur. Justin, Fısıh sırrının Mesih'in önfigürü olduğunu söylemiştir (Justin Martyr, 2002a, Chap. XL). Ayrıca Evharistiyanın, ekmek ve kasesinin önfigürlerinden bahsetmiştir (Justin Martyr, 2002a, Chap. XLI, CXVII). O Mesih'in doğum sırrı (Justin Martyr, 2002a, Chap. XLIII), "Mesih sırrı" (Justin Martyr, 2002a, Chap. XLI, CXVII), Mesih'in önfigürünün sırrı (Justin Martyr, 2002a, Chap. CXX), kurtuluş sırrı (Justin Martyr, 2002a, Chap. LXXIV), haçın sırrı ve Mesih'in haçının ağacının sırrı (Justin Martyr, 2002a, Chap. LXXXVI, XCI, CXXXI, CXXXIV, CXXXVIII) ibarelerini kullanarak bunların Eski Ahit'teki önfigürlerinden bahsetmiştir. Justin Evharistiya ritüelinin farklı yönlerine; vaftiz şartına (Justin Martyr, 2002b, Chap. XLIV) ve öperek selamlaşmaya (sevgi öpücüğü) (Justin Martyr, 2002b, Chap. LXV) değinmiştir. O mysterion kelimesini kullanarak Evharistiyanın ve "Mesih sırrı"nın Eski Ahit'te gizli şekilde var olduğunu söylemiş olur (Nock, 1952, s. 205). Justin, Evharistiyanın ayin sürecini açık şekilde ilk anlatandır. Buna göre önce elçilerin hatıraları veya peygamberlerin sözlerinden okumalar olur. İdareci öğütlerde bulunur ve herkes dua için ayağa kalkar. Ardından ekmek, şarap ve su getirilir. İdareci dua ve şükranında bulunarak kutsamayı gerçekleştirir. Amin denir. Kutsanan Evharistiya diyakonlar tarafında katılanlara dağıtılır. Katılmayanlara şükran sunusu diyakonlarca götürülür (Justin Martyr, 2002b, Chap. LXV, LXVII).

Irenaeus (M.120-202) "Mesih sırrı" ile ilgili inançların sır diye tanımlanmasının farklı örneklerini ortaya koyar. O, heretiklere karşı yazısında bilgelik ve "Mesih sırrı" ilişkisinden hareketle sadece Pavlus'a değil diğer elçilere de bu sırrın ifşa olduğunu ispatlama gayretinde olmuştur (Irenaeus, 2002a, III/XIII-XIV).

Irenaeus, *mysterion* sözcüğüyle “diriliş sırrı” ifadesini kullanmıştır (Irenaeus, 2002a V/XXXIII, Ayrıca bkz. 2002b, L). Theophilus (M.115-168-181?) ise evliliğin Eski Ahit’te sır olarak mevcut olduğunu Yaratılış kitabından hareketle ileri sürmüştür (Theophilus of Antioch, 2004, II/XXVIII). II/I-III.

III. Yüzyıl başları, “Mesih sırrı” ve Evharistiya ilişkisine dair daha açık veriler barındırır. Evharistiya ekmeği ve içeceğinin tek kupada karışımı hakkında yazan (Clement of Alexandria, 2004a, II/I-III) Clement (M.153–193–217?), *mysterion* kelimesini kullanarak sırrın elçilere ve Pavlus’a ifşasını işlemiştir (Clement of Alexandria, 2004b, V/X). O, “Mesih sırrı”nın inançsal yönünün çokluğunu açık şekilde gösteren “inanç sırları” ifadesini ilk kullandır (Clement of Alexandria, 2004b, V/XI). Clement, başka bir yerde “eklesiastik bilginin sırları” (Clement of Alexandria, 2004b, VII/XVI) ifadesini kullanırken kiliseye ait bilginin çokluğuna işaret etmiş olur. Burada, “Mesih sırrı”nın çoğalmasa inançlardan ritüellere sakramental geçişe işaret kabul edilebilir.

Clement aynı eserlerinde Evharistiya ekmeği ve şarabının sembol olduğunu belirtmiştir. Ancak Kilise Babaları bizzat *mysterion* kelimesini sembol ve sır anlamında da kullanmışlardır (Nock, 1952, s. 204). Bu, aslında sırrın görünür olmasının sembole, yani sembolün görünmeyeni anlatma gücüne ihtiyaç duymasıyla alakalıdır. Sakramental anlamın gelişmesinde, gizli anlamların yüklenmesinde beş duyuyla algılanamayan ve sır olarak yer tutan/tuttuğuna inanılan bir şeyin varlığını kabul etmek, özellikle onu anlatabilmek ve ifade düzeyine çıkarabilmek için sembol ve sembolik anlatımdan faydalanılması gerekmiştir. “Mesih sırrı”nın işareti bulunan sakramental ayin fikrine dönüşümde sembolik anlam yükleme rol oynamıştır. Böylece “Mesih sırrı”nın inançsal yönü sembolizmle uygulamalara yüklenirken inançsal yön sır ve

görünmez olanın bu uygulamalarda sembolizmle açığa çıktığına inanma şeklinde yürümüştür.

“Mesih sırrı”ndan sakramentler fikrine dönüşüm tarihinde Tertullian (M.145-220) ilk dönüm noktasıdır. Bu, Yunanca mysterion kelimesinden Latince sacramentum kelimesine dönüşüm, Mesih’e dair inançlardan inanç ve ritüel bütünlüğüne geçiş ve ayinden işareti bulunan sakramental ayine geçiş biçiminde olmuştur.

“Mesih sırrı”ndan sakramentler fikrine geçişin en önemli göstergelerden ilki Latince sacramentum kelimesine geçiştir. Bu kelimeyi ilk kullanan Tertullian’dır (Tertullian, 2006a, I/VII, XV, XVI). O “Mesih sırrı” ile ilgili hem inanç hem de uygulamaları bu kelimeyle tanımlamıştır. Mesih’i ve Mesih’le ilgili inançları ya doğrudan Mesih sakramenti (sakramentleri) gibi Mesih’i tanımlayan (Tertullian, 2006f, Chap. V, 2006d, Chap. IX, 2006j, Chap. II, 2006o, Chap. XL, 2006l, Chap. IX, 2006g, Chap. II, 2006e, Chap. III) ya da Mesih’in haçının sakramentleri (Tertullian, 2006d, Chap. X) ve iman sakramenti (Tertullian, 2006i, Chap. XVIII) gibi Mesih’le ilgili inançsal konuları bu kelimeyle karşılamıştır.

Tertullian, uygulamalara dönük kullanımlarında Evharistiyayı (Tertullian, 2006m, Chap. III) veya işaretlerini (Tertullian, 2006n, V/VIII); vaftizi (Tertullian, 2006e Chap. IX, 2006c, Chap. XXVII) ve işaretlerini (Tertullian, 2006e, Chap. I, XII, XIII) ya da anlamlarını (Tertullian, 2006n, I/XXVIII) sakrament diye tanımlamıştır. Bunun yanında daha genel “kutsama sakramenti” ifadesine yer vermiştir (Tertullian, 2006i, Chap. XIV). Tertullian bütün eserlerinde inanç ve uygulamalarda sacramentum kelimesini kullanmıştır. Ancak, ritüellerin işaretleri ve anlamlarıyla sakrament olarak tanımlanması ilktir. Ayrıca o, vaftizde kutsamanın Yakup’un torunlarını kutsadığı

eski sakramental ayinden türediğini söylerken (Tertullian, 2006e, Chap. VIII) ilk defa sakramentlerden birisinin uygulama boyutunun Eski Ahit'te önefigürü bulunduğuna işaret etmiştir. Ayrıca bu sakramental ayin fikrine geçişin de ilk işaretidir.

Tertullian'ın bu kullanımlarında dikkat çeken temel nokta öncelikli olarak Evharistiyayı sacramentum kelimesiyle sırdiye tanımlamasıdır. Bunu önce vaftizden başladığı bir söyleminde yapmıştır, ancak vaftizi böyle tanımlamamıştır (Tertullian, 2006m, Chap. III). İkinci olarak bütün kullanımlarında Evharistiyanın Mesih'te bir olma anlamı üzerinden tanımlama yapmıştır. Dolayısıyla Mesih'te bir olmanın ilk eylemi olan Vaftizi de sakrament olarak tanımlamış ve çoğul kullanımlarıyla Vaftizde çok sakrament olduğunu belirtmiştir.

Tertullian İsa'nın meshedilme sırrından Mesih ismini aldığını söylerken (Tertullian, 2006b, Chap. XXVIII) ve "Mesih doktrininin sırrı" (Tertullian, 2006b, Chap. XXX) gibi bazı inançla ilgili ifadelerinde mysterion kelimesini kullanmıştır. Ancak Evharistiya, Vaftiz, kutsama gibi ayinler için sacramentum kelimesini kullanarak inanç ve ritüel ayırımı yapması sakramental ayin fikrine geçişi ifade etmektedir. Bu, tek olan "Mesih sırrı"nın sakramental ayinlerle çoğaldığını göstermektedir. Ayrıca su, ekmek ve şarap gibi görsel işaretlerin sacramentum kelimesiyle tanımlanması ise sakramentlere gizli ama işareti bulunan sırd anlamı yüklediğini ortaya koymaktadır. Böylece içinde Mesih öğretisinin gizli olduğu ve sakramental bir işareti bulunan ayinler-ritler fikri oluşmuştur.

III. Yüzyıl başlarında Tertullian'dan itibaren sırd kelimesi sacramentum kelimesiyle de karşılanır olmuştur. Mysterium kelimesini daha fazla kullanan Origen (M.185-230-254?) Mesih öğretisiyle ilgili 'diriliş sırrı' tamlamasına yer vermiş (Origen,

2006a, I/VII, III/ LXI) ve işaretleri bulunan gizli ve anlatılamaz sır konusuna değinerek (Origen, 2006b, IV/I;10, 14, 22) sakramental dönüşümü daha da derinleştirmiştir.

Eski Ahit'ten bir figürün bir sır ve Kilise'nin önfürü olarak kabul edilmesi Commodianus (M. 240)'ta da görölmektedir (Commodianus, 2006, Chap. XXXIX). Aslında bu şekilde kabul eden Kilise Babaları "Mesih sırrı"nın İsa'ya kadar gizlendiğini ve O'nun gelişiyile ifşa olduğunu ileri sürmektedirler. Bu, Kutsal Kitap'ta Pavlus'un "Mesih sırrı" fikriyle ve Mesih öğretisiyle paralel yürüyen bir bakıştır. Yine Cyprian (M.200-258) da sırları Latince sacramentum kelimesini kullanarak inanç sakramenti (Cyprian, 2004, Epistle XXX/3) ve katolik kilisenin sakramenti (Cyprian, 2004, Epistle LI/21) tamlamalarına yer vermiştir. O, 'Rab'bin kurban sakramenti' ifadesini kullanırken Mesih'in kurban edilmesinin Melkisedek düzenine göre olduğunu ve bu düzendeki ekmek ve şarabın da Evharistyanın, dolayısıyla bir ayinin önfürü olduğunu işlemiştir (Cyprian, 2004, Epistle LXII/4). O'nun 'fısh sakramenti' (Cyprian, 2004, Epistle LXXV/4) ve 'İsa Mesih'in kurtuluş sakramenti' şeklindeki kullanımları yine Evharistiyaya, "Mesih sırrı" ve öğretisine vurgu yapmaktadır (Cyprian, 2004, Epistle LXXV/12,17; LXXVI/2). Cyprian Vaftizi de açık şekilde sakrament diye isimlendirse de (Cyprian, 2004, Epistle LXXI/1; LXXII/21, 22; LXXIV/9,13,17; LXXV/15) sakramentler fikrinin gelişiminin merkezinde yine Evharistyanın durduğu anlaşılmaktadır.

Mesih ve Kilisesi'nin birliğinin ve Mesih'in Kilise'de diri yaşamının temel işareti Evharistiya, Son Akşam Yemeğinde kurulmuştur. Buna göre görünür işareti bulunan ayinsel sakrament fikri Evharistiya ile başlamıştır. Bu, kadim kilisede, hatta bugün bile sakrament teriminin özel olarak Evharistiyayı tanımlar şekilde kullanılmasında da görülür. Dolayısıyla Evharistiya sakramental gelişimini tamamlayan ilk sakrament

olmuştur. Bunu Kilise Babalarının hemen hepsinde görmek mümkündür (Seyfeli, 2015, s. 106).

Evharistiyadan sonra biçimlenen sakrament Vaftizdir. Bu, Evharistiyayı alma şartı olarak ifade edilmesiyle başlamıştır. Ancak, Tertullian'da Vaftizin sakramental işaretlerinden hareketle sır diye tanımlanması Evharistiyanın ardından biçimlenen sakramentin Vaftiz olduğuna işaret etmektedir. Bu, Tertullian'da Vaftizin “Mesih sırrı” ve öğretisi içerisinde sakramental anlamını tamamladığı anlamına gelir.

Vaftizli olmak, diğer sakramentleri almanın şartıdır. Ancak sakramental gelişimde “Mesih sırrı” ve bu sırrı almak anlamında ifşası en açık biçimde Evharistiyada gerçekleşir. Ayrıca Evharistiyanın, en azından komünyonun tüm sakramentlerin öncesinde alınması gerekir (Seyfeli, 2015, ss. 192, 228, 379, 483, 519). Bu sebeple Katolik Kilise, Evharistiyayı “Kilise yaşamının temeli ve doruk noktası” olarak tanımlamıştır (Katolik İlkeleri, 2000, s. 323). Dolayısıyla her sakrament Mesih'te tek beden teolojisinde yer tutarken bunun zirvesi Evharistiyadır.

Vaftizden sonra sakramental sürecini tamamlayan sakrament, Ruh Vaftizi diye isimlendirilen Konfirmasyondur. Vaftiz ritüelinde yapılması nedeniyle Tertullian, bedenın yağlandığını ve ruhun kutsallaştırıldığını söylemiştir (Tertullian, 2006e, Chap. VII; Ayrıca bkz. Wirgman, 1902, ss. 107-108). O, işaretlerinden hareketle suyun bedeni, yağın ise ruhu arındırdığını belirtirken sakramental yönüne işaret etmiştir. Kutsal Ruh'u alma, Ruh Vaftizinin, yani Konfirmasyonun temel ifadesi olmuştur. Kadim Hıristiyanlıkta Kutsal Ruh'u alma, Ruh Vaftizi, kutsal yağla meshetme gibi ifadelerle tanımlanan Konfirmasyon, ayrıntıda farklar olsa da tek ritüelde Vaftizin ardından icra olmuştur (Tarakçı, 2011, ss. 183-184).

Konfirmasyonu sakrament diye açık şekilde ilk tanımlayan Cyprian (M.200-258) olmuştur. O, ‘sudan ve Ruh’tan doğum’ ve ‘her iki sakrament’ diyerek Konfirmasyonu da sakrament olarak tanımlamıştır. Cyprian kutsal yağ ile Kutsal Ruh’un verilmesini ifade ederken konfirmasyon sakramentinin işaretine ve maddesine de vurgu yapmıştır (Cyprian, 2004, Epistle LXIX/2; LXXI/1; LXXII/21).

Su ve Ruh Vaftizinden sonra Tövbe, sakramental gelişim göstermiştir. Konuyu yine açık hale getiren ilk kişi Tertullian olmuştur. O, tövbenin tek seferlik olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca o, Tövbenin pişmanlık, açık itiraf, iman ikrarı ve kefaretle şeklindeki dört aşamasını açıkça ilk ifade edendir (Tertullian, 2006k, Chap. VII-IX). Tövbenin sakramental işaretine vurgu yapanlardan birisi de Cyprian’dır. O, itirafın kahinlerin (piskopos yoksa papaz, ölüm döşegindeyse diyakon) el koyması sırasında yapılacağını söylemiştir (Cyprian, 2004, Epistle XII/1). Bununla birlikte Tövbe, Batıda sakramentler doktrininin tartışıldığı döneme kadar doğrudan sakrament diye isimlendirilmemiştir. Ancak, Kutsal Kitap’tan itibaren Tövbenin “Mesih sırrı” ve öğretisi çerçevesinde değerlendirilmesi açıktır (Seyfeli, 2015, ss. 223-229).

Tövbenin sakramental sürecinde tek vaftiz ve vaftizden sonra işlenen günahlar fikri etkili olmuştur. John Chrysostom (M.354-407), ikinci vaftizi reddederken onun yerine Tövbenin var olduğunu söylemiştir. Vaftizle elde edilenlerin günahla kaybedildiği ve bu lütufların geri verilmesi için Tövbenin gerektiğini belirtmiştir (John Chrysostom, 2002a, Homily IX/8; XX/2). Lütufların verilmesi Tövbeye sakramental anlamlar yüklendiğinin göstergesidir. Ancak Tövbeyi sakrament düzeyine çıkaran Aziz Augustin (M.354-430)’dir (Katar, 1997, ss. 112-114). O, açıkça sakrament dememiş, ancak işareti olan el koymayı sakrament diye tanımlayan ilk kişi olmuştur (Augustin,

2006b, V/XX(28)). Böylece Tövbe, itiraf ve bağışlama ritüelinde el koyma işaretiyle sakramental ritüel kabul edilmiştir.

Evlilik sakramental sürecini Tertullian sonrasında tamamlamıştır. Sakramental işareti olan taç geleneğinin Batı kiliselerinde uygulandığı ve Doğu kiliselerinde bugüne kadar taşındığı bilinmektedir (Foley, 1915, s. 436). Tertullian sakrament tanımlaması yapmadan taç konusuna değinmiştir (Tertullian, 2006m, Chap. II, XVI). Ancak Evlilik sakramentinin işareti olan yüzüğü idol kabul ederek reddetmiştir (Tertullian, 2006h, Chap. XIII). Mesih tarafından kutsandığını belirterek Evliliğe (Ambrose, 1881, Letter XLII/3) sakramental anlam yükleyenlerden birisi de Ambrose (M.339-397) olmuştur. O, rahip tarafından duvak ve kutsamayla takdis edilmesini ve çiftin ahitleşmesini zorunlu görmüştür (Ambrose, 1881, Letter XIX/7). Zinanın lütufları kaybetmek olduğunu belirtmiştir (Lehmkuhl, 1910, s. 1542). Ambrose, sakramental anlamlar yüklese de evliliğin sakramental anlamının çeşitli yönleriyle tamamlandığını gösteren ifadeler Augustin'e aittir. O, evlilik konulu yazısında Evliliği sacramentum kelimesiyle tanımlayan ilk kişidir (Augustin, 2006c, Section XXI). Augustin Evliliğin Mesih ile Kilisenin birliğinin küçük bir örneği olduğunu belirtirken (Augustin, 2006a, I/23 [XXI]) "Mesih sırrı"yla ilişkisini kurmuş olur.

Sakramentlerden Ruhban Takdisi, Kutsal Kitap'ta üç temel hiyerarşi ve uygulamasının varlığı açık olan ve Hıristiyanlığın yayılmasına bağlı olarak sonraki süreçte tekrar biçimlenen bir sakramenttir. Didache'de piskoposun üzere el koyma işaretiyle presbiter ve diyakonları takdisi yer alır (Donaldson, 2004, VIII/16-20). Erken döneme ait metinlerde el koyma ortak işarettir. Ayrıca kutsama duası, halkın üç defa 'Görkem' demesi ve aday piskoposun Evharistiyayı kutsaması genel uygulamadır (Maclean, 1917, s. 541). Cyprian, ritüelin sıralamasını "övgüye

layık birçok sözle seçilmiş, takdis edilmiş ve atanmış” şeklinde açık eder (Cyprian, 2004, Epistle XL/1-2). Ignatius, piskoposu kastederek kahinlerin üzere el koymalarından da bahsetmiştir (Ignatius, 2002a, Chap. III). Bununla birlikte Tertullian kutsama sakramenti diye Ruhban Takdisini (Tertullian, 2006i, Chap. XIV) kastetse de konu yine Augustin’de açık hale gelir. O, düzen sakramenti diye kullanır ve Rab’bin sakramenti ifadesine bağlayarak “Mesih sırrı” ile ilişkisini ortaya koyar. Böylece sakramental gelişimini tamamladığını gösterir (Augustin, 2006c, Section XXXII). Hemen ardından Büyük Leo (öl.461)’da “piskoposların kutsanma sırrı” (Leo the Great, 2004, Letter IX/II) ifadesiyle daha açık hale gelir. Ayrıca o, “Sacramentorum mysteria” (sakramentlerin sırları) tamlamasında her iki kelimeyi de kullanarak (Leo the Great, 2004, Letter XVI/III) Hasta Yağı dışında sakramentler teolojisinin tamamlandığını ilan etmiş olur.

Yedinci sakrament Hasta Yağı (Son Yağla Meshetme) şeklindedir. Aslında ikisi farklı olmakla beraber Hıristiyanlık tarihinde ya birarada bahsetme ya da birbirleriyle ilişkilendirme şeklinde yer tutmuştur. Erken Hıristiyanlık Dönemi’nde yağlama görsel bir işaret kabul edilmiş ve yağ yerine el koymanın geçtiği durumlar da olmuştur (Donaldson, 2004, III/2). Ancak Hasta Yağının temel işareti kutsal yağla meshetme olmuştur. Hastaları meshetme IV. Yüzyıl metinlerinde geçse de çok yaygın olduğu ifade edilemez (Tertullian, 2006p, Chap. IV; Eusebius, 2006, Book VI, Chap. IX/5; John Chrysostom, 2002b, Homily XXXII/9; LVII/3. Jerome, 2006, Chap. 32). V. Yüzyıl başlarında ise Aziz Augustin, Kutsal Ruh’u alma ve kutsal yağ ilişkisini açıklamakla kalmamış yağlamada görünmez sakramental bir işaret olduğunu ve görünmez yağla meshetmenin Kutsal Ruh olduğunu söyleyerek (Augustin, 2002, Homily III/5, 12) bir işarete sakramental anlam yüklemiştir. Aynı tarihlerde Papa Innocent I. (401-417), hastayı

yağla meshetmenin sakrament doğasına sahip olduğunu söyleyerek onu bir piskoposun, zorunlu hallerdeyse bir Hıristiyanın verebileceğini belirtmiştir (Maclean, 1921, s. 512). Ancak kutsal yağla hastayı meshetme iki yönlü ilerlemiştir. İlki Son Yağla Meshetme olup ölüm döşeğinde olanlara uygulanırdı. Bu Katolik Kilise’de tartışma alanı bulmuştur. Thomas Aquinas (1225-1274), Son Yağla Meshetmeyi günah itirafıyla ilişkilendirmiş ve açık şekilde sakrament diye tanımlamıştır (Maclean, 1921, ss. 513-514). Son Yağla Meshetme sakramenti, Trent Konsili’nde (1545-1563) karara bağlanmıştır (Thurston, 1912, ss. 671-673). Doğu’da ise hastaları yağla meshetmenin (Hasta Yağı) neredeyse genel bir uygulama olduğu söylenmiştir (Maclean, 1921, s. 512). Mesela Ermeni Kilisesi son komünyon uygulamasını ve geleneksel tövbe uygulamasını sürdürmüştür. Hatta Ermeni Kilisesi’nde yedi sakrament doktrinini ilk ortaya koyan Grigor Tat’evatsi (öl. 1410?) Son Yağla Meshetmeyi (vercin otzum) sakrament olarak kabul etse (Գրիգոր Տաթևացի, 1741, s. Գրվի է, ԴԷ, ՃԼԹ; Մառաքիա Օրմուկեան, 1985, s. 214) de geleneksel uygulama ölüm döşeğindeki hastaya yapılan Son Yağla Meshetmeye dönüşmemiştir. Bunun yerine Hasta Yağı sakrament olarak kabul edilmiş ve nadiren uygulaması yapılmıştır (Seyfeli, 2015, ss. 478-483).

“Mesih sırrı”nın sakramentler fikrine ve teolojisine dönüşümünde Kutsal Kitap çağından sonra Tertullian (145-220) ile III. Yüzyıl başlarında sakrament fikrinin gelişimi ve Yunanca mysteriondan Latince sacramentuma dönüşüm başlamıştır. Bu dönüşüm Evharistiya, Vaftiz, Konfirmasyon, takdis gibi uygulamalara sembolik ve sakramental anlamlar yüklenerek olmuştur. Ayinlere sakrament tanımlaması yapılmış ve böylece inançtan uygulamaya geçiş biçiminde dönüşümün ilk ayağı gerçekleşmiştir. Bu “Mesih sırrı”nın inançsal boyutunun uygulamalarda da açığa çıkması ve bu sebeple sır, yani

sakrament diye isimlendirilmesine de yol açmıştır. Bundan sonraki önemli dönüm noktası ise Aziz Augustin (M.354-430) ile V. Yüzyıl başlarıdır. Augustin sakramentler teolojisinin ve sakramentler fikrinin tamamlandığını gösteren fikirler barındırır. Sakrament teriminin Hıristiyan ayinlerine genel mahiyette kullanımı ilk onda açığa çıkar (Nock, 1952, s. 210). O, Evliliği doğrudan (Augustin, 2006c, Section XXXII) ve “vaftiz ve yağ”a (Augustin, 2002, Homily III/12) ve “Evharistiya ve baş üzerine el koyma”ya (Augustin, 2006b, V/XX(28)) sakrament derken Evharistiya, Vaftiz, Konfirmasyon, Tövbe, Ruhban Takdisi ve Hasta Yağını (Kutsal Yağla Meshetmeyi) dolaylı olarak sakrament diye tanımlamıştır. Böylece sakramenti görünmeyen bir lütfun işareti olarak tanımlayan (Schaff, 1914, s. 704) Augustin’de görünen işareti bulunan ve görünmeyen lütufları veren sakrament teolojisiyle sakramentler fikri tamamlanmıştır. Bu, Kutsal Kitap’taki sakramentin, yani “Mesih sırrı”nın önce gizli anlamları bulunan Mesih’le ilgili inanç konularına, ardından görsel işaretlerinde gizli ve sembolik anlamlarıyla inancı görünür hale getiren inançsal ritüellere dönüşüm anlamına gelir. Böylece Augustin ile “Mesih sırrı”nın sakramentler fikrine dönüştüğü, sakramentler teolojisinin oluştuğu söylenebilir. Sakramentler doktrini ve dogması ise daha çok Katolik Kilise’de ilerleyen süreçte yaşanmıştır (Seyfeli, 2015, ss. 68-69; Eroğlu, 1999, ss. 439-442).

Sonuç

Sonuç olarak Kutsal Kitap’ta sakramente veya sakramentlere terminolojik olarak yer verilmediği görülmüştür. Ancak Yunanca mysterion kelimesiyle sakramentler fikrini doğrudan ilgilendiren boyutuyla sadece Pavlus’ta “Mesih sırrı” tamlaması iki defa kullanılmış, böylece Mesih’in sır olduğu fikri gelişmiştir. “Mesih sırrı”nın en belirgin özelliği ya da böyle bir isimlendirme yapılmasının en önemli nedeni Mesih’in Tanrı’nın

tasarısında çağlar öncesinde (dolayısıyla Eski Ahit'te) bir sır olarak var olduğu fikridir. “Mesih sırrı” Mesih'in babasız doğumla gelişiyile bazı insanlara ifşa olduğu fikrini barındırır. Pavlus gibi bu sırrın ifşa olduğu kimseler, Mesih'in Tanrı'nın bilgeliği olması sebebiyle bu bilgeliği Tanrı'nın vermesi sonucunda elde etmiş olanlardır. “Mesih sırrı” aynı zamanda Mesih öğretisidir ve Kutsal Kitap'ta bu sırrın gizli şekilde var olduğu temel nokta Mesih'in kurtarıcılığıyla ilgilidir. Dolayısıyla Mesih halkını, insanlığı çarmıhta kurtarmıştır. Kurtuluşun zirve noktası ise Mesih'in ve Kilisesi'nin birliğidir. Bu birlik İsa Mesih tarafından Son Akşam Yemeğinde, yani Evharistiyada kurulmuştur. Bu nedenle “Mesih sırrı”nın görünür hale geldiği ve çıkış noktası olarak görüldüğü olay Son Akşam Yemeğidir.

“Mesih sırrı” sakramentler fikrine dönüşürken Evharistiya üzerinden gelişmiştir. Evharistiya Mesih ve Kilisesi'nin birliği üzerine kurulurken Mesih öğretisinin de hayat bulduğu ayindir, yani inancın uygulamaya yansımasıdır. Evharistiya İsa'dan sonra elçilerin ve sonrasında genel kilisenin biraraya gelerek İsa'yı andıkları gündür. Bu fiili olarak Mesih'te olmak, Hıristiyan olmak anlamını taşımaktadır. Bu nedenle Kilise Babaları başından itibaren Evharistiya ve Mesih ve Kilisesinin birliği anlamından hareketle önce inançsal sırları çoğaltmışlardır. Ardından, özellikle Tertullian hem Mesih'le ilgili inançları hem de Evharistiya, Vaftiz, Konfirmasyon gibi ayinleri sacramentum kelimesiyle sır teolojisi içinde değerlendirmiştir. Sakramentin ayinlere isim olması böylece belirginlik kazanmıştır. Sakrament fikrinin kendisini tamamlaması ise V. Yüzyıl başlarında Aziz Augustin'de yazılı hale gelmiştir. Augustin yedi sakramente konu olan ayinlerin hepsini ya doğrudan ya da bu ayinlerin görsel işaretlerinden hareketle sakrament diye tanımlamıştır. O, sakramenti görünmeyen bir lütfun görünen işareti olarak tanımlayarak sakramentler fikrinin tamamlamasını sağlamıştır. Sakrament fikrinin tamamlanması, sakramentlerin hem

inançsal hem de uygulama boyutuyla açıklanır hale gelmesidir. Burada mesele Mesih'in bedeninde sakramentlerle Tanrı'nın verdiği lütufların (Mesih'te ve Mesih'in bedeninde yerde ve gökte bir olarak kurtulmak) alınması ve kurtuluşun gerçekleşmesidir. Bu da tüm Hıristiyanlık ve tüm öğretileri anlamına gelir.

“Mesih sırrı”, geçmişte varlığını sır olarak sürdürmüş, Mesih'in gelişiyile ifşa olmuş ve Mesih'in göğe yükselişinden sonra sakramentlerde sembol ve işaretleriyle görünür olmuştur. Böylece bütün zamanlarda var olan Mesih ifşa olduğunda seçilmiş bir halk oluşturmuş ve kendisinden sonra sakramentlerle seçilmiş topluluğa katılanların kurtuluşu için kilisesini bırakmıştır. Dolayısıyla sakramentler teolojisi hem inanç hem de uygulama boyutuyla Hıristiyanlığın hem yaşam alanında hem de Tanrısal alem fikrinde merkezi bir konumda yer almıştır.

Kaynakça

- Ambrose. (1881). The Letters of S. Ambrose Bishop of Milan (Members of The English Church, Çev.). The Devonport Society of The Holy Trinity.
- Augustin. (2002). Ten Homilies on the First Epistle of John. İçinde H. Browne (Çev.), NPNF1-07. St. Augustine: Homilies on the Gospel of John; Homilies on the First Epistle of John; Soliloquies (C. 7, ss. 674-792). Christian Classics Ethereal Library.
- Augustin. (2006a). On Marriage and Concupiscence. İçinde P. Holmes, R. E. Wallis, & B. B. Warfield (Çev.), NPNF1-05. St. Augustine: Anti-Pelagian Writings (C. 5, ss. 519-604). Christian Classics Ethereal Library.
- Augustin. (2006b). On the Baptism, Against the Donatist. İçinde J. R. King (Çev.), NPNF1-04. Augustine: The Writings Against the Manichaeans and Against the Donatists (C. 4, ss. 554-729). Christian Classics Ethereal Library.
- Augustin. (2006c). On the Good of Marriage. İçinde C. L. Cornish (Çev.), NPNF1-03. On the Holy Trinity; Doctrinal Treatises; Moral Treatises (C. 3, ss. 582-608). Christian Classics Ethereal Library.
- Aydın, F. (2011). Pavlus Hristiyanlığına Giriş. Eskiyei Yayınları.
- Barnabas. (2002). The Epistle of Barnabas. İçinde P. Schaff, ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (C. 1, ss. 208-236). Christian Classics Ethereal Library.
- Borras, M. K. (2013). The Mysteries of the Life of Jesus. Knights of Columbus.
- Caka, E. (2009). Pavlus'un Mektupları [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.

- Candlish, J. S. (1881). *The Christian Sacraments*. T.&T. Clark.
- Choate, C. E. (Elizabeth). (1889). *Modern Science of Body; The Christ Cure; Lectures and Miscellanies*. H. H. Carter and Company.
- Clement of Alexandria. (2004a). *The Instructor*. İçinde P. Schaff, ANF02. *Fathers of the Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria (Entire)* (C. 2, ss. 328-484). Christian Classics Ethereal Library.
- Clement of Alexandria. (2004b). *The Stromata, or Miscellanies*. İçinde P. Schaff, ANF02. *Fathers of the Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria (Entire)* (C. 2, ss. 484-980). Christian Classics Ethereal Library.
- Commodianus. (2006). *Instructions of Commodianus*. İçinde R. E. Wallis (Çev.), ANF04. *Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second* (C. 4, ss. 369-402). Christian Classics Ethereal Library.
- Cyprian. (2004). *Epistles of Cyprian*. İçinde R. E. Wallis (Çev.), ANF05. *Fathers of the Third Century: Hippolytus, Cyprian, Caius, Novatian, Appendix* (C. 5, ss. 488-737). Christian Classics Ethereal Library.
- Donaldson, J. (Ed.). (2004). *Constitutions of the Holy Apostles*. İçinde P. Schaff, ANF07. *Fathers of the Third and Fourth Centuries: Lactantius, Venantius, Asterius, Victorinus, Dionysius, Apostolic Teaching and Constitutions, Homily, and Liturgies* (C. 7, ss. 573-763). Christian Classics Ethereal Library.
- Eroğlu, A. H. (1999). *Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39, 439-453.

- Eusebius. (2006). The Church History. İçinde A. C. McGiffert (Çev.), NPNF2-01. Eusebius Pamphilius: Church History, Life of Constantine, Oration in Praise of Constantine (C. 1, ss. 96-839). Christian Classics Ethereal Library.
- Foley, W. M. (1915). Marriage (Christian). İçinde J. Hastings (Ed.), Encyclopædia of Religion and Ethics: C. VIII (ss. 433-443). T&T Clark.
- Gündüz, Ş. (2001). Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı. Ankara Okulu Yayınları.
- Halliham, C. P. (2007). The Latin Vulgate. Quarterly Record, 579, 8-15.
- Harvey, A. E. (1980). The Use of Mystery Language in The Bible. The Journal of Theological Studies New Series, 31(2), 320-336.
- Ignatius. (2002a). The Epistle of Ignatius to Hero, a Deacon of Antioch. İçinde P. Schaff, ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (C. 1, ss. 181-185). Christian Classics Ethereal Library.
- Ignatius. (2002b). The Epistle of Ignatius to the Ephesians. İçinde P. Schaff, ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (C. 1, ss. 80-98). Christian Classics Ethereal Library.
- Ignatius. (2002c). The Epistle of Ignatius to the Smyrnaeans. İçinde P. Schaff, ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (C. 1, ss. 140-151). Christian Classics Ethereal Library.
- Ignatius. (2002d). The Epistle of Ignatius to the Trallians. İçinde P. Schaff, ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (C. 1, ss. 109-120). Christian Classics Ethereal Library.
- Irenaeus. (2002a). Against Heresies. İçinde P. Schaff, ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (C. 1, ss. 508-955). Christian Classics Ethereal Library.

- Irenaeus. (2002b). Fragments form the Lost Writings of Irenaeus. İçinde P. Schaff, ANFo1. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (C. 1, ss. 955-979). Christian Classics Ethereal Library.
- Jerome. (2006). Treatises. İçinde W. H. Fremantle (Çev.), NPNF2-06. Jerome: The Principal Works of St. Jerome (C. 6, ss. 589-893). Christian Classics Ethereal Library.
- John Chrysostom. (2002a). The Homilies of St. John Chrysostom on The Epistle to the Hebrews. İçinde F. Gardiner (Çev.), NPNF1-14. Saint Chrysostom: Homilies on the Gospel of St. John and the Epistle to the Hebrews (C. 14, ss. 575-868). Christian Classics Ethereal Library.
- John Chrysostom. (2002b). The Homilies of St. John Chrysostom, on The Gospel of Saint Matthew. İçinde G. Prevost (Çev.), NPNF1-10. St. Chrysostom: Homilies on the Gospel of Saint Matthew (C. 10, ss. 575-868). Christian Classics Ethereal Library.
- Justin Martyr. (2002a). Dialogue with Trypho. İçinde P. Schaff (Ed.), ANFo1. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (Online Edition, C. 1, ss. 304-443). Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library.
- Justin Martyr. (2002b). The First Apology. İçinde P. Schaff, ANFo1. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus (C. 1, ss. 247-294). Christian Classics Ethereal Library.
- Kanga, R. (2000). Stewards of the Mysteries of God. Affirmation & Critique, V(3), 3-11.
- Katar, M. (1997). Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam'da Tövbe. Töre Yayınları.
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlâk İlkeleri (D. Pamir, Çev.). (2000).

- Köstenberger, A. J. (2001). *Studies on John and Gender: A Decade of Scholarship*. Peter Lang Inc., International Academic Publishers.
- K'rist'ian Dininde Ayn u Adetlerin Zuhuru, (Ermeni Harfli Türkçe). (1857). Şirketi Şarkie Basmahanesi.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). (2003). Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Lacey, T. A. (1918). *Sacraments (Christian, Western)*. İçinde J. Hastings (Ed.), *Encyclopædia of Religion and Ethics: C. X* (ss. 903-908). T&T Clark.
- Lee, W. (2000). *The Mystery of God Christ. Affirmation & Critique*, V(3), 11-17.
- Lehmkuhl, Aug. (1910). *Sacrament of Marriage*. İçinde C. G. Herbermann (Ed.), *The Catholic Encyclopedia (Cd Edition, 2005, C. 9, ss. 1542-1559)*. Robert Appleton Company.
- Leo the Great. (2004). *Letters*. İçinde C. L. Feltoe (Çev.), NPNF2-12. *Leo the Great, Gregory the Great (C. 12, ss. 16-227)*. Christian Classics Ethereal Library.
- Maclean, A. J. (1917). *Ordination (Christian)*. İçinde J. Hastings (Ed.), *Encyclopædia of Religion and Ethics: C. IX* (ss. 540-552). T&T Clark.
- Maclean, A. J. (1921). *Unction (Christian)*. İçinde J. Hastings (Ed.), *Encyclopædia of Religion and Ethics: C. XII* (ss. 509-516). T&T Clark.
- Nock, A. D. (1952). *Hellenistic Mysteries and Christian Sacraments*. *Mnemosyne, Fourth Series*, 5(3), 177-213.
- Origen. (2006a). *Against Celsus*. İçinde F. Crombie (Çev.), ANFo4. *Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius*

Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second (C. 4, ss. 675-1187). Christian Classics Ethereal Library.

Origen. (2006b). De Principiis. İçinde F. Crombie (Çev.), ANFo4. Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second (C. 4, ss. 422-660). Christian Classics Ethereal Library.

Pester, J. (2000). Making Known the Mystery in Ephesians. Affirmation & Critique, V(3), 18-26.

Schaff, P. (1877). The Creeds of Christendom, Volume II, The Greek and Latin Creeds with a History and Critical Notes: C. II. Harper & Brothers, Franklin Squarie.

Schaff, P. (1907). History of the Christian Church: C. V/I. Charles Scribner's Sons.

Schaff, P. (1914). History of the Christian Church: C. II. Charles Scribner's Sons.

Schaff, P. (2004). The Teaching of the Twelve Apostles. İçinde ANFo7. Fathers of the Third and Fourth Centuries: Lactantius, Venantius, Asterius, Victorinus, Dionysius, Apostolic Teaching and Constitutions, Homily, and Liturgies (C. 7, ss. 552-572). Christian Classics Ethereal Library.

Seyfeli, C. (2015). Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler. Çizgi Kitabevi.

Tarakçı, M. (2011). Protestanlıkta Sakramentler. Emin Yayınları.

Tertullian. (2006a). Ad Nationes. İçinde A. Menzes (Ed.), & P. Holmes (Çev.), ANFo3. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 165-238). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006b). Against Praxeas. İçinde P. Schaff & A. Menzes (Ed.), & P. Holmes (Çev.), ANFo3. Latin Christianity: Its

Founder, Tertullian (C. 3, ss. 1041-1103). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006c). Against the Valentinians. İçinde A. Menzes (Ed.), & Dr. Roberts (Çev.), ANFo3. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 875-911). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006d). An Answer to the Jews. İçinde A. Menzes (Ed.), & S. Thelwall (Çev.), ANFo3. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 238-280). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006e). On Baptism. İçinde A. Menzes (Ed.), & S. Thelwall (Çev.), ANFo3. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 1162-1183). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006f). On Exhortation to Chastity. İçinde S. Thelwall (Çev.), ANFo4. Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second (C. 4, ss. 85-100). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006g). On Fasting. İçinde S. Thelwall (Çev.), ANFo4. Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second (C. 4, ss. 176-200). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006h). On Idolatry. İçinde A. Menzes (Ed.), & S. Thelwall (Çev.), ANFo3. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 89-117). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006i). On Modesty. İçinde S. Thelwall (Çev.), ANFo4. Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second (C. 4, ss. 126-176). Christian Classics Ethereal Library.

Tertullian. (2006j). On Monogamy. İçinde S. Thelwall (Çev.), ANFo4. Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second (C. 4, ss. 100-126). Christian Classics Ethereal Library.

- Tertullian. (2006k). On Repentance. İçinde A. Menzes (Ed.), & S. Thelwall (Çev.), ANF03. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 1142-1161). Christian Classics Ethereal Library.
- Tertullian. (2006l). On the Resurrection of the Flesh. İçinde A. Menzes (Ed.), & P. Holmes (Çev.), ANF03. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 952-1041). Christian Classics Ethereal Library.
- Tertullian. (2006m). The Chaplet, or De Corona. İçinde A. Menzes (Ed.), & S. Thelwall (Çev.), ANF03. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 140-158). Christian Classics Ethereal Library.
- Tertullian. (2006n). The Five Books Against Marcion. İçinde A. Menzes (Ed.), & P. Holmes (Çev.), ANF03. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 432-823). Christian Classics Ethereal Library.
- Tertullian. (2006o). The Prescription Against Heretics. İçinde A. Menzes (Ed.), & P. Holmes (Çev.), ANF03. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 383-432). Christian Classics Ethereal Library.
- Tertullian. (2006p). To Scapula. İçinde A. Menzes (Ed.), & S. Thelwall (Çev.), ANF03. Latin Christianity: Its Founder, Tertullian (C. 3, ss. 158-164). Christian Classics Ethereal Library.
- The Penitential of David of Ganjak, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 216, Scriptorum Armeniaci Tomus 3 (C. J. F. Dowsett, Çev.). (1961).
- Theophilus of Antioch. (2004). Theophilus to Autolycus. İçinde M. Dods (Çev.), ANF02. Fathers of the Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria (Entire) (C. 2, ss. 133-196). Christian Classics Ethereal Library.

Thurston, H. (1912). Extreme Unction. İcinde J. Hastings (Ed.),
Encyclopædia of Religion and Ethics: C. V (ss. 671-673). T&T
Clark.

Wirgman, A. T. (1902). The Doctrine of Confirmation. Longmans,
Green and Co.

Գրիգոր Տաթևացի. (1741). Գիրք Քարոզութեան որ կոչի
Ամառան հատոր (Թ. Հրատարակութեան).

Մաղաքիա Օրմանեան. (1985). Տեղիկ Աստուածաբանութեան.
Տպարան Սրբոց Յակոբեանց.

Ներսես Շնորհալի. (1853). Ընդհանրական Թուղթք կամ
Նամակք. Տպարանի Ն: Աղաւնիոյ.

ORTADOĞU VE GÖÇ

ESER DEĞERLENDİRMELEĞİ / BOOK REVIEWS

Journal of Middle East and Migration Studies

2021/2 | CİLT: 11 | SAYI: 02

Yasin Meral, Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik, İstanbul: Milel Nihal Yayınları, 2021, 442.

Değerlendiren: Arş. Gör. Safiye Merve ÖZKALDI

Fırat Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı

merve.ozkaldi@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4632-9867

Türkiye’de özellikle son yıllarda ön plana çıkan çalışma ve araştırma alanlarından biri olarak Yahudilik gerek akademik gerekse toplumsal düzlemde ilgi çekmektedir. Yüzyıllardır bir arada yaşadığımız gruplardan biri olarak Yahudi toplumu dilleri, dinleri ve yaşayışları yönünden merak edilmiş ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle son dönemde Türkiye’de gerek dil kurslarıyla İbranice’nin yaygın olarak öğrenilmeye başlanmasında gerekse üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının dersler ve konferanslarında artış yaşandığı görülmektedir. Bunun altında Yahudiliğin; Kur’an ve İslam’la ortak paydalara sahip kadim gelenek olmasının yanı sıra son yüzyılda yaşanan politik gelişmeler yatmaktadır. Bu durum eksik ve yanlış anlaşılmalara mahal vermeye müsait hassas bir konu olan Yahudiliğin, kendi kaynakları üzerinden ve Dinler Tarihi perspektifinden aktarılmasının önemini gözler önüne sermektedir. Bu doğrultuda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yasin Meral’in kaleme aldığı *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik* başlıklı bu eser hem akademik anlamda çalışmak isteyen hem de bu alana ilgi duyan okurların el kitabı olacak niteliktedir. Bunun yanı sıra yazarın alana dair çeşitli muğlak ve tartışmalı konuları ele aldığı pek çok makale ve kitap telifi bulunmaktadır.

Yahudilerin oluşturduğu binlerce yıllık yazılı ve sözlü literatürün zenginliğine vurgu yapan yazar, modern döneme gelindiğinde dahi milyonlarca Yahudi'nin bu metinlere dayanarak oluşturulan teoloji, ideoloji ve inanç esaslarını takip ettiğini zikretmektedir. Ayrıca yazar, oluşturulan bu medeniyetin çeşitli yönleriyle derinlemesine incelenmesinin, “Yahudi aklı”nın anlaşılmasındaki kritik önemine de vurgu yapmaktadır (s. XI). Yazarın “İbn Meymun’un Eserlerinde İslam ve Müslümanlar” başlıklı doktora çalışmasında, birçok hususta Yahudiliği şekillendiren ve Yahudi hukuku konusundaki eserleri -başta Yemen Yahudileri olmak üzere- Yahudi grupları arasında önemli etki sahibi olan İbn Meymun’u çalışmış olması, kaleme alınan bu eserde de yansımalarını göstermiş başta temel inanç esasları olmak üzere Yahudiliğin her alanında detaylı bilgi ve perspektif sunulmasını sağlamıştır.

Meral, eserini geleneksel Yahudi anlayışını dikkate alarak kaleme almıştır. Eser boyunca birincil kaynakların kullanıldığı dikkat çekmektedir. Öte yandan yazarın klasik Yahudi kaynaklarından başlayarak Orta Çağ ve modern dönem dâhil olmak üzere üretilen müktesebata ve İbraniceye olan vukûfiyeti göz doldurmaktadır. Öte yandan kitap boyunca Yahudiliğin teknik tabirlerinin kullanımına özen gösterildiği görülmektedir. Bu yapılırken Türkçe tercihler için üzerinde düşünülerek anlamın eksiksiz ve en güncel haliyle verilmesine özen gösterildiği aşikârdır.

Dili akıcı, anlaşılır ve öğretici olan eserin dikkat çeken bir diğer yönü, Yahudi yaşamı ve düşüncesi ile ilgili geniş bir perspektif sunulurken yalnızca kitabi bilgi verilmesinden ziyade farklı bölgelerde yaşayan çeşitli Yahudi topluluklarına göre değişen bazı yöresel âdet ve uygulamalar gibi tecrübi bilgilerin de yer almasıdır (s. 140; 145). Bu noktada yazarın öz geçmişi dikkat çekmekte hem İsrail hem de Amerika’da çalışmalar yapmak için

bulunduğu Yahudi toplumu arasındaki gözlemlerinin önemi gözler önüne serilmektedir.

Eserde yer yer Kur'an ile karşılaştırmaların yapıldığı görülmektedir. Yazarın bu tutumunun özellikle Kur'an'daki Yahudilerle ilgili bazı ayetlerin daha iyi anlaşılmasına yönelik olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, Yahudiler için tarih boyunca kullanılan isimlendirmelerin anlatıldığı bölümde "İsrail" ismi incelenirken bu tabirin Kur'an'da da 3 kere geçtiğinden bahsedilerek karşılaştırma yapılmakta fakat Tanah'ın "Tanrıyla güreşen" olarak anlam verdiği ve Yakup'a hasrettiği bu ismin Kur'an'da hangi anlamda ve kim için kullanıldığının belirtilmediğine dikkat çekilerek farklı köken önerileri sunulmaktadır (s. 6).

Eserin bir diğer önemli özelliği, Yahudiliği anlatmayı temel alan bir kitap olmasına rağmen derleme bir eser olmamasıdır. Eser, Yahudi kaynaklarına göre anlatımı ve olayı verdikten sonra gerek Kur'an'la karşılaştırma yaparak gerekse modern dönem çalışmaların değindiği gerçekleri de sentezleyerek farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Yahudi geleneğinde Babil Sürgünü olarak hafızalara kazınan sürgünde halkın tamamının gittiği inancı hâkimken yazar, bunun böyle olamayacağını çeşitli şekillerde örnekler vererek açıklamaktadır. Nitekim gerçek anlamda Yehudalı ve Musa'nın mirasını taşıyanların, Babil'e sürgüne giden ve sonrasında geri dönenler üzerinden aktarıldığını ve geri kalanların bilinçli bir tercihle saf dışı bırakıldığını ifade etmektedir (s. 32).

Giriş ve altı bölümden oluşan eser, oldukça kapsamlıdır. Giriş bölümünde özellikle Dinler Tarihi öğrencilerinin sıklıkla karşılaştığı "Yahudiliği öğrenmenin Müslümana ne faydası olur?" sorusuna sorunun kapsamı biraz daha genişleterek cevap verilmiştir. Yahudi tarihinin ele alındığı birinci bölümde dünyanın yaratılışından başlayarak günümüz İsrail Devleti'nin

kuruluşuna kadar geçen tarihsel süreçteki dönüm noktaları, önemli kişi ve olaylar işlenmektedir. Yahudiliği oluşturan temel inanç esaslarının incelenmesinin ardından Yahudiliği Yahudilik yapan Yahudi dinî literatürüne ait unsurlar tek tek ve detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bir sonraki bölümde Yahudiliğin pratik boyutu gözler önüne serilerek bir Yahudi'nin *Brit Mila* gibi beşikteki halinden başlayarak ölene kadar uyması ve uygulaması gereken uygulama ve ritüeller anlatılmaktadır. Kaşrut ve şabat gibi Yahudilikte ön plana çıkan uygulama ve inançlardan halk inanışlarına kadar bir Yahudi'nin hayatına çeşitli açılardan ışık tutulmaktadır. Samirilerden başlayarak Yahudi mezheplerine ayrılan beşinci bölümde II. Mabad dönemi gruplarının yanı sıra Orta Çağ ve modern dönem Yahudi mezhepleri tek tek ele alınarak ayırıcı yönleri ile ilgili bilgi verilmektedir. Son bölümde ise Yahudiliğin diğer dinlere bakışı kapsamında İslam, Yahudilik ve Hinduizm'e bakışı ele alınmıştır.

Birinci bölümde Yahudi tarihi, Yahudi geleneğinin yaratılış ve insanlık tarihi ile başlattığı Âdem'den başlayarak modern dönemde kurulan İsrail Devleti ve holokost ile sonlandırılmıştır. Yazar bunu yaparken Musa, Babil Sürgünü, II. Mabad dönemi gibi Yahudi tarihindeki önemli şahıs ve dönüm noktalarına vurgu yapmaktadır. Öte yandan Yahudilikle ilgili daha öncesinde Türkçe kaleme alınan eserlerde detaylı olarak verilmeyen emansipasyon, *Hovevey Tsiyon* gibi konuların müstakil başlıklar altında ele alınması kitabın önemli özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Avrupa Yahudileri anlatılırken Napolyon'un Sanhedrin'e yönlendirdiği soruların ve cevapların okuyucunun dikkatine sunulmuş olması (s. 63-64), dönemin ve bölgenin Yahudi cemaatlerinin nasıl bir tavır içerisinde olduklarına dair önemli bir veri sunmaktadır. Burada çok bilinen Theodor Herzl yerine Leon Pinsker'i öne çıkararak araştırmacıların dikkatine

sunmaktadır. Bununla birlikte Türkçe bir eser kaleme alıyor olmanın getirdiği muhatap kitleyi de göz önünde bulundurarak Osmanlı ve Türkiye Yahudileri ile ilgili de özel bir bölüm yazılmıştır.

Temel inanç esasları, ikinci bölümün konusunu oluşturmaktadır. Yahudilikte, İslam'da olduğu gibi belirlenmiş ve ittifak edilen tek bir iman esasları listesi bulunmamaktadır. Tarihsel süreçte İbn Meymun, Saadya Gaon gibi Yahudi âlimler tarafından şekillendirilen birkaç liste mevcut olmasına rağmen yazar bunları harmanlayıp temel inanç esaslarını birkaç başlık altında toplayarak okuyucuya derli toplu bir şekilde sunmaktadır. Bunlar arasında özellikle Yahudilik söz konusu olduğunda tartışmalı konuların başında gelen melek inancı, ölüm sonrası hayat, seçilmişlik ve kutsal toprak gibi konular dikkat çekmektedir. Düşmüş melek inancına değinilen bu bölümde Kur'an'da zikredilen Harut-Marut isimli meleklerle karşılaştırma yapılmış, ayrıca bunların Mecusilikteki *ameşa spentada* yer alan Ameratat ve Haurvatat ile bağlantısına dikkat çekilmiştir (s. 120). Ayrıca Yahudiliğin benimsediği Mesih inancı kapsamında yer verilen Gog-Magog ve Armilus gibi karakterlere dair anlatımlara yapılan köken analizleri, okuyucuya salt bilgidenden fazlasını sunmaktadır (s. 123-125).¹

Üçüncü bölümde, Yahudi dinî literatürü ele alınmıştır. Oldukça geniş bir literatüre ve çeşitli türden eserlere sahip olmasına rağmen dinî eserlerin dilinin İbranice ve Aramice gibi ülkemizde yaygın olarak kullanılmayan diller olması, Türkiye'de Yahudi dinî literatürüne gereken ilgi ve alanın gösterilememesine neden olmuştur. Eserde, Yahudi dinî literatüründen örnekler verilerek teorik bilginin ötesine geçilmiş ve bu eksikliğin giderilmesine çalışılmıştır. Örneğin Tevrat'ın Aramice çevirisi

¹ Yazarın bu konulara dair iki kitabı bulunmaktadır. Bkz. Yasin Meral, *Yahudilerin Ahir Zamanı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019; *Yahudi Dini Literatüründe Mesih, Deccal ve Gog-Magog*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.

olan Targum Onkelos'un yazarının çeviri esnasında yaptığı tasarruflara dair doğrudan verilen metinler (s. 151-152), okuyucuya metin, çevirmen ve kutsal kitap anlayışı noktasında daha somut bir zemin sunmaktadır. Öte yandan literatürde bulunan kitaplar tek tek tanıtılırken, bu eserlerin özellikleriyle birlikte nasıl referans verileceği (s. 158; 162-163), İslam kültüründe ne gibi isimlerle anıldığı ve günümüzde tercih edilen baskıları gibi kullanımı kolaylaştıran pratik bilgilere de yer verilmektedir.

Bir Yahudi'nin doğumundan ölümüne kadar geçirdiği bütün süreçlerin ve uygulamaların ele alındığı dördüncü bölümde, ibadetler, mabed ve dini yapılanmaya da yer verilmiştir. Yahudilikte din hizmetlerinin yürütülmesinde din adamları sınıfının önemli bir rolü vardır ve bu sınıf, tarihsel süreçte çeşitli değişimlerden geçmiştir. İbadetlerin icrasından sorumlu kohenler ile temizlik, tertip-düzen gibi ikincil işlerden sorumlu Levililer arasındaki ayrıma değinen yazar bu iki gruptan kohenleri imamlara, Levilileri müezzin-kayyımlara benzetmektedir. Dilimizde genellikle haham olarak kullanılan Yahudi din adamlarının *rav*, *rabbi*, *rabban*, *gaon* gibi unvanları arasındaki ayrıma dikkat çekilmektedir. Öte yandan Yahudi din adamlarının bir nevi otorite yetkisini alması anlamına gelen *semiha* uygulamasına da değinen yazar, Yahudi geleneğinin Musa'ya dayandırdığı bu geleneğin pratikteki farklarından, günümüzdeki kullanımından bahsetmektedir.

Yahudiliği diğer dinlerden ayıran özelliklerden biri olan Şabat ile ilgili olarak Mişna'nın Şabat Risalesi'nde 40'tan bir eksik olarak zikredilen ve Şabat'ta yapılmasının yasaklığına riayet edilmesi gereken otuz dokuz kategorinin tamamı birlikte sıralanmış ve her bir iş kategorisi verilen örneklerle birlikte açıklanmıştır. Sonradan Yahudiliğe geçişin de ele alındığı bu bölümde, yaygın olarak bilinenin aksine Yahudi doğulmasa dahi sonradan Yahudi olmanın mümkün olduğu belirtilmekte

ve tarihsel süreç örneğinde bu konudaki kural ve uygulamalara yer verilmektedir. Yahudi cemaati içerisinde inanılan ve çeşitli uygulamalara yansıyan halk inanışlarından en sık görülenleri ele alınmış, bunlardan Lilit ile ilgili rivayetler ve inançlar değerlendirilerek Türk mitolojisindeki Al Karısı ya da Albastı olarak bilinen kötü ruhun rolüyle bir bağlantı kurulmuştur.

Beşinci bölümde incelenen Yahudi mezhepleri arasında dönemsel bir tasnif yapılmıştır. Öncelikle II. Mabad dönemi gruplarına dikkat çekilen bu bölümde, ülkemizde yaygın olarak bu döneme ait mezhep olarak tanıtılan Ferisi, Saduki ve Essenilerin yanı sıra Hasidiyanlar, Soferim, *Am ha-Arets* gibi daha çok sosyolojik bir halk kitlesini kapsayan gruplara da yer verilmiştir. Dönemin dinamizminin yansıtılması açısından bu grupların da tanıtılıyor olması oldukça değerlidir.

Yahudiliğin diğer dinlere bakışının incelendiği son bölümde İslam ve Hıristiyanlığın yanı sıra Yahudiliğin Hinduizm'e bakışının da ele alınması dikkat çekmektedir. Ülkemizde daha önce yaygın bir şekilde işlenmeyen bir konu olan Yahudilik-Hinduizm ilişkisi, Hindistan'da Yahudi tarihi ile başlayarak Yahudi tarihinde ve hukukunda Hint dinleri ile ilgili algının zikredilmesi üzerinden ele alınmaktadır. Hinduizm'in putperestlik olup olmadığı sorusu sorularak, buna çeşitli Yahudi âlimlerinin verdiği cevaplar ve onların yaklaşımları sunulmaktadır. Yahudiliğin Hint kültürü ile ilişkilerinin oldukça eskiye dayandığı Tanah'ta kullanılan bazı kelimelerin Sanskritçe kökenli olduğu iddiasına değinilmektedir. Ayrıca Yahudi geleneğinde Hindu iken Yahudiliği seçen kişilerden de bahsedilmekte ve buna örnekler verilmektedir. Günümüzdeki Yahudi-Hindu diyaloguna yer verilmekte ve Yahudiler arasında özellikle yoga pratiği üzerinden Hinduizm'e olan ilginin arttığı belirtilmektedir. Hint kültürünü benimseyen fakat kendisini

Yahudi olarak tanıtılan bazı âlim ve kişilerin örneğinde iki din arasındaki ilişkilerin ve etkileşimin arttığı gözlenmektedir.

Kitabın sonunda verilen Yahudi Tarihi Kronolojisi ve kitap boyunca yer yer eklenen resimler, okuyucunun Yahudi tarihini bir düzleme oturtması ve Yahudi yaşamını gözünde canlandırması açısından oldukça yardımcı ve faydalıdır. Öte yandan yazar araştırılması gereken problematik konulara da işaret ederek, genç araştırmacıları teşvik etmektedir (s. 34). Yahudilik ile ilgilenen herkese hitap eden bu eserden özellikle Dinler Tarihi alanında uzmanlaşmak isteyen yüksek lisans ve doktora öğrencileri fazlaca istifade edeceklerdir.

Halil Özşavlı, *Ermeni Terörizmi Tehdit-Taktik-Tedhiş*, Ankara: TBMM Basımevi, 2021, 3 Cilt.

Değerlendiren: Arş. Gör. Mustafa KOYUNCU

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

mustafakoyuncu@kilis.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7430-8700>

1789 Fransız İhtilali ile birlikte özellikle “milliyetçilik” akımı tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu akım Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan gibi farklı etnik kökenden olan toplulukları bünyesinde barındıran imparatorlukları ciddi anlamda etkilemiştir.

Osmanlı Devleti’nin bünyesinde bulunan Ermeniler de Fransız İhtilali’nin getirdiği etkiyle birlikte kendi devletlerini kurma ideallerini ortaya koymuşlardır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren harekete geçen Ermeniler ilk olarak “Hınçak” Komitesini daha sonra ise “Taşnak” Komitesini kurmuşlardır. Bu komiteler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan I. Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte çıkarları doğrultusunda terör eylemleri gerçekleştirmiştir. Bunlar ülkemiz özelinde özellikle Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu’da çok ciddi terör eylemlerinde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti açısından zafiyet yaratan Ermeniler devletin seferberlik çağrısına cevap vermedikleri gibi düşman saflarında yer almışlar ve birçok masum Müslümanı ve Türkleri katletmişlerdir. Osmanlı yönetimi, cephe ilerisi ve gerisinde yaşanan bu hadiselerin daha büyük felaketlere dönüşmesinin önünü alabilmek için Ermenileri 27 Mayıs 1915 tarihinde “Sevk ve İskân Kanunu” uyarınca özellikle Suriye ve Lübnan’a göç ettirmiştir. I. Dünya

Savaşı sonrası Ermeni terör örgütleri bu karardan sorumlu tuttukları bazı üst düzey Türk yöneticileri intikam almak amacıyla katletmişlerdir.

Yıllar içerisinde sürekli örgütlenen Ermeniler 1975'te ASALA ve JCAG terör örgütlerini kurarak yine birçok Türk diplomat ve vatandaşını katletmişlerdir. Bu bağlamda Doç. Dr. Halil Özşavlı'nın kaleme aldığı “Ermeni Terörizmi Tehdit-Taktik-Tedhiş Türk, İngiliz ve CIA Arşiv Belgeleri Işığında 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Türkiye ve Dünyayı Hedef Alan Ermeni Terör Örgütleri ASALA ve JCAG” (2021) adlı 3 ciltlik eseri dikkate şayandır.

“Ermeni Terörizmi Tehdit-Taktik-Tedhiş Türk, İngiliz ve CIA Arşiv Belgeleri Işığında 20. Yüzyılın Son çeyreğinde Türkiye ve Dünyayı Hedef Alan Ermeni Terör Örgütleri ASALA ve JCAG” (2021) adlı eserin birinci cildi giriş hariç 4 bölümden oluşmaktadır. Eserin ikinci ve üçüncü ciltleri ise Ermenilerin eylemlerine ait belge görüntülerini ihtiva etmektedir. Bu belgeler CIA, İngiliz Arşiv Belgeleri, ASALA ve JCAG arşiv vesikalarını kapsamaktadır.

Özşavlı, eserin Giriş bölümünde (s. XXI-XXVII) Lübnan ve Ermeniler üzerinde durmuştur. Lübnan üzerinde durulmasının sebebi konunun daha net bir şekilde anlaşılması açısından önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Zira ASALA ve JCAG terör örgütlerinin ortaya çıktığı yer Lübnan'dır. Bununla birlikte bu bölümde Ermeni nüfusunun Lübnan'da oluşum süreci ele alınmıştır.

Eserin birinci bölümü “Ermenilerin Lübnan Siyasi Hayatında Yerini Alması ve Lübnan'daki Kaotik Ortamın Ermeni Terör Örgütlerinin Ortaya Çıkışındaki Rolü” (s. 1-21) adını taşımaktadır. Bu bölümde, Lübnan'da bulunan Ermenilerin Lübnan siyasi hayatında söz sahibi olma süreci ortaya konulmuştur. Bununla birlikte özellikle Ermeni siyasi partileri

olan Taşnak, Hınçak ve Ramvagarlar arasındaki siyasi çatışmalar ele alınmıştır. Taşnak ve Hınçak siyasi partilerinin ülkede nüfuzlarını arttırabilmek adına birbirlerini katlettikleri ve birkaç istisna dışında hiçbir dönemde birlik olmadıkları özellikle vurgulanmıştır.

Eserin ikinci bölümü “Ermeni Terör Örgütlerinin Doğuşu, Yapısı ve Diğer Terör Örgütleri ile Bazı Avrupa Devletlerinin Ermeni Terör Örgütlerine Bakışı” (s. 23-104) adını taşımaktadır. Eserin bu bölümünde ASALA ve JCAG terör örgütlerinin yanı sıra bu terör örgütlerine bağlı muhtelif terör örgütlerinin terör saldırılarından bahsedilmiştir. Adı geçen terör örgütlerinin nasıl ve ne zaman kuruldukları, kimler tarafından desteklendikleri, bazı devletlerle ilişkileri ve diğer terör örgütleri ile olan ilişkileri, dağılma ve yok olma süreçleri ortaya konulmuştur. İlaveten ASALA terör örgütünün iki önemli lideri Hagop Hagopyan ve Monte Melkonyan hakkında bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte ASALA-PKK iş birliği ve başta Fransa’nın Ermeni terör örgütlerine olan desteği ortaya koyulmuştur. ASALA birçok ülkede terör saldırısı düzenlemiştir. Özellikle ASALA’nın İsviçre, İngiltere ve Fransa’da düzenlediği terör eylemlerinden dolayı ciddi kayıplar veren bu ülkeler, ASALA terör örgütüne adeta boyun eğmiş ve çeşitli bahanelerle suçlular serbest bırakılmıştır (s. 72-86). Tüm bu konular ele alınırken CIA raporları, İngiliz arşiv belgeleri, ASALA’nın yayın organı Hayasdan dergisi ile ASALA’nın iki önemli lideri ve diğer örgüt liderlerinin Fransız ve Arap basınına vermiş oldukları röportajlar yazarın en önemli kaynakları arasında yer almaktadır.

Eserin üçüncü bölümü “Ermeni Terör Örgütlerinin Gerçekleştirdiği Saldırıları” (s. 107-200) adını taşımaktadır. Bölümün ana temasını ASALA ve JCAG terör örgütlerinin 1975-1988 yılları arasında gerçekleştirmiş oldukları saldırılar oluşturmaktadır. ASALA’nın kendisine bağlı Orly Grubu, 3 Ekim

Grubu, 9 Haziran Grubu ve Fransız Eylülü Grubu, Yanıkyan, Sasunyan Komando Grubu, Nar (New Armenian Resistance) gibi gruplar dünya genelinde 205 saldırı gerçekleştirmiştir. Bu saldırıların 83'ü ise Türkiye ve Türkiye'ye ait hedeflere yapılmıştır. ASALA'nın dünya genelinde yapmış olduğu suikast girişimleri ve saldırılar 123 madde ile ayrı ayrı sıralanarak ele alınmıştır (s. 109-137). Ayrıca ASALA'ya bağlı terör örgütlerinin gerçekleştirdiği ve diplomatlarımızın şehit edildiği saldırılara yer verilmiştir. Yine JCAG terör örgütünün gerçekleştirmiş olduğu saldırıların nerelerde gerçekleştiği, kimlerin hedef alındığı gibi birçok aydınlatıcı bilgi verilmiştir. Bu bilgiler verilirken istatistiki bilgilerle durum daha anlaşılabilir bir hâle getirilmiştir. Bu bölüm kaleme alınırken İngiliz arşiv belgeleri, CIA raporları, ASALA'nın yayın organı Hayasdan dergisinin yanı sıra özellikle Türk Dışişleri Bakanlığı Arşivi kullanılmıştır.

Eserin son bölümünü oluşturan dördüncü bölüm; İngiliz ve CIA arşiv belgelerinin özetlerini ihtiva etmektedir. Belgelerin miktarı, hangi yılları kapsadıkları, arşivde nasıl bir kodlama ve sınıflamaya tabi tutuldukları hakkında bilgi verilmiştir. Önemli görülen bazı belgelerin hemen hemen tam çevirisi verilmiştir. Tam çevirisi verilen bu belgeler; ASALA-PKK iş birliğini ortaya koyan belgeler, Ermeni terör örgütlerinin yapısı, amaçları ve saldırı yöntemlerini gösteren uzun raporlardır.

Eserin II. ve III. ciltleri; İngiliz arşiv belgeleri ve CIA raporlarının orijinal görüntülerini kapsamaktadır. Bu ciltlerde arşiv belgelerinin görüntülerinin verilmesinin sebebi birinci cildin dördüncü bölümünde verilen belge özetlerinden çok daha fazla bilgiyi içermesinden kaynaklanmaktadır.

Ermeni terörü ve terör örgütlerini ele alan bu eser literatüre ciddi anlamda katkı sağlayacaktır. Yıllardan beri sözde Ermeni soykırımı söylemleriyle mağdur rolü oynayan, aynı zamanda sözde Ermeni soykırımının tanınmasını isteyen, Türkiye'den

toprak ve tazminat gibi haksız taleplerde bulunan Ermeni diasporası ve örgütlerinin bu çalışma ile bir kez daha ne kadar haksız talepte buldukları ortaya koyulmuştur. Onlarca sivil ve bürokratımızı şehit eden Ermeni terör örgütlerinin yapmış olduğu saldırıların özellikle CIA raporları ve İngiliz arşiv belgelerine yansımış olması ve bunların gün yüzüne çıkarılmış olması Türk tezinin ne kadar haklı olduğunun önemli bir göstergesi olmuştur. ASALA'nın yayın organı Hayasdan, CIA raporları, İngiliz arşiv belgeleri, Türk Dışışleri Bakanlığı Arşivi gibi doğrudan birinci el kaynakların kullanılması eserin önemini daha da arttırmaktadır. Ayrıca diğer destekleyici kaynaklardan da faydalanarak hazırlanan bu eser; tarihimiz, milletimiz ve devletimiz açısından çok kıymetli bir yer tutacaktır.

ORTADOĞU VE GÖÇ

—
Araştırmalar Dergisi
—
Journal of Middle East and Migration Studies
—

